

RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 35 (17).**

1921 a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Rahaasjanduse komisjoni täiendamine. — 3. Maakonna ja linna koolinõunikkude palgaseadus — I lugemisel. Antud rahaasjanduse komisjoni. — 4. Riigi 1921 a. eelarwe I lugemisel. — 5. Kwoorumi küsimuse ülestõstmine ja koosoleku lõpetamine.

Riigikogu koosolek 6. mail 1921 a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 74 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees O. Strandman, wahepeal abiesimees K. Wirma.

Sekretääri kohal abisekretäär J. Bergman.

Walitsuse lauas: riigiwanem K. Päts, rahaminister G. Westel, haridusministri abi F. Sauer, kohtuminister J. Reichman, haridusminister H. Bauer.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja O. Strandman: Täna päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Kas tehakse ettepanekuid päewakorra täiendamise või muutmise kohta?

Rkl. M. Bleiman (is.): Ma teen ettepaneku tänaõhtust koosolekut jätkata selle päewakorra järjekorras, mis täna hommikul pooleli jäi. Põhjendan seda sellega, et herra siseminister wastas nii mitmete arupärimiste peale ja et need mälestused nüüd weel wärsked on; muidu pika aja peale wõiks see ettekantud materjal ära uneneda ja sellepärast oleks tarwilik, et meie otsekohe läbirääkimisi jätkaks.

Rkl. J. Allikso (kom.): Ma toetan rhs. Bleiman'i poolt tehtud ettepanekut, et jätkata täna hommikust päewakorda ja lisan weel juure, et see loomulik on just sellepärast, et hommikune päewakord pooleli jäi ja et eilsel päewal koosolekut ei olnud.

Rkl. Chr. Kaarna (töer.): Teen ettepaneku päewakorda wõtta komisjonide täiendawad walimised ja see punkt 1-ks paigutada.

Rkl. E. Birkenberg (põl.-k.): Teen ettepaneku 6-s päewakorra-punkt *) panna 4-ks punktiks.

*) Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus.

Rkl. J. Annusson (töer.): Teen ettepaneku 7. päewakorra punkt nihutada ettepoole, nimelt teiseks, sel juhtumisel, kui herra Kaarna ettepanek wastu wõetakse, ja komisjoni täiendawad walimised 1-ks päewakorra-punktiks paigutataks. See 7-s punkt on maakonna ja linna koolinõunikkude palgaseadus ja arwatawasti läheb ta rahaasjanduse komisjoni; ja et teda rütem sinna saata, selleks tuleks ta etteotsa paigutada.

Rkl. A. Schulbach (töer.): Ma waidlen herra Birkenberg'i ettepaneku wastu, nimelt sel põhjusel, et 5-es päewakorra-punkt on märksa kiirema iseloomuga, kui 6-es, ja sellepärast on tarwis ta enne läbi wõtta.

Juhataja O. Strandman: Ma panen tehtud ettepanekud hääletamisele. Kõige pealt on rhs. Bleiman'i ettepanek — jätkata hommikust päewakorda. Siis on rhs. Kaarna ettepanek — I. päewakorra-punktina wõtta komisjonide täiendawad walimised, siis herra Birkenberg'i — 6-es punkt paigutada 4-ks, siis herra Annusson'i — 7. päewakorra-punkt wõtta 2-ks, sel juhtumisel, kui herra Kaarna ettepanek — wõtta 1-ks päewakorra-punktiks komisjoni täiendawad walimised — wastu wõetakse, muidu tuleks 7 punkt paigutada 1-ks. Panen siis kõige pealt hääletamisele rhs. Bleiman'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

Teine on herra Kaarna ettepanek — wõtta päewakorda komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Siis järjekorra kohta on kõige pealt herra Kaarna poolt ettepanek tehtud, wõtta I punktina — komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Seega on see ettepanek wastu wõetud.

Siis on herra Birkenberg'i poolt ettepanek tehtud kätteantud päewakorra järele

6. päewakorra-punkti 4-ks wõtta. Palun neid, kes selle ettepaneku poolt on käed üles tõsta. (Hääletatakse. Sekretäär loeb häält.) See ettepanek on 24 häälega 17 vastu tagasi lükatud. Siis on herra Annusson'i ettepanek 7 päewakorra-punkti, kui herra Kaarna ettepanek saab vastu wõetud, teiseks päewakorra-punktiks paigutada. Palun neid, kes selle ettepaneku poolt on, käed üles tõsta. (Hääletatakse.) Wastu on 2 häält. Sellega on see ettepanek vastu wõetud. — Seega läheb Riigikogu esimese päewakorra-punkti juure.

2. Rahaasjanduse komisjoni täien-dawad walimised. Rkl. Chr. Kaarna (töer.): Riigi sissetulekute ja väljaminekute eelarwe on täna juba teist korda päewakorras. Wõib ehk loota, et ta wahest juba täna otsustatakse rahaasjanduse komisjoni anda. Arwan, et sest on küllalt tõenduseks, et eelarwe läbiwaatamiseks on tarwis rahaasjanduse komisjoni koosseisu uute liigete juurewalimisega täiendada, kogu koosseisu jagajaks 3 wõttes.

Juhataja O. Strandman: Ma panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on 1 hääl. Seega on see ettepanek vastu wõetud. Ma palun kandidaate nimetada.

Rkl. J. Seljamaa (töer.): Kui jagajaks 3 wõtta, siis tuleb Tööerakonna rühmalt 7 liiget rahaasjanduse komisjoni, 3 neist on enne. Seega tuleks 4 uut juure walida. Tööerakonna nimel panen ette rahaasjanduse komisjoni walida rkl. Annusson, Baars, Schulbach, Zimmerman.

Rkl. E. Martinson (sd.): Eesti Sotsiaaldemokraatlise Tööliste Partei Riigikogu rühma poolt panen ette walida Mihkel Martna, Martinson ja Neps.

Rkl. J. Meerits (is.): Eesti Iseisewa sotsialistliku Tööliste Partei poolt panen ette Hansen'i ja Piiskar'i.

Rkl. J. Allikso (kom.): Kommunistlise rühma poolt panen ette Santa ja Wanja.

Rkl. A. Jürman (põl.k.): Põllumeeste rühma poolt panen ette: Uluots'a, Saul'i, Tupits'i ja Kesköll'i.

Rkl. A. Jürgenstein (rhv.): Rahwaerakonna nimel panen ette Liigand'i ja Kerem'i.

Rkl. J. Märtson (kristl.): Kristlik-Rahwaerakonna nimel panen ette herra Bergman'i.

Rkl. G. Stackelberg (saks.): Balti-Saksa rühma nimel panen ette Herman Koch'i.

Juhataja O. Strandman: Enam kandidaate ei nimetata. Ma loen ette, kes on ette pandud. (Loeb.) Kas soowitakse eraldi hääletamist wõi korraga? (Hüüded: Korraga.) Panen kõik ette pandud kandidaadid korraga hääletamisele ja palun neid, kes nende walimise poolt, käed üles tõsta. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on kõik nimetatud kandidaadid rahaasjanduse komisjoni liigeteks walitud.

3. Maakonna ja linna koolinõunikude palgaseadus. Järgmine päewakorra-punkt on — maakonna ja linna koolinõunikude palgaseadus, hariduskomisjoni ettepanek. On ettepanek tehtud, seda eelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. Sõnasoowijaid sellekohta ei ole, ma panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Sellega on see ettepanek nähtawa enamusega vastu wõetud. Arutusele tuleb järgmine päewakorra-punkt.

4. Riigi 1921 a. eelarwe — I lugemisel. Rkl. J. Wanja (kom.): See nimetatud eelarwe on nüüd teist korda päewakorda wõetud, selleks, et teda uuesti Riigikogu koosolekult läbi komisjoni lükata. Mina aga arwan, et kord on ta juba tagasi lükatud, et mitte komisjoni anda, waid, et teda siin arutada ja arwan, et ka nüüd selle peale üle mindud peab saama.

Rkl. J. Allikso (kom.): Herrad Riigikogu liikmed! Börse aumeeste poolt väga lugupeetud herra Westel seadis seda miljardite hunnikut, mis Eesti riigi eelarwes on, kõrwuti miljardite hunnikutega teiste riikide eelarwetes, klõbistas väga hoolsalt arwelaua peal ja ütles siis iga ministeeriumi eelarwe kohta väga targalt, et „kui me waatame, siis on see, näituseks, niisuguses riigis nii, naasuguses riigis naa.“ Aga see arwelaua-minister ei öelnud seda teps mitte, mida siis sellest näitusest ja selle näituse waatamisest järeldada wõib ja järeldama peab. Ja herra arwelaua-minister ei seadnud neid näituslikka arwusid ei Eesti ega teiste maade majanduslikkudest

waradest ja jõududest rippuwuse mitte. Herra minister on iseseisew ja rippumata, Eesti iseseisewust ja rippumatust nähtawasti nii mõistnud, et ka eelarwe peab olema rippumata kõigest. Walitsuse majanduspoliitika kohta ei olnud herra ministri kõnes mitte poolt sõnagi. Kogu waluuta poliitika kohta kuulsime ainult seda, et walitsus ei tea täna, missuguseid tollimaksusid ta homme muuta kawatseb. Põllumajanduse kohta ei kaudseidki awaldusi. Tööstuse seisukorra ja wäljawaadete kohta mitte sõnakestki rohkem, kui iga teise kõigesügewama riigisaladuse kohta. Meie järel-dame sellest, et walitsus ei tea, mis homme päew toob. Eelarwe on kokku seatud wastawalt nendele kuludele, mis kodanluse diktatuuri püstitoidmine nõuab, ja nende kulude lähedale on siis aetud tulude arwarwelaua peal, sest see ju ei tõrgu. Kuid, tõrkuma hakkab see, kes neid maksusid maksuma peab. (Rkl. O. Amberg kohalt: Lugege paremini!).

Miks peab iga tööline tulumaksu maksuma oma näljapalgast ja miks wõetakse kõigi liikumata warade pealt kogu riigis ainult 38 miljoni maksu? Iga kodanlane peab oma isamaaliseks kohuseks oma töölist tulu wärjata ja see, mis ta maksab, ei ole rohkem, kui see, mis ta ühe õhtuga patriootiliselt maha joob, et riiklist puskarikeetmist edendada. Walitsuse poolt on ühteageu eelarwega ette pandud tulumaksu-seaduse muudatuste eelnõu, mis tulumaksust wabastab tulu kunni 20.000 Tallinnas, kunni 12.000 Narwas ja Walgas, kunni 15.000 teistes linnades. See jätab tööliste endiselt tulumaksu alla ja jätab spekulandid ja muud „patrioodid“ endiselt wabaks tulumaksust. (Rkl. O. Amberg kohalt: Walesti wälja rehkendatud!) Kaudsete maksude peale on rajatud terve sissetulekute eelarwe. Klassiline riik, kus kodanlus wõimul, weeretab ikka kõik kulud kehwaade peale ja sellest päästab kehwa ainult töörahwa rewolutsioon. Herra rahaminister tõrjus siit kõnetoolilt tagasi, et see ei olewat joobnud eelarwe. Meie tahame küsida, kui suur peab siis olema see piirituse ja eeteri uputus, et ta eelarwe kõrist sisse ulataks? Herra minister ei ole tahtnud oma arwelaualt seda mitte lugeda, et tulud piirituse ja eeteri müügist on ainult 200.000 vähemad, kui kogu arwataw tulu otsekohestest ja kaudsetest maksudest. Iga patrioot saab oma pühmaks kohuseks pidama piirituse joomist edendada, et herra rahaminister tulewa aasta eelarwekõnes uhkusega wõiks öelda, et piiritus annab niisama palju, kui kõik kaudsed ja otsekohe-

sed maksud kokku. See on jopastanud riigi joobnud eelarwe. (Rkl. J. Seljamaa kohalt: Missuguse riigi? Rkl. J. Parik kohalt: Ta ütles „jopastanud“ Rkl. O. Amberg kohalt: See on Hiina sõna.) Joomise rõwe laine loksud Eestis äärest ääreni ja seda ei tea mitte üksnes kodanik Ernits, waid ka selle leeri ajakirjandus, kust herra rahaminister pärit on. Kui aga rahaminister wastupidist kinnitab, siis on waja waatamise alla wõtta, kas ei ole piirituse woog herra ministri teadwuseni tõusnud. Meie läheneme ajale, kus joomist hakatakse tõsise eestimehe tõsiseks tundemärgiks pidama, nagu samasugust joomist omal ajal tõsise wenemehe wooruseks peeti ja poliitilise ustawuse ilmeksimata tundemärgiks.

Meil ei tule walitsusele seda etteheidet teha, et rahwahariduse peale wähe kulutatakse wõrdlemisi kuludega sõjawäe, politsei, kohtute ja türmide peale. Sest nii hästi kool, kui politsei ja sõjawägi ning kohus on kodanluse klassiwalitsuse abinõudeks. Teie koolides õpetatakse sedasama tööliste wihkamist, mis kasarmus ja politsei jaoskonnaski. Teie koolides peetakse sedasama klaperjahti kommunistlike ideede peale, mis kaitsepolitsei peab, ja teie koolide direktorid ja direktrissid on kaitsepolitsei wabatahtlised kaastöölised. (Wahelhüüd paremalt poolt: Rääkige seda Piiskarile, tema oli ka koolidirektor. Piiskar on ju ometi teie sõber. Kiri on wist segi. Kelle kirjutatud ta on? Ärge selle eest hoolitsege, selle eest muretseb juba teie kuulus patriootiline kaitsepolitsei.)

Meie ei wõi sellepärast mingit wahet teha eriministeeriumide eelarwete wahel. Need on lülid teie üleüldises töörahwa üle walitsemise aparadis. Kuigi demobilisatsioonide tagajärjel sõjaministeeriumi eelarwe protsendilisel wähem on, kui eelmisel aastal, aga meie seisukohta ses asjas ei määra mitte selle protsendi kõrgus ära. See sõjawägi on teie diktatuuri tugi. Walgekaartlik ohwitserkond ja walgekaartlised kihid wäeosades hoiawad seda sõjawäge ikka weel sõnakuulmises kurnajate kildkonnale. Kuid kaugel ei ole aeg, kus selle sõjawäe proletaarlised kihid oma klassituledest aru saawad ja teile enam pimedateks tööriistadeks ei ole naabririigi töörahwa wastu ja ka Eesti rewolutsioonilise proletariaadi wastu mitte.

Juhataja O. Strandman: Kõneleja, palun Teid mitte sõjawäge sõnakuulmatusele kutsuda. Ma kutsun Teid korrale.

Rkl. J. Allikso (kom.) (jätkates): Ma räägin eelarwest. Teie kaagidistsipliin ei suuda seda ära hoida, et proletaarlised sõdurid oma klassiwendade poole...

Juhataja O. Strandman: Rhs. Allikso, ma teen Teile teise hoiatuse.

Rkl. J. Allikso (kom.) (kõnet jätkates): ...ei lööks ja punasele sõjawäele Eestis alust ei paneks.

Juhataja O. Strandman: Rhs. Allikso, ma wõtan teilt sõna ära.

Rkl. J. Allikso (kom.): Ah sõna on ära wõetud? Ma teen ettepaneku seda eelarwet tagasi lükata. (Wahelhüüded paremalt poolt: Mars; koha peale! Nüüd saate Kingissepa käest peapesu. — Naer.)

Rkl. M. Bleiman (is.): Ma tahtsin õieti korra kohta sõna saada. Nimelt on juhatuses tegewuses midagi arusaamatut. Wiimasel koosolekul otsustas Riigikogu, et eelarwe tuleb arutusele siis, kui ta paljundatud ja Riigikogu liigetele kätte antud on. Täna on ta mingisugustel põhjustel päewakorda wõetud ja juhatus ei ole mingit seletust andnud, missugustel motiividel ta jälle päewakorda wõetud on. Kõige pealt tahaksin ma siis juhatuselt küsida, mis pärast eelarwe päewakorda uuesti wõetud on ja teiseks teen ma ettepaneku eelarweküsimust päewakorrast ära wõtta, sellepärast et Riigikogu ei ole oma eelmisel koosolekul tehtud otsust ümber muutnud, ja ennem kui ta seda küsimust ümber ei otsusta, ei wõi seda järjekult mitte päewakorda wõtta.

Juhataja O. Strandman: Rhs. Bleiman, palun ettepanek kirjalikult teha. Siis pean ma tähendama, et Riigikogu Juhatus ei saa ega ole kohustatud Riigikogu liikme küsimise peale wastama. (Naer.) Riigikogu liikme herra Bleimani poolt on ettepanek tehtud eelarwet tänase koosoleku päewakorrast ära wõtta. Kas sõna-soowijaid selle ettepaneku kohta on?

Rkl. M. Martna (sd.): Mina oma poolt pean seda ettepanekut toetama. Nii palju, kui mina kodukorrast aru saan, on kodukorras ära määratud, et arutuse alla wõib ainult neid asju wõtta, mis Riigikogu liigetele kätte on saadetud. Mina igatahes seda eelarwet kätte saanud ei ole. (Rkl. A. Jürman kohalt: Eks tooli peal oli!) Meie arusaamine läheb siin lahku, austatud herra Jürman! Ma leidsin tooli pealt kontkere, mida walitsus ise eelarwe kokkuwõtteks nimetab. Kokkuwõte ei ole mitte eel-

arwe, waid ikkagi kokkuwõte. (Rkl. A. Jürman kohalt: Eelarwe saame mõne kuu pärast!).

Juhataja O. Strandman: Ma palun kõnelejat mitte segada, meele tuletades, et temal ainult 3 minutit aega on.

Rkl. M. Martna (sd.) (jätkab): Eelarwe ei ole meile mitte tuttav. Wanematekogus olla sellest küllalt kõneldud. (Wahelhüüde: Kas teil siis esitajat wanematekogus ei ole?) Meie esitaja on seal küll, aga kui teie esitaja teile terve eelarwe muretsetes, siis on tema tingimised paremad, kui meie esitajal. Oma esitaja käest minul eelarwet saada wõimalik ei ole, s. o. mitte midagi paremat, kui seda, mis ma tooli pealt olen leidnud. Toetan sellepärast rkl. Bleimani ettepanekut.

Juhataja O. Strandman: Ma panen rkl. Bleimani ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse). Nagu ma näen, on see ettepanek enamusega tagasi lükatud. (Hüüded: Palume hääled ära lugeda!) Ma palun sekretääri hääled ära lugeda, (Hääletatakse uuesti). See ettepanek on 32 häälega 30 wastu tagasi lükatud. (Rkl. M. Martna kohalt: Ma palun nimelist hääletamist toimetada). Kodukorra § 84 lõpp käib järgmiselt: Kahtluse juures lahtisel hääletamisel, wõib Riigikogu liige nõuda, hääletamist sedelite kaudu sel korral, kui poolt ja wastu hääle wahe suurem ei ole, kui 5. Praegusel korral on wahe 2 ja sellega tuleks Riigikogu liikme Martna nõudmist täita. Ma palun sekretääri sedelid laiali jagada. Palun neid, kes herra Bleimani ettepaneku poolt on „poolt“ kirjutada ja neid, kes selle ettepaneku wastu on, „wastu“ kirjutada. (Wahelhüüded: Kuidawiisi kirjutatakse?) Hääletamisel on herra Bleimani ettepanek ja kes soowib, et eelarwe tänasest päewakorrast wälja jääks, need kirjutagu sedeli peale sõna „poolt“. Kes aga soowivad, et tema päewakorda jääks, need kirjutagu „wastu“. Kas on kõik Riigikogu liikmed sedeli ära annud? — Asun lugemisele. (Loetakse sedelid) Palun sekretääri selgeks teha, kui palju on kwoorumraamatu järele Riigikogu liikmeid koosolekul? — 74 liiget. Seega on rkl. M. Bleimani ettepanek 36 häälega 30 wastu ja 1 erapooletuks jäämisel tagasi lükatud.

Rkl. J. Piiskar (is.): Herra rahaminister ütles wiimasel koosolekul, kui ta eelarwe puhul kõnet pidas, et eelarwe on

suur sündmus riigi elus. Eelarwe on aga Riigikogule tõepoolest weel ära andmata, teda ei ole weel keegi näinud ja võib weel kahelda, kas ta tõesti antud on või mitte. See paar lehekülge arwusid, mida isegi rahaminister eelarwe kokkuwõtteks nimetab, ei ole weel eelarwe ja selles mõttes oli warane wäidata, et mingisugune eelarwe on ära antud. See asjaolu on pannud rahwasaadikud raskesse seisukorda. Tuleb sõna wõtta ja kõnelda eelarwest, mida keegi näinud weel ei ole, ja mille kohta liiguwad fantastilised, müstilised jutud ja kui uskuda neid andmeid, mida olla wane-matekogu koosolekul arutatud, siis olla eelarwe mingisugune imeelukas, mida isegi siis, kui kõik trükikojad mobiliseeritakse, 2 aasta jooksul walmis trükida ei jõutaks jne. Sarnane eelarwe äratub aukartust neis, kes sarnastest müstilistest asjadest lugu pidada oskawad ja suudawad.

Rahaminister ütles muu seas, et eelarwega pannakse teatawad piirid ja tõmmatakse raamid, milles tuleb edaspidi riigi majapidamises liikuda ja töötada, ning sellepärast olla eelarwe tähtis. Tõsi. Kuid siin tõuseb küsimus, mis mõttes on eelarwe äraandmine iseäranis tähtis, kui ta peaks tõepoolest ükskord rahwasaadikutele kätte jõudma, mille juures tõesti kahelda tuleb. On ju teada, et eelmistel aastatel 1919 ja 1920 ilma eelarweta läbi saadi ja mis on nüüd wahe peal muutunud, et eelarwet iseäranis tarwis on. Muutunud ei ole midagi, needsamad ringkonnad, kes enne wõimulid, on seda ka nüüd, kes enne walitsesid, walitsewad ka nüüd: Nad oskasid ilma eelarweta walitseda ja kui neil nüüd eelarwet tarwis on, siis, võib olla, walitsewad nemad ka eelarwega samuti, kui ilma eelarweta. Ja sellepoolest ei ole õieti mingisugused asjaolud muutunud. See eelarwe esitamine, millest mingi salapärase number on tehtud, ei ole õieti midagi muud, kui wormiküsimus. Eelarwe esitatakse samadele ringkondadele, kuhu kuuluwad need, kes teda esitawad. Näituseks, majandusminister esitab oma eelarwe Seljamaale ja Anderkopile, kindral Soots oma eelarwe Laidonerile, Kristliku erakonna minister Bauer oma eelarwe Lattikule ja Kallasele. Nad oleksid wõinud seda teha lihtsalt rühmatoas oma erakonnale. See on neile, kellega nad kokkuleppe tegid walitsust moodustades. Mispärast tehakse nüüd niisugune eelarwe esitamine, mida pooletee pealt tagasi wõetakse, tullakse ja öeldaks: meie paneme esimese eelarwe teile ette, olge head, asuge arutamisele,

өлge tema kohta wiimane sõna, kuid enne, kui rahwasaadikud eelarwe kätte on saanud, selgub, et teda kätte anda ei saagi ja peab leppima arwudega paaril leheküljel. Milleks sarnast wõtet tarwis on? (Hüüded: Kannatage natukene, küll saate kah!) Meil on wäga palju kannatust olnud, kuid teil, nähtawasti, ei ole kannatust.

Nagu tähendasin, tekkis küsimus, miks walitsus sarnase peitemänguga nüüd esineb. Kui eelmistel aastatel eelarweid ette ei pandud, siis ei tehtud seda lihtsalt sellepärast, et olid sündmused ja wahekorrad, mille abil suuri hulke saadi enese poole tõmmata, oli sõda, mille abil saadi nende tähelpanu kõrwale juhtida selle pealt, mis riigis tehakse. Ei olnud mingisugust tarwidust eelarwe järele. Saadi wäga hästi ilma selleta läbi. Nüüd, kus wälised sündmused, sõda jne. päewakorralt ära on, kus kodanikkudel just sisepoliitika ja siseolu peale tähelpanu juhtida mahti on, kus selle tõttu rohkem ja rohkem niisuguseid küsimusi hakatakse puudutama, mis enne wõisid mööda lipsata, kus kodanlus enam ei saa oma mängu nii osawalt warjata ja kus karta on, et laialistes kihtides rahulolematust võib tekkida, kui nii wäga omapead talitatakse, siis on tarwidus tõusnud eelarwe, kui katte järele, et õigustada oma poliitikat ja et jälle uuesti ette tuua seda, mida nii tihti armastatakse näidata ja öelda, et waadake, rahwaesitus on heaks kiitnud selle eelarwe ja meie täidame ainult rahwatahtmist. Tähendab, ühelt poolt näitate ainult demokraatlist nägu ja teiselt poolt otsite õigustamist oma sammudele. On tarwis näidata, et kõik need kulud, mis wälja antakse ja kõik need summad, mis maksudega sisse wõetakse, just nagu läheksid ehk just nagu tarwitatakse mingisugusteks üleüldisteks otstarbeteks ja on tarwis näidata, et teisiti mitte ei saa, et see ongi see seaduslik ja õiguslik kord. Selles mõttes võib kodanlusele see eelarwe tõesti tähtis olla.

Ka meile on eelarwe esitamine siis ka tähtis, kui esitatakse eelarwe. Ka see, et nüüd wõimalus on antud eelarwe puhul sõna wõtta, on teatawas mõttes tähtsaks sündmuseks, sest ta annab wõimaluse waadata ja puudutada seda poliitikat, mida meil aetakse. Peab ütlema, et see wõimalus senni on olnud ainult mõne arupärimise ehk mõnesuguse seaduseelnõu puhul ainult kaudsel teel. Kui eelarwe on mingisugune majandusline deklaratsioon või mingisugune majandusline programm, siis on tema seotud üleüldise poliitikaga, üleüldise poli-

tilise kursiga ja üleüldse tingitud sellest, nagu iga tagajärg tingitud on põhjustest. Et walitsus ei ole senni esinenud oma poliitilise deklaratsiooniga, oma poliitilise eelarwega, siis on rahalisel eelarwel seda suurem tähtsus, sest see on ainukene wõimalus juure pääseda sellele saladiplomaatialle, mida Eestis aetakse ja mida on wõimalik hinnata ainult nende sammude järele, mis juba awalikuks on tulnud. See on ühelt poolt ja teiselt poolt on eelarwe materjaalid nii äärmiselt kõhnad, et saab eelarwe juures peatada ainult üldjoontes ja wõib alla kriipsutada ainult mõnda üldpoliitilist joont eelarwe kohta. Siin tahan rõhutada nimelt seda lähtekohta, millest eelarwet waadata. On ümberlukkamata tõde, et igal riigil on teataw klassiline iseloom ja et iga riik on oma wõimuorganidega alamatest kunni ülemateni tööriistaks walitsewa klassi käes ja sarnaseks tööriistaks, mida tarwitatakse oma klassiwastaste wastu. Ei tulda ju Eestiski enam nende wäidetega, millega tuldi mõni aeg tagasi, kui öeldi, et meil ei ole klassiwõitlust ega töölisteküsimust. Nüüd on siiski arusaamisele tulnud, et kõik need asjad meil olemas on. Wõib siis rõhutada, et ka meil, kus wõimul on teatud klass, ta kasutab riiki ja walitsuswõimu oma klassihuwide sihis ja teeb seda oma wastase, tööliste klassi allasurumiseks ning kurnamiseks. See asjaolu, see lähtekoht määrab ära meie seisukoha nii kodanlise riigi wastu üleüldse ja kodanlise riigi eelarwe wastu eriti. Kui asume Eesti riigiwõimu lähemalt waatama, siis selgub, et mõnede ministeeriumide klassiiseloome awaldub eriti terawalt. Niisugustest, mis just esimesel joonel on klassiliste ülesannete täitmisel, peab nimetama sõja- ja siseministeeriumi. Ei ole ju kellegi saladus, et kodanlises riigis sõjawägi korraldatakse ja kaswatakse kodanlise klassi waimus. See ei ole mitte üks Eesti omapärasus, waid ka teistes kodanlikes riikides rõhutakse ja kõrwaldatakse need sõjawäest, kelle peale küllalt kindel ei saa olla. Sõjawäe juhatus on nende ringkondade käes, kes on kõige kindlamad riigitoed, mille tõttu terve sõjawägi on alati ähwarduseks ja ka aktiivseks tegewuseks nende masside wastu, kes wõitlewad kodanlise riigiwõimu wastu iseeneste wabastamise pärast. Sõjawäe abil on alati rõhutat seda klassi, kes kodanluse poolt on alla surutud ja kurnatud olnud — töölisi. Kunagi ei saada näidata, et sõjawäel oleksid mingisugused loowad ülesanded täita, waid tema ülespidamine muutub suureks koormaks rahwale

ja iseäranis rahwa kehweemale klassile. Maksukoorem osatakse alati weeretada just kehweimate kihtide õlgadele, ja nii seisame meie niisuguse nähtuse ees, et laialdased rõhutatud rahwakihid ise oma higist ja waewast peawad ülewal seda aparati, mis õieti seks olemas on, et neid alla suruda ja rõhuda. Iseäranis Eestis ei saa ollagi sõjawäel teist ülesannet juba sellepärast, et tema rahwaarwule wastawalt ei saa olla kuigi suur, ja sarnase wäikese sõjawäega. ei wiida läbi mingisuguseid teisi ülesandeid. Isegi need kõlawad sõnad enesekaitsest, mille kätte all on püütud sõjawäge arendada, isegi need ei tule tõsiselt kõne alla esiteks juba sellepärast, nagu tähendasin, et meie sõjawägi on teiste suurte rahwastega wõrreldes alati äärmiselt wäike ja teiseks, kui rahwal tarwis on ennest kaitsta, siis teeb seda sõjariistus rahwas ise mitu korda paremini, kui mingisugune sõjawägi, kellel wõiwad olla, nagu juba tähendasin, mitmesugused teised ülesanded. Nii wõib rõhutada, et sõjawägi Eestis muud ülesannet täita ei saagi, kui klassihuwide seisukohalt wõimul olewat klassi kaitsta ja wõimulolewa klassi käes tööriistaks olla tema wastase, tööliste klassi wastu.

Kui edasi minna teise samalaadilise ministeeriumi juure, siseministeeriumi juure, siis peab ütleva, et see on samal määral klassiiseloome teenistuses, wõib olla veel rohkemgi, kõige oma politseiga, nuuskuritega ja mitmesuguste teiste aparatidega ja et tema selleks otstarbeks moodustatud isikuline koosseis terve riigi peale kokku wist mitte vähem ei ole, kui sõjawäe hulk, wast ehk veel suuremgi on. Just selle ministeeriumi tegewus on eriti kujukas olnud ja just klassilise liikumise seisukohalt on ta eriti terawa klassilise iseloomu omandanud. Tarwitseb ainult meele tuletada, kas wõi wiimastel Riigikogu koosolekutel olnud arupärimisi, mis on olnud sihitud siseministeeriumi ja temale alluwate asutuste tegewuse wastu ja kuidas seal politseile, — keda igasuguste nimedega nimetatakse, küll kaitsepolitseiks, küll mõneks muuks, — just on antud kitsad klassilised ülesanded ja kuidas kogu siseministeerium, nagu täna ennelõunastest arupärimistest selgus, õieti klassiliste ülesannete teenistuses on. Ma ei taha pikalt meele tuletada kõiki neid sündmusi, mis wiimasel ajal olnud, kuidas ajalehed kinni pandud ja lendlehed ära korjatud, walimiskihutus lendlehed ja 1. mai üleskutsed, mis mitte midagi ei sisaldanud, peale hariliku üleskutselise

sisu. Sellepärast ei ole ka mingisugust põhjust näidatud, mingisugust süüdistust ette toodud, miks nad ära korjati; nähtavasti wõeti nad ainult sellepärast ära, et nad lendlehed olid. Tähendab, küsimust ei wõeta enam sisuliselt, waid kui lendleht ilmub, on juba nagu iseenesest mõistetaw, et ta ära konfiskeerida tuleb. Samuti talitatakse ka teistel aladel; tuletage ainult meele, missugused organisatsioonid kinni on surutud, posti- ja raudteetöötajate liit, ametiühisuste nõukogu terwes tema koosseisus on wiimase inimeseni jälle arreteeritud, ilma, et selleks mingisugust otsekohesest süüdistust ette tuua oleks wõidud. Peale selle veel alalised läbiotsimised, kinniwõtmised, jne. Isegi kunni omawalitsuse asutuste rüüstamiseni on asi ulatanud. Meil on alati wõimalus olnud näidata, kuidas omawalitsuse asutused keskwoimu käes tööriistaks on olnud waatamata oma kolawa nimetuse peale. Kui üks ehk teine omawalitsuse asutus ehk mõni tema osa wabatahtliselt pole andunud keskwoimu teenistusse, wõetakse tema wastu karmid surweabinõud tarwitusele: seda teame teistest maadest, ja seda oleme näinud Eestiski, — terve linnawolikogu rühm rüüstatakse ära, ilma, et seda kuidagi wiisi katsutakski põhjendada, muudkui leiame aga jälle, et inimesed on kinni wiidud. Kui sinna juure arwata veel kõik määrused ja korraldused, mis wiimasel ajal ilmunud, siis on selge, missuguseid ülesandeid meie siseministeerium täidab. On ju selge, et terve see poliitsei aparaat ei ole õieti millegiks muuks loodud, kui klassihuwide kaitseks. Ta pole mitte loodud selleks, mis ta loomulik ülesanne. — korrahoidjaks, sest et ta ise tihti korda rikub, tähendab, kord ei huwita neid, waid kordan veel, neid tarwitatakse just kodanluse klassikasude kaitsemiseks.

Seesama, mis ma ütlesin nende puht „lööginisteeriumide“ kohta, maksab ka teiste ministeeriumide kohta. Wõtame, näituseks, kas põllutööministeeriumi, kes maaseaduse elluwiiimisel mingisugust onupojapirukat jagab, ehk jälle töö-hoolekandeministeeriumi, kus töökaitse-seadus on wälja kujunemas mingisuguseks teoorjuse seaduseks. Samasugusele seisukohale jõuame ka, kui asume waatlema nõndanimetatud majandusministeeriume, need on eestkätt rakaministeerium ja kaubandus-tööstus ehk uue nimega majandusministeerium. Siin tuleb see klassiline iseloom samuti terawalt ilmsiks, kuigi teistel aladel, nimelt majanduslistel aladel ja nende üleüldine sihtjoon, mis läbi käib ka eelar-

west, ja terwest Eesti majanduspoliitikast, on see, et kodanlus tarwitab enese wõimu-pukishoidmiseks palju raha ja katsub kõige-suuremat maksukoormat weeretada sellesama töölise peale, keda ta rõhub. Ta katsub oma kulude katmiseks sisse nõuda summe, jällegi eestkätt nendelt, kelle wastu ta just wõitleb. Seda näeme juba sellest, et eelarwe kokkuwõtte järele on kaudsete maksude summa märksa suurem, kui otsekohesete maksude summa.

Harilikult on ju kaudsed maksud üks parematest abinõudest, kuidas maksukoormat just kehwemate kodanikkude õlgadele weeretada, sest kaudset maksu saadakse harilikult nende summade pealt, mida tarwitatakse I järgu toiduainete — tarbainete — peale. Ka otsekohesed maksud on juhitud kehwema rahwakihi õlgadele, näituseks, tulumaksu näol. Tulumaksu saadakse ja nõutakse wäga korralikult ja täpipealt sisse nendelt, kes kindla palga peal ametis on. Töölistel, kantseleiametnikudel ja teistel kindlapalgalistel wõetakse palgast tulumaks maha juba aasta algul, mõnikord isegi rohkem, kui seda waja maksta on. Teised aga, kes aastas suuri warandusi kokku lööwad, on küllalt osawad oma aastaseid kasusid warjama, nõnda et isegi sissetulekumaksu määrarjad ja nõudjad kindlaks teha ei saa, kui palju nendele tulumaksu määrata. Wahest isegi ei taheta rahameestele tulumaksu peale panna. On juhtumisi, et isikud, kes riigimajade müümisest suuri wahekasusid on saanud, sissetulekumaksu mitte pennigi pole maksnud, põhjendades sellega, et neil sissetulekuid üleüldse aasta jooksul pole olnud, selle peale waatamata, et wahel teenitud summad sajatuhandeteni ulatavad. On olemas isikuid, kes aastas miljonid kasu saawad, kuid tulumaksu nende hiigla summade pealt õige wähe maksawad, sest et nad enda sissetulekuid ülesandmise juures „kärpunud“ olid. Kodanlus, kelle suuri summe selleks tarwis on, et riiklist aparaati ülewal pidada, katsub kõrwale puigelda maksude maksmisest, neid kehwe rahwakihi õlgadele weeretades, selle kihi peale, kelle kulul ta elab, kelle wastu ta wõitleb, ja kes loomulikult ka tema wastu wõitleb.

On ju arusaadaw, miks walitsus kodanluse wastu nii loid on maksude suhtes; kes siis oma inimesele liiga tegema hakkab, kuigi ta teab, et asi mitte korras pole — wõib ju läbi sõrmede waadata. Selles mõttes on wäga huwitaw ära märkida herra

rahaministri kawatsust, mida ta oma kõnes muuseas arendas. See on nimelt see, et tema nähtakse kindlasti arwawat — ega talupojalt ikka sissetulekumaksu ei saa ja sellepärast tuleks sissetulekumaksu muuta nii wiisi, et talupidajad selle alt wälja jääks. Jääksid järele ainult igasugused palgatöölised, kes oma sissetulekuid warjata ei saa, kellel mingisugust pääseteed ei ole. Just proletaarline kiht on see, kelle tarwis see sissetulekumaks on määratud. Mul oli juhus kuulda, et herra rahaminister olla isegi arwanud, et maksuinspektorid wõiwad rahameestele rohkem sissetulekumaksu määrata, kui nad on üles annud, aga ega see summa weel ei tähenda, et ka need summad kätte saadakse. Näib nii olewat, et ei nähtagi heameelega, et jõukamad kihid maksu alla pandaks. Wäide, et talupidajad tuleks tulumaksust wabastada aitab seda kinnitada. Kui ma õieti mäletan, rõhutatakse ka nendes 18. punktis, mille alusel praegune walitsus moodustatud, et rohkem tuleb rõhku panna kaudsete maksude peale, kuna otsekoheseid maksusid tuleb vähendada, muidugi selleks, et maksukoormat kehwmate kihtide õlgadele weeretada. Sedasama näeme igast arwust. Tuleme, näituseks, tollide juure. On kawatsus niisuguses wäikeses riigis, nagu seda on Eesti, terwelt 400 miljoni marka kaitsetollidest saada. Kui küsida, milleks need kaitsetollid tarwilikud, siis on selleks herra rahaministril väga huwitawad põhjendused käepärast. Tema ütleb, kaitsetollid on ühelt poolt sissetulekuallikaks olnud, teisest küljest on nende kaudu wäliskaubandust tahetud reguleerida. Kuidas seda just tollide abil teha, seda ta ei seletanud. Wõib olla, teeb ta täna seda. Oleks huwitaw kuulda. Kõigehuwitawam on see, et isegi waluuta operatsioonid seotakse kaitsetollidega. Ma ei tea, kas Inglis naelsterlingite sissewedamise pealt tolli wõetakse wõi mitte, igatahes on see väga huwitaw wäide. Tegelikult on ju teada, milleks kaitsetollid sisse on seatud ja kes sellest kasu saab. Ma tuletan sel puhul meele ühe põllumehe arwamist, kes ütles ennast tegeliku põllumehe olewat. Ta ütles: kui meile mitte, kas ei wõimaldata odawat tööjõudu, odawamat kui praegu, wõi kui kaitsetollide abil ei takistata wäljaspoolt rahwale odawamat wilja sisse toomast, siis tuleb silmapilk, kus talupidamisest mingisugust tulu ei ole. See on otsekohene tõendus, milleks kaitsetollid tarwis. Selleks, et ei saaks odawalt leiba rahwale tuua, et põllumehel wõimalik oleks

oma sealiha, oma wilja, oma wõi, oma kanamunade ja muude ainete pealt niisugust hinda wõtta, mida iganes tahetakse. Seda poliitikat on Saksa agraarlased alati ajanud, ja meie omad tahawad olla nende wäärilised järelkäijad. (Wahelhüüded: See oli okkupatsiooni aegil.) Just Saksamaa agraarlaste eeskujul teie nüüd talitate, kellega teie okkupatsiooni ajal heas wahekorras olite. Nad on teile seda nähtawasti edasi annud ja teid õpetanud. Aga ega see fakti ümber ei lükka. See ainult tõendab, et need wäited õiged on, ja et mul siin mitte Ameerikat üles leida ei tarwitse. Ma konstateerin tõsiasi, et pärast neist järeldusi teha. On ju teada, milleks need kaitsetollid on. Meie tööstusele tahetakse kaitsetollidega jalgu alla saada, et töösturid suuremaid sissetulekuid wõiksid leida. Kui neil wõistluse abil see wõimalik ei ole, siis pannakse kõrged kaitsetollid wäliskaupade peale, et wäliskaubad wõistelda ei saaks. Nii kaitstakse tööstust praegu ja arwatawasti ka tulewikus, kui endised kildkonnad weel wõimul püsiwad. Just jõukat kihti, kapitaliste, olgu nad põllupidajad ehk töösturid, kaitstakse kaitsetollidega. (Rkl. A. Schulbach kohalt: Kas töölisi ei kaitsta?) Waadake, selles see õnetu asi ongi! Ma tulen ka selle juure, aga enne kõnelen weel ühest teisest asjast.

Nagu herra rahaminister tähendas, on suured summad antud wabrikantidele ja töösturitele. Missugusteks ülesanneteks, seda ta ei öelnud. Ta rääkis, et on antud isegi kontroleerimata ettewõtetele. Siin ei ole waadatud selle peale ja hoolitsetud selle eest, et töötaw klass oleks seatud neisse elutingimistesse, milles ta ära elada oleks wõinud. Kui leiti tarwilikuks kaitsetollide abil toetada töösturit, siis oleks samal ajal pidanud leitama wõimalusi, kuidas hoolitseda äärmiselt wiletsatesse oludesse wisatud tööliste eest. Seda ei ole aga tehtud. Riikline toetus ja riikline kaitse kaotab siin igasuguse mõtte. Kui oleks ka tööliste wastu tulnud, siis oleks wõidud selle nähtuse kaitseks mingisugune argumentatsioon leida, et waadake, meil on tarwis tööstusele jalad alla ajada, sest muidu langeb ta kokku ja töölistes jääwad hoopis ilma leiwata ja töota. Tööliste kihel on jäetud aga täiesti ettewõtjate meelewalla alla. Sellest on mitmel puhul siin jutt olnud ja on isegi näidatud, kuidas walitsuse wõim, kui kapitalistid ja töölistes wõitlusse on asunud, kapitalistide kasuks waele on seganud. See on ju kodanlise walitsuse ainukene mõeldaw seisukoht, sest

ei saa ju kodanline walitsus toetada seda kihti, kes wõitleb kodanluse wastu. Faktid aga on ja jääwad selleks.

Edasi on eelarwes üks väga aukartust ärataw summa, mis wälja teeb ligi $\frac{1}{4}$ kõigist sissetulekutest, nimelt 1.250.000.000 marka. See summa loodetakse saada piirituse müügist. (Rahaminister G. Westel kohalt: Kartulitest.) Noh, see on väga imelik, kui herra rahaminister ei tea, mis wahe on piiritusel ja kartulitel. Sennikaua, kui eelarwes pole näha, et see sissetulek on kartulitest, on mul täielik õigus rääkida piiritusest. Räägitakse ju joobnud celarwest, mis on õieti tipp kodanluse saagiahnitsemisele ühelt poolt ja klassilisele surwele ning jõhkruusele teiselt poolt. Lubatagu mulle siin paari sõnaga peatada. Ma tahan tähelpanu juhtida selle peale, missugust poliitikat on mitmed riigid ajanud asumaade suhtes. Mitmel pool asumaadel on peaaegu terwed rahwad surnuks joodetud selleks, et pärast nende püüandust oma wahel jagada. Meil öeldakse, et sõjaseadus kestab sennikaua, kui mitte päris rahu ei tule. Samuti riigiwõimud on talitanud. Ühelt poolt püütakse seda rahu kätte sellega, et rahwast tassitakse wangiurgastesse, kui neid mitte teise ilma ei läkitata, teiselt poolt on kodanlus nähtawasti asunud seda rahu kätte saama joobnud eelarwe abil. Püütakse kihwtitada laialisi rahwahulki, kes sõjaaegade ja kitsaste olude tagajärjel on sattunud äärmisse wiletsusse. (Rkl. A. Tupits kohalt: Kas iseseiswaid kah?) On harilik nähtus, et joomine wõtab seal maad, kus elutingimised halwad. Mil möödul paranewad elutingimised, sel möödul wäheneb ka joomine ja wastupidi. (Rkl. O. Amberg kohalt: Teie ütlesite, et burshuid rohkem joowad.) Sellepärast on ka täiesti arusaadaw, miks joomine wiimasel ajal enesele rohkem pinda leiab. Neid tagajärgi, mis on tingitud majanduslisest kitsikusest ja wiletsusest, kasutatakse selleks, et kidunewat ja terwiselt waest rahwast edasi kihwtitada.

Ma ütlesin eelpool, et kodanlus on oma eelarwe üles ehitanud ja tahab oma wõimuparaadi ülewalpidamist just sellelt kehwe-malt kihilt, kelle peale maksud on weeretatud. Nüüd kujutage ette seda seisukorda, kus kodanlus ühelt poolt kasutab teatawat kihti selleks, et tema waral ennast ülewalpidada ja teiselt poolt kihwtitab ta sedasama kihti. Kas see ei ole jõhkrus, ja terwe see joobnud eelarwe oma ühe ja weerand miljardilise sissetulekuga alkoholist on

wäga kujukas näitus sellest, kuidas kodanlus hindab seda kihti, kelle ta enese alla on surunud ja kelle kulul tema elab. See on seesama poliitika, mida omal ajal Prantsuse kodanlus ajas enne suurt rewolutsiooni. Ka seal öeldi, et pärast meid tulgas wõi weeputus. Siin on seesama nähtus: meie wõtame ja priiskame nii palju, kui saame, ükskõik, kas rahwas kiduneb ja wälja sureb, ükskõik, mis juhtugu, meie lõbutseme, pidutseme, meie söidame autodega laternaposte maha, meie joomme ja lööme 10-ned ja sajadtuhanded ühe ööga läbi jne. jne. Seda nimetas üks Wene kirjanik omal ajal: „пир во время чумы“. Selle meeoleu ja selle motiwi peale on üles ehitatud terve praegune eelarwe.

Edasi, siin tähendas rahaminister, kui ta oma seletust ette kandis teiste maade eeskujul peale ja püüdis näidata, et ega meie eelarwe halwemas seisukorras ole, kui mujal. Ta tõi ette, et meil ainult 5 dollarit ja 3 tšenti maksusid maksta tuleb, sealsamas suureks troostiks neile, kes need 5 dollarit maksuma peawad tähendas ta, et waadake, kuidas teistes maades, näituseks, Inglis- ja Prantsusmaal kaugelt üle 10 ja 20 dollari maksta tuleb, kui raske seal elada on, ja kui kerge teil oma 5 dollariga pääseda on. Sealjuures unustas, wõi õieti ta ei unustanud, waid jättis meelega ütlemata, kui suured sissetulekud on neil maadel. Meil oleks palju huwitawam olnud, kui tema selle küsimuse juures oleks peatanud, mitu protsenti oma sissetulekust Inglis wõi Prantsuse kodanik maksudeks peab ära andma ja mitu protsenti meie kodanik, siis ei oleks asjad sugugi nii hiilgawad paistnud. Kui wõrrelda neid arwusid, mis sissetulekutest maksudeks läheb, töötawa rahwa sissetulekuga, siis on selge, et see sissetulek on kaugelt alla elatismiinimumi ja maks, mis dollarites teistes maades, wõib olla, suurem on, käib meie töörahwale üle jõu. Kui rahaminister järeldada wõib, et Eesti ei olewat mitte sugugi halwemas seisukorras, kui teised riigid, ja sellepärast wõida meie täiesti rahuliselt oma laewukesel edasi purjetada, siis jättis ta täiesti puudutamata selle wastolu, mis walitseb terwes kodanlises ilmas ja mis terwe kodanluse järjest alla mäge wiib. Kui nüüd wõrdluses leiti, et meie ei ole sugugi halwemas seisukorras, siis tähendab, et Eesti riik areneb just sedasama joont mööda, mida mööda kõik teised riigid ja terwe kodanline ilm areneb. Kui aga silmas pidada, kas wõi neidki kodanlisi ajalehti, mis meil ilmuwad, siis näeme meie,

kuidas just kodanlises ilmas need wastolud ja kokkulangemine, mis ilmasõjaga kaasas käiwad, kuidas need wastolud märksa terawamaks lähewad. Kus on see ilus rahwasteliit, millesse astumise poolt ja wastu omal ajal Asutawas Kogus waieldi ja mis pidi olema mingisugune rahu liit? Iga päewaga lähewad wahekorrad terawamaks ja, wõib olla, et juba ligemas tulewikus seisab kodanlus jälle uue ilmasõja ees. Igatahes ei ole seks nüüd vähem põhjusi, kui seda enne ilmasõda oli. Mis see näitab? See näitab, et endised wastolud on püsima jäänud ja näitab ka teiselt poolt, et need kihid, kes senni wõimu juures on olnud, parandawat sõna ei suuda öelda ja sellest lagunemisest üle saada. See lagunemine kestab igal maal edasi, ka meil just niisama, kui teistes maades. Ei ela meie ju kuu peal, ega erine teistest maadest mingis suhtes. Niisama ei erine ka Eesti kodanluse poliitika teiste maade kodanluse poliitikast, ei saagi erineda. See poliitika oma terwes ulatuses, kas teda Eestis aetakse wõi mujal, on lagunewa klassi poliitika; ta teraw ots on pöördud töötawa rahwa wastu, ja see eelarwe on selleks, et raha saada selle poliitika jätkamiseks. Selle poliitika wastu on töötaw rahwas alati olnud, ja selle poliitika jätkamiseks ei tule lubada mitte ühtki penni.

(Juhatama hakkab abiesimees K. Wirma.)

Rkl. M. Martna (sd.): (Rkl. O. Amberg kohalt: Nüüd kuuleme Schweitsist!) Ei, austatud herrad, täna ei taha ma teid mitte Schweitsiga tülitada, waid ma tahan ka Daanimaa juures wiibida, kus herra minister minewal korral nii heameelega wiibis. (Rkl. J. Hünerson kohalt: See maa on Teile kaunis tundmata.) Neis asjus, mida mina puudutan, on ta mulle tuttawam, kui Teile.

Austatud Riigikogu liikmed, meie ootasime eelarwet juba kaua, nagu Riigikogul väga hästi teada on. (Rkl. A. Jürman kohalt: Anti ju tähtpäewaks sisse). Herra Jürman, see tähtpäew sai meie poolt sisseandmise tähtpäewaks määratud, ja sai sellepärast seaduseelnõu kaudu määratud, et muidu oleks ta wististe weel kauem wiibinud ehk koguni tulemata jäänud, nagu minewal aastal. (Segased wahelhüüded paremalt poolt. W. Linnamägi kohalt: Ärge segage.) Ärge kartke, herra Linnamägi, et ma nii hõlpsasti segi lähen; maapealsed asjad on ikka palju kättesaadawamad, kui taewalikud asjad, kellega teil tegemist on. Ma tahtsin selle peale tähendada, et muud

materjaali meie eelarwe kohta kätte antud ei ole, kui lühikene seletus ja rahaminister herra Westeli kõne. Selle materjaaliga wõime meie eelarwet ainult üleüldiselt puudutada, nagu meie, näituseks, uue walitsuse sihtjoontest oleks wõinud kõneleda walitsuse deklaratsiooni puhul. Waewalt wõime meie nüüd kaugemale minna. Nii hästi teisipäewal, kui ka täna püüdsime meie Riigikogule selgeks teha, et eelarwe läbirääkimine tähtsam on, kui parem tiiw seda arwab, ja et sellepärast materjaali saamine väga soowitaw oleks olnud. Ja meie soowisime neid läbirääkimisi, mis täna alatud on, ja millest senni ainult pahem tiiw osa on wõtnud. Meie oleme sunnitud selle õuna sisse hammustama, nii hapu, kui ta ka on. (Rkl. A. Jürman kohalt: Kas ta tort ei ole?)

Juhataja K. Wirma: Ma palun kõnelejat mitte segada.

Rkl. M. Martna (sd.): Herra minister Westel tähendas oma kõne alguses, et riigi eelarwe on riigi elu ja walitsuse poliitika wastupeegeldus. Temal oli õigus. Aga kui see wastupeegeldus õige peaks olema, siis peaks eelarwe meie palju rohkem materjaali kätte andma. Nüüd ei wõi meie õiget wastupeegeldust mitte saada, sest materjaal on kehwa ja kui meie selle peegli juure tagasi läheme, siis peab ütleva, et see peegel on luitunud, ta hõbe on ära hallitanud, selget pilti tema ei anna. Siiski — meil on walitsuse tegewuse hindamisega ja arwustamisega sellegi kokkuwõtte juures ometi tegemist. — Riigikogu astub esimest korda eelarwe arwustamise juure, Eesti parlamendil selleks kogemusi ei ole, ka meie rühmal ei ole neid mitte, ja materjaali puudus teeb selle alguse weel raskemaks. Kui neist läbirääkimistest seda ei peaks wälja tulema, mida ka parem külg soowima peaks, siis on see igatahes walitsuse süü, sellepärast, et walitsus tarwilikku materjaali Riigikogu liigetele kätte ei ole suutnud muretseda. (Wahelhüüde paremalt poolt: Meie oludes!) Austatud herrad, meie ei ole enam enne Gutenbergi aega, kus kloostriks ainult üks piibel oli ja seegi oli abti walitsuse all. Munk läks ja põlwitas selle piibli ees üksinda ja mõni agaram hakkas sellest ärakirja tegema, mis mõnikord „300 nädalat“ ja isegi kauem aega wõttis. Meie aga elame ju pärast Gutenbergi aega ja meil on ikkagi wõimalik niisugust eelarwet nagu ta Eesti wabariigis on, ometi ka trükitult 4 kuu jooksul walmis saada. (Rkl. O. Amberg kohalt: Teil oli 2 aastat aega ja siiski ei saanud.) Kui minu seltsimehed walitsu-

sest osa wõtsid ja kui nemad eelarwet walmis ei saanud, siis oli Teil, herra Amberg, niisamasugune wõimalus seda walitsust arwustada ja sellele walitsusele etteheiteid teha. Ka mina oleks Teile appi tulnud. Aga ma arwan, et ka selles walitsuses, millest minu seltsimehed osa wõtsid, enamus mitte minu seltsimeeste, waid teie seltsimeeste käes oli, nii et see teie sõprade enamuse wiga oli, kui eelarwet walmis ei saadud.

Eelarwe peab kõigepealt näitama, misugused ülesanded walitsusel teoksil on, teiseks peab ta meile näitama, kui suuri kulusid need ülesanded tarwitawad, mida walitsus läbi tahab wiia. Siis kolmandaks, peab ta näitama missugustest allikatest need kulud peawad tulema. Kui meie selle üle otsustada tahame, kas walitsus oma poliitikaga õigel teel on, siis peab rahwaasemikkudel wõimalus olema nende asjade üle täielikka teateid saada, muidu ei ole parlamendil mõtet. Ja kui meie oma riiki lõime, oma iseseiswust alustama hakkasime, siis sündis see selles mõttes, et meie tõsiste demokraatidena kõigest nendest wabadustest kinni hoida tahtsime, mis demokraatia parlament annab. Riigi eelarwe tundmine, selle arwustamine, selle wastuwõtmine ehk tagasilükkamine on üks rahwasaadikute suurematest ja tähtsamatest õigustest. Ja kui meie sellest õigusest peame loobuma, kui teie, minu herrad, sellest loobuda tahate, siis ei ole see igatahes mitte ilus tunnistus teie demokraatiast. Seda meie kaasa ei tee. Walitsus peaks parlamendi tegewust kergendama, aga mitte raskendama. Walitsus oleks pidanud meile materjaali kätte muretsema ja ta oleks pidanud selle juures ise niisama huwitatud olema nagu parlament, sest walitsusel ei tohiks mitte ükskõik olla, kuidas tema sammude peale waadatakse. Nüüd paistab aga nii wälja, nagu tahaks walitsus oma eelarwega, eelarwe rohkema materjaaliga telgi taha hoida. (Rkl. A. Tupits kohalt: See piibel on ülewal olemas, aga ei ole munka, kes teda waatama läheks.) Herra Tupits ütleb, et ülewal kantseleis olla piibel olemas, aga et ei olewat munka, kes seda waatama läheks. Wäga õige, mina ennast niisuguseks mungaks ei pea, mina ootan, et see piibel mulle kätte saadetak. Ja herra Tupits on üks nendest, kes ei ole selle eest muretse nud, et see minule, kui Riigikogu liikmele kätte oleks saadetud. (Rkl. A. Tupits: See ei ole õige.) See on õige, sest kunni eilse päewani ei ole selle materjaali paljundamiseks mitte midagi tehtud. See on jälle üks

tunnistus meie walitsuse ja Riigikogu „agrarast“ tegewusest. (Wahelhüüe paremalt poolt: Herra Wirma on ka juhatuses.) Meie seltsimees Wirma on kõik teinud, mis ta tegema pidi ja mis ta teha wõis, ainukene asi, mis ta weel teha oleks wõinud, see oleks tagasiastumine olnud. Aga seda ei ole temalt nõutud, ega nõuta, sest eelarwe mitte-paljundamine ei ole tema süü. Seda on ta meile selgeks teinud. Ja austatud herrad, kui meie kõik kokku wõtame ja weel kord rõhutame, et meie eelarwe materjaali mitte kätte ei ole saanud, et ta nii kaua wiibis, ja et walitsus mitte mingisugust juhust ka waremalt selleks ei ole tarwitanud, et Riigikogule ja rahwale oma poliitilistest sihtidest midagi teatada, siis ei wõi see meid kuidagi rahuldada. See tuletab õnnist Wene aega meele. Seal warjati kõike, mis wõimalik oli ja awaldati ainult seda, mida enam warjata ei saanud. Kui ühe käega anti midagi, siis teisega wõeti tagasi. Kui ma täna hommikul „Waba Maas“ neid kahte kulli nägin nende 3 musta kassiga (Käteplagin), siis, austatud herrad, kas teate, mis mulle meele tuli? — See tuletas mulle õndsat Wene-riigi kulli meele: ainult üks pea puudus, wist rewolutsiooni läbi ära lagunenud ja sinna juure weel 3 musta kassi. (Wahelhüüe: Rewolutsiooni kassid.) Mis kõneleb see pilt? Sellest näeme meie, mu herrad, missugune waim isegi meie kunstnikkude seas walitseb. Meie kunstnikud, kui nad wappi peawad kokku seadma, ei jõua Wene kullist mööda. Meie walitsus ei suuda sellest waimust ka üle saada. (Wahelhüüe, rkl. O. Amberg: Mis siis pahem tiiw on ära teinud? — Rkl. A. Jürman: Kunstnikud kuulwad ka pahemale poole.) Kõiki neid asjaluksid arwesse wõttes, ütlen ma weel kord, et meie põhjalikult eelarwet arwustada ei saa, waid meie wõime ainult üksikuid asju puudutada. (Naer.) See on ju muidugi Riigikogu käes, mitu korda seda eelarwet 1. lugemisele wõetakse, aga see Wene kull ja see õhkkond siin, austatud herrad...

Nüüd herra Westeli kõne juure. Eelkõneleja rkl. herra Piiskar puudutas seda juba, aga mina tahan üksikute asjade juure natukene sügawamalt peatama jääda, wõib olla huwitab see teid ka, nimelt Daanimaa tundjaid. Kõige pealt peab seda ütleva, et herra Westel siin meile weelgi wärwilisi puuwilja killukesi magusa koogi peale asendas, ehk nagu teie nimetate, tordi peale, mis mina aga wanawiisi koogiks nimetan. Nende arwude läbi, mis herra Westel ette tõi, pidi meie eelarwe wäga ilusaks saama,

see pidi õieti seda vastu peegeldama, mis teie ringkonnas kõneldakse. Nõnda palju, kui meeoleolu teie ajalehtedest ilmsiks tuleb, on herra Westeli kõne suurepäralist vastu võtmist leidnud. Herra Westel tõi arwusid ette ja näitas teile statistikat ja teie lõite risti ette ja ütlesite: waat, kus mees on, kes näitab, et kaks kord kaks on neli. Ta näitas meile, et Eesti tööline elab hästi, tema maksab teiste määdega võrreldes kõige vähem maksusid ja temal on kõigekegema koormad kanda. Eesti eelarwe — võrreldes teda sõjaaegse Daani eelarwega, mis ju ka wäike riik on, — Eesti on ka wäike riik — mõlemad eelarwed on hästi kokkukõlas. Kas teie lubate mulle paar sõna analüüsiks professor Ballodi poolt? Professor Ballod kirjutab nimelt finans-statistika kohta, ma ei tea, kas ma teid paluda julgen teile seda Saksa keeles ette lugeda. (Wahelhüüded). Ma tõlgin siis ta Eesti keele ümber. Ballod ütleb nõnda: kui finans-statistika oma ülesannet täitma peab, kui ta õiged wõrdlusi ette tooma peab, siis ei tohi ta mitte ainult numbrite üksise kõrwuseadmises seista, waid numbrite produkt peab olema elu ja olukorra peegeldus. See, kes neid arwusid kõrwuti seab, kes neid kõrwuti waatleb, wõrdlemiseks tarwitab, see peab nende tuuma sisse tungima, peab nende iseäraldused ära kaaluma ja nende iseäralduste seast peab ta wälja tooma, mis sealt wälja tuua on. Alles siis wõib sel statistikal wäärtust olla. — Ja siis üks teine, ka wäga tark mees, selle nimi on Maks v. Hekel, ütleb: „Die Zahlen sind nur die Hülle, die Ursachen dagegen bilden das Wesen der Finanzstatistik, durch welche jene erst Leben und Anschaulichkeit empfangen“. Mida näitas aga herra Westel Daani eelarwest? Ta näitas, et Daani eelarwe on wäikene ja seadis seda meie eelarwega kõrwu, sest mõlemad, nii hästi Eesti, kui Daani, on wäikesed riigid. Siiski on aga Daani natuke suurem. Daani riigis elab praegu üle 3 miljoni inimese. Daani on vähemalt kaks korda nii suur, kui Eesti. Päris Daani riigis elab 70,7 inimest ruutkilomeetri peal, — Eestis elas Wene statistika järele, kui ma mitte ei eksi, 22 inimest ruutkilomeetri peal. Täna ütles minule üks kaubanduskooli 8. klassi õpilane, kelle käest ma küsisin, — sest seal õpetatakse seda uuemat teadust, ja see saab sel silmapilgul tõsi olema, — siin pidawat 31 inimest ruutkilomeetri peal elama. 31 inimest ja 70 inimest — siin on ikkagi waks wahet! Ja kui meie wõrdleme, näituseks, Daani pealinna oma Tallinnaga, siis

näeme, et Daani pealinna rahwaarw ulatab, wõib olla, juba üle miljoni, sest 2 aastat tagasi kõneldi, et seal üle 900.000 inimese elab. Daani pealinnas, Kopenhagenis, elab iga kolmas elanik terwe riigi elanikkudest, — see kõneleb juba midagi Eestiga võrreldes. Edasi, Daanimaal saadeti traaditeel 1915 aastal 593 miljoni telegrammi. Meie herra Rikand ei ole siin, ta wõiks öelda, kui palju neid Eestis saadetakse. Daanis oli sissewedu 1914 a. 807½ miljoni krooni suur ja wäljawedu 877 miljoni krooni just enne sõda. (Rkl. O. Amberg kohalt: Daani on natuke teisel kohal.) Ja just sellepärast, et ta natuke teisel kohal on, terwe wõrdlus ka wäga hästi ei kõlbagi.

Professor Ballod kõneleb veel sellest, kui palju kusagil maal, kusagil riigis wilja ära tarwitati. Ballodi raamat on 1913 a. wälja antud. See herra on wäga lugupeetud teadusemees, nagu teie wast teate, lätlane, kuid Saksamaal professoriks olnud ja õpetlaste hulgas wäga tuntud. Tema kõneleb oma raamatus „Grundriss der Statistik“ wilja äratarwitamisest, ja ütleb, et Daanimaa on see maa, kus kõigerohkem pea peale wilja tarwitatakse, nimelt 800 kilogrammi aastas. Kui palju tarwitatakse teda meie maal, teie herrad paremalt poolt, teie olete wiljakaswatajad, ehk teie wõiksite mulle seda ütelda. (Wahelhüüded paremalt poolt. Kui meil teda oleks!) Meil on teda olnud, muidu meie enam ei elaks. (Wahelhüüded paremalt poolt: Kui palju teie ise olete wilja teinud? — Naer). Ei, teinud ma küll ei ole, aga kui palju ma ümber teinud olen, seda küll ei tea. (Üleüldine naer.) Ballod loeb meie maad Wene ja Rumeeniaga ühte liiki, kus ära tarwitatakse 230—300 kilogrammi pea kohta. Kui meie sellest järelduse teeks, ja meie peame seda tegema, siis leiame, et niisugune maa, kus wõimalik on ühe inimese kohta 800 kilogrammi wilja aastas ära tarwitada, ennaast selle maaga, kus kõigeparemal juhtumisel 300 kilogrammi ära tarwitatakse, mitte hästi wõrrelda ei lase, herra rahaminister.

Siis veel midagi. Tuletaksin herra rahaministrile Eesti margakest meele.. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Kuke mark!) Ma ei taha seda wana nalja kuke ja õöpiku margalennust järele rääkida, nüüd on ju rahaministriks herra Westel, kes margale tiiwad külge paneb ja teda kõrgemale lendama sunnib, mida ka mina soowiksin. Aga selle margaga — aga ma kõnelen parem enne veel kullafondist. Kui meie Daanimaa ja teiste maade rikkustest aru tahame

saada, siis on väga huwitaw teada, kui palju on nendel riikidel enne sõda kulda olnud. Meie leiame seda Conradi „Natsionaal Ökonoomias“ lehekülj 155, kui teie ehk sooviksite tutvustada. (Rkl. O. Amberg kohalt: Kiri ei waleta!) Ja see on õige uus raamat, see Conradi oma, professor Hesse poolt täiendatud ja alles mineval aastal välja antud. Sealt meie leiame, et Daanimaal oli Daani natsionaalpangas 1915 a. 125 miljoni eest kulda. (Rahaminister G. Westel kohalt: Kas seal ka seisab, kui palju Daanil wõlgu oli?) See seisab ühe teise lehekülje peal, kuid see mind praegu ei huwita. Kui teie soovite, wõin ma seda teile öelda. Siin ma nimetaks teile aga weel teisi maid, mis herra Westel oma kõnes ka ette tõi, nimelt Ameerika, see dollarite maa, naelsterlingite maad — Inglismaad, Soomemaad. (Wahelhüüd paremalt poolt: Kas Schweitsi ka? Naer.) Schweits on ka siin, aga see ei huwita mind, teid ka wist mitte? (Rkl. O. Amberg kohalt: Huwita küll!) Inglismaal oli kullafond sel ajal 1 miljard 200 miljoni, Ameerikas üle 7 miljardi. (Wahelhüüd paremalt poolt: Kas dollarites wõi?) Ei, Saksa markades, sest raamatus on kõik arwud Saksa markades wõetud. Soomes oli sel ajal 33,4 miljoni kulda. Kui meie neid maid silmas peame ja seda kõike wõrrelda tahame, siis peame meeles pidama, et meil Eesti marka luues kulda ei olnud ja sellel praegugi kullafondi seljatagust ei ole, mispärast teda ka oma maksujõu ja maksukanguse poolest mitte teistega wõrrelda ei saa, kellel nii tugew kuld-seljatugi on. Ma tulen Eesti marga juure weel tagasi. Nüüd peataksin aga wähe maksude juures, mis herra Westel ette tõi.

Herra Westel ütles oma kõnes, et Inglismaal on kõigekõrgemad maksud 76,6 dol. iga pea peale. Tuleb küsida, millega meie seda wõrdleme, et meie ülepea aru saaksime, mis see tähendab! Herra Westel tahtis öelda, et meil on kõigest 5,3 dollari wõrd maksusid maksta, see on palju vähem, kui Inglismaal, kus igauks 76 dollarit maksab. (Rahaminister G. Westel kohalt: Kas teie stenogramme olete lugenud, herra Martna?) Ma lugesin teie kõnet „Päewalehest“ ja kirjutasin ise ka järele, nii et ma kõik tegin minu arwates, mis minu kohus oli, ja arwan, et teie tegite, mis teie kohus oli, ja kirjutasin Brüsseli kongressi trükitöödest arwud maha. Kui Inglise tööliste peale nii palju maksu dollarid langeb, siis peaks tööline, kes keskmiselt 15 shillingit päewas palka saab, ja et ta 15 shillingit

git palka saab, peaksite vähemalt teie, parmpoolsed herrad, uskuma, sest seda kirjutas meie herra aseadmiraal Johan Pitka möödaläinud suwel „Päewalehes“, ja mina waatasin täna weel sellekohaseid trükitöid, kust selgus, et tööline Inglismaal teenib 15 shillingist — 1 naelani päewas. Ma usun, et herra wälisminister saab kinnitama, et see õige on. (Wälisminister A. Piip kohalt: On õige!) Kui Inglis tööline nii palju palka saab, siis tuleb Inglis töölisel — 15 shillingi juures — 20 päewa tööd teha, et oma maksusid ära maksta. Tähdendan, sel korral, kui ta 15 shillingit saab. Saab ta aga terve naela päewas, siis teenib ta oma maksud 15 päewaga tasa. Aga herra Westel ütles, et Inglismaal on otsekohesed maksud suuremad ja need on Inglismaal õige suured, nagu teie ehk ajakirjandusest lugenud olete. Sõjaajal pandi Inglismaal otsekohesed maksud just suurte sissetulekute peale ja neilt wõeti kunni 60% sissetulekust ära. Herra wälisminister, teie saate seda ometi kinnitama? (Wälisminister A. Piip kohalt: Jah!) Edasi peate teie, austatud herrad, meeles pidama, et Inglismaal maksmas on väga kasulikud seadused töölisteklassile ja waesemale kihile, sest suur hulk nendest maksudest läheb nende toetamiseks. (Rkl. O. Amberg kohalt: Inglismaa on ju wana riik!) Lubage, ega ma teile etteheiteid ei tee, et Eesti noor on. Teie olete ju haritud mees, wabandage, et ma teile weel seda meele tuletama pean. Ma tahan siin ainult selgeks teha, et herra rahaministril statistika lonkab. Herra rahaminister tahtis näidata, et eestlane oma 5 dollariga heades oludes elab.

Ma näitan teile weel, et see 76 dollarit, mis iga inglase pea peale langeb, mitte igal inglasel maksta ei tule, sest suurem osa sellest maksawad „burshuid“ ehk „kapitalistid“. (Rkl. J. Hünerson kohalt: Nagu meilgi!) Nii siis wõite meeles pidada, et Inglis tööline vähem maksab, wõib olla 20 dollarit, wõib olla natukene rohkem ehk vähem, kuid mitte 76 dol. Ma tulen ka Eesti juure ja olen kindel, et Eesti tööline 5 dollari maksude peale peab rohkem tööpäewi ära kulutama. Esiota ma peatan weel Daani juures. Nagu teie teate, tuleb Daanimaal igal kodanikul 25,11 dollarit maksu maksta. Daanimaal on päewapalk 14—18 krooni, see on kaks krooni tunnis ja rohkem, mis dollarites wälja teeb 2½ dollarit päewas. 25 dollari äramaksmiseks kulub Daanimaal umbes 13 tööpäewa. Herra Westel tähendas aga ka siin, et Daanimaal on otsekohesed maksud suure-

mad, tähendab, et siis otsekohesid maksusid rohkem jõukama kihi peale langeb, nii et igal Daani töölisel mitte 25 dollarit maksta ei tule. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Eestis ka mitte!) Wabandage, austatud herrad, ma ei tea küll, mis teie nimi on, aga ma tulen selle juure warsti, ainult pisut kannatust. Soomes on 7½ dollarit maksusid maksta ja see on ju rohkem, kui meil. Herra rahaminister kuulutas seda ju teile, teie kuulasite ja läksite heameelega koju, teades, et Eesti tööline hiilgawalt elab. Sel ajal, kui Brüsseli konverentsi statistika kokku seati, ei olnud dollar Soomes mitte nõnda kallis nagu praegu. Praegu maksab dollar Soomes 47 marka, sel ajal maksis ta umbes 30—32 marka. Tööline sai, nagu ma teile ühel endisel koosolekul öelda wõisin, keskmiselt 45 marka päewas ja kui 1 dollar on 30 marka, siis tähendab, sai Soome tööline 1½ dol. päewas. (Rahaminister G. Westel kohalt: Ma wõtsin ju praeguse kursi markades.) Wabandage, herra rahaminister, teie lugesite Brüsseli statistikat. Teie kõnes on ka lugeda, et need on Brüsseli arwud! Aga ma wõin Teile lubada: Rehkendage, et üks dollar on 47 marka ja mitte 30, aga ma ütlen Teile, et pooleteisekuu eest, kui mina Soomes olin, siis maksis seal üks Inglis nael 115 kunni 119 Soome marka ja nüüd maksab ta 190, nii et kui meie kõikuwa kursi juures tahame üleüldist pilti saada, siis selgub, et see wõimalik ei ole. Ma jään siiski oma kolmekümne marga juure ja ütlen, et Soome tööline peab 5¼ päewa oma maksude maksmiseks tööd tegema. Me wõime aga dollarid dollariteks jätta ja jõuame siis sellesamale otsusele. Soomes langeb iga elaniku kohta — nagu rahaminister tõendab — 242 Soome marka ja selle raha teenib Soome tööline tingimata 5¼ päewaga.

Nüüd jõuame Eesti juure. (Rkl. O. Amberg kohalt: Aga Schweits jäi wahalet!) Mul on väga kahju, et mul siin üks kuri herra selja taga on, ma ütleksin muidu teile midagi... Eestis langeb maksusid otsekoheselt ja kaudsel teel iga inimese peale 5 dollarit ja 3 tšenti ehk üleüldiselt 5 dollarit. Ehk wõtame jällegi Eesti marga — kogusummas 1588 marka. Eesti töölise keskmine päewapalk on 79 marka. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Rohkem!) Muidugi, teie ütlete rohkem, seda ma tean; aga ma ei saa midagi teie heaksmeeleks teha, nii armsalt, kui ma ka seda teeksin. Asjalugu on nimelt see, et ma sel ajal,

kui teie ennelõunat waidlesite, käisin ülewal raamatukogus ja sealt lugesin mina „Päewalehest“ nr. 111 uued palganormid. See on Teile väga tutkaw leht ja ise olete selle aktsionäärid. (Rkl. A. Anderkopp kohalt: Teie kirjutate ka seal. Naer.) Olen Teie tähepanelikkuse eest ikka tänulik, herra Anderkopp. Kuid „Päewalehe“ aktsionääriks ei ole ma ennast weel „kirjutanud“. — Selles lehes on, näituseks, kirjutatud, et 1 grupis saawad töölised 52 m. 80 penni päewas ja see on kõige kõrgem palk. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Missuguse aasta „Päewaleht“ see on?) See on „Päewaleht“ nr. 111 aastast 1921 pärast Jeesuse Kristuse sündimist. (Wahelhüüe põllumeeste rühmast: Aga kuhu teie warustuse jätate?) Lubage, midagi ei lähe teil kaduma, ma tulen selle juure kohe wälja, ma räägin siin 52, kust ma siis 79 marka wõtsin, kulla herrad, kui ma „warustuse“ jne. oleksin unustanud. Sealsamas on ka seletatud, et töölised wõiwad tükitööga rohkem teenida. Kellel aga mitte wõimalik tükitööd saada pole ja ka tükitööga vähemalt mitte 25% põhipalgast rohkem ei teeni, need saawad 35% põhipalgale lisa. (Hüüded: Aga warustus?) Warustus, austatud herrad, on kõik juure arwatud, kuid mitte minu, waid ühe väga asjatundliku herra poolt minu rühmast. Kes arwab, et kakskümmend marka warustuse eest arwatud küllalt ei ole, see arwaku ise järele. (Rkl. A. Jürman: Lõuna?) Kas töölised ka lõunat saawad? Seda ei ole mina kuulnud, antakse ainult teatawaid aineid. Ma soowitaksin teile ka seda „Päewalehte“ nr. 111 lugeda. (Hulgalsed wahelhüüded keskel ja paremal pool.) Austatud herrad, teie tehke nüüd siin, mis tahate, waielge ametlikkude allikatega, kust need teated wõetud, aga nii nad on. (Hüüded: Need andmed on ekslikud!) Kui niisugused wale arwud awaldati, siis pean ma väga imeks panema, et keegi mitte selgeks pole teinud, et nad waled on! Minul iga tahes on põhjus uskuda, et nad mitte waled ei ole ja kõrgemast kunni madalamani kokku arwates ja karwa pealt keskmiselt aritmeetiliselt ümber rehkendades tükitöö eest 35% ja toiduainete eest 20 marka juure arwatud, teeb keskmine töölise palk Eestis 79 marka. Ja Eesti tööline peab siis 1588 marga maksude tasumiseks 20,1 päewa tööd tegema; see on rohkem, kui Inglismaal. Teie, austatud herrad, ei saa siis mitte öelda, et Eesti töölise maksukoorem kergem oleks! Herra rahaminister, mul on kahju, et arwud, mis teie awaldasite,

mulle midagi muud selgeks ei ole teinud, kui seda, et sel kombel arwudega opereerida ei wõi. (Wälisminister A. Piip kohalt: Riigi töölised saawad üle saja marga päewas palka.) Herra minister Piip, ma wõiksin teile wastu tulla ja palgaks 100 marka wõtta, kuid ka siin jääb ikkagi 16 päewa palk Eesti töölise sissetulekumaksudeks maha kriipsutada. Ja see on rohkem, kui Daanis ja Soomes. Hiljuti, kui ma Soome maalt tagasi tulin, näitasin ma teile, et Eesti tööline oma päewapalgaga hoopis vähem toidu- ja tarbeaineid osta saab, kui Soome tööline, ja see tähendab, et Eesti töölisel oma palgaga raskem läbi elada on, ja et tema seisukord maksumaksimise suhtes raskem on. On täitsa ebaõige öelda, et meie siin päris marjamaal elame.

Peatan siin natuke selle juures, kus rahaminister meie riigi uuesti ülesehitamisest kõneles, mis erakorralisi suuri kulusid nõudwat. Kuid meil ei ole mitte niisugune ülesehitamine käsil, kui Belgias ja Põhja-Prantsusmaal, waid meil on riigi täielikult uuesti loomine. Ja üks Eesti riigiloomise aktidest on Eesti marga loomine. Kuidas on õieti meie margaga lugu? Saksa herrad, seal tagumisel pingil, kirjutasid oma lehes „Revaler Bote“ mõne aja eest nurisedes, mida ka teised lehed ära kirjutasid, nimelt, et Eesti mark seaduslikult mitte weel kindlustatud ei ole. Ma otsisin „Riigi Teatajas“ rahaloomise seadust, aga ei leidnud mingit muud, kui et ajutine walitsus 9. XII. 1918 a. riigi kasutähti wälja andes on mingisuguse määruse wälja annud, mille § 3 öeldakse, et riigi kassatäht on seaduslik maksuabinõu ja nende wahakord teiste rahadega, mis maal liiguwad, on ära määratud: ühe Eesti margale wastab $\frac{1}{2}$ Ida marka = 50 Ida kop. = 1 Saksa mark; see on, Eesti marka wõrreldi sel ajal Saksa rahaga. § 4 ütleb, et riigi kassatähtede eest wastutab Eesti riik kõige oma warandusega. „Riigi Teatajas“ 13. XII. 1918 ja 14. XII. 1918 on ära trükitud määrus, mis ütleb, et ka Soome mark on seaduslik maksuwahend, 1 Soome mark = 1 Eesti mark. 29. I. 1919 a. määratakse ära, et ka tsaari- ja duumarahad meil makswad on, 1 rubla = 1 mark. See on kõik, mis ma raha kohta olen leidnud. (Rahaminister G. Westel: Sunduslik rahakurs kaotati pärast ära.) Seda ma kahjuks ei tea. Ma arwan, et Soome mark, Wene rubla ja Saksa raha nüüd Eestis enam niisuguse kursiga käia ei wõi ja et Eesti mark nüüd täiesti seaduslisel teel kindlale alusele peaks pandud olema. (Wahelhüüe:

Eesti panga põhiseaduses. — See on ka muudetud.) Herra kindral Laidoner tõendab, et Eesti panga põhiseadus ka muudetud olla. Muutmata on aga Eesti marga kõikuw alus jäänud. Igatahes pean ma ütleva, et ma neis asjus kuigi suur asjatundja ei ole, kuid ma olen kuulnud siit ja sealt, et lugu umbes niisugune on, kui ma enesele ette kujutan. Kui meie kassatähe taskust wälja wõtame, siis loeme selle pealt, et nende kassatähtede eest wastutab Eesti riik kogu oma waranduste ja sissetulekutega. No kuidas sellest siis aru saada? Kui mina teie käest, austatud Riigikogu liikmed, raha laenaksin ja mingisuguse wõlatähe annaksin, ja ütleksin, et mina wastutan selle laenu eest kõige oma waranduse ja sissetulekutega. Kas olete siis sellega nõus? (Wahelhüüe: Ei ole!) Muidugi ei ole, sest see ei ole mitte seaduslik, kuid margal ometi mingisugust muud seadust kindlustuseks ei ole. Igatahes on see üks ülesehitamise töö olnud ja seda tööd oleks tarwis edasi jätkata, kunni lõpuni wiia. Enne, kui meil Eesti marga ja kursi wäärtusi tõsta tahetakse, peaks mark ise oma olemises kindlalt ära määratud olema, mis ta õieti on. Ma wõin teile meeletule tada, austatud Riigikogu enamus, et kui see enamus mitte weel enamus ei olnud, siis teie ajalehed töid rohkeid ja sagedaid kaebusi selle üle, kuidas margakurs langeb. Kui aga praegune walitsus ohjad oma kätte sai, siis hakkas kurs tõusma ja teie olite üks, kaks, kolm walmis kiitmas: waat, kurs tõuseb! Ta näru hakkas aga jälle uuesti langema. Kuid seda langemist teie enam tähele ei pannud, ei ole tänapäewani tähele pannud. Teie ei ole sellest enam sõnaga lausunud, see on nii öelda wanajumala seljataha jäänud. Nii, et selles mõttes, riigi ülesehitamise tööd tuleks jätkata ja meie austatud rahaminister, kellele ma kuidagi neis asjus warba peale astuda ei taha, oleks hästi teinud, kui ta ka neist kawatsustest meile oleks kõnelenud, mis mõte meie walitsusel ja rahaministril õieti meie margaga on ja kas ta ikka wäikeste linnukeste hooliks jääb, wõi kuidas? (Rkl. O. Amberg kohalt: Miks Teie Poola ja Lätimaad ette ei too?) Herra Amberg, kas wõib poolalasti kerjajal sellest lõbus tunne olla, kui ta teist kerjajat teab, et see päris alasti on? Kuna ta ise seal juures ikka poolalasti jääb! (Rkl. O. Amberg: Aga kuidas Soomega lugu on?) Soome rahakurs langeb wiimasel ajal wäga, ta on aga meie omast ikka hulga kõrgemal.

Ma wiiwitaksin wõi peataksin nüüd ka weel ühe teise riigi ülesehitamise mõtte

juures. (Rkl. O. Amberg: Põlewkiwi!) See põlewkiwi võib väga tähtis kiwi olla selle ülesehitamise juures. (Rkl. J. Piiskar kohalt: Komistamise kiwi). Ta võib ka hõlpsasti komistamise kiwiks saada, aga mina ei taha seda mitte nii kergesti võtta, nagu kodanik Piiskar, ja walitsusele komistamiseks kiwa jalge wahele wisata. Kui meie tööle tahame au anda, siis peame tunnistama, et walitsus sel silmapilgul tööpoolest sunnitud oli põlewkiwi wälja kraapima hakkama, ei jäänud muud midagi üle. Sest põletisaine puudus oli ähwardaw. Mul oli aga nõu üht asja puudutada, mis wististe herra Linnamäele meelepärast saab olema. Ma ütlesin kokku wõttes selle ära, mida tema tunaeile pikalt öelda tahtis. Ma tahaksin rõhutada, et meie oma wäikeses riigis praegu selles õhkkonnas elame, mis selle sarnane on, nagu ta Prantsusmaal Louis Philippe ajal oli, kus see kodanlaste kuningas wõi kodanline walitseja ütles: „Mehed, katsuge, et rikkaks saate!“ Meie elame Eestis ka praegu niisuguses õhkkonnas, nii öelda, mammonistlikes õhkkonnas, mis just meie walitsuse ringkondades nii kodune näib olewat ja kus nii heameelega nähtakse ja kuulatakse, kui keegi on osanud miljonid kokku ahmida. Herra Linnamägi toonitas eriti tänast päewa; meie olla patusemad, kui ei kunagi enne. Aga niisuguseid kahetsusilmakilke leiame igal ajal ja ei ole weel ühtegi ajajärku olnud, kus niisugust patukahetsemist poleks ajakohaseks peetud. Ligi kolmekümne aasta eest, kui üks prantslane õhusirmiga siin wette kukkus ja surma sai, pidas herra Traugott Hahn ühe väga wägewa jutluse Olewiste kirikus ja kinnitas, et see on maailma hukkamineku täht. Ta pidas siis ühe tõsise patukahetsemise wõi hingeäratamise jutluse, nagu teiegi pidasite. Wõtame niisuguse asja tahes, asjalugu on ikka soodne patukahetsemiseks, kuid ühel ehk teisel ajal on tal siiski teistmoodi iseloom ja praegu on ta meil tööpoolest niisuguse iseäralise iseloomu saanud, et meie elame, nii öelda, rikastamise ajajärgus.

Kui sügisel, walimise ajal, walimiste kõnedes iseäranis meie, sotsiaaldemokraatide, poolt rõhku pandi otsekoheste maksude seaduste nõudmistele peale, siis öeldi isegi Rahwaerakonna meeste, herra Tõnissoni ja herra Warese poolt, et niisugust kapitaali maksu ei wõi mitte peale panna, sest kapitaalid on väga kasulikud asjad riigi suhtes, nagu talupojal kana, kes igapäew 2 muna muneb, ja et ilma niisuguse riistapuuta riikliselt mitte läbi ei saa. Sellepärast ei wõi meie ka kapitaali maksu wõtma hakata.

(Rkl. O. Amberg: Aga Köstner ja Kartau?) Teie, herra Amberg, olete tööpoolest läbinägi, Teie teate, nagu näha, hästi kes rikas on ja kes mitte. Sellepärast paneksin mina walitsusele ette, herra Ambergi maksuinspektori läbinägiaks panna. (Naer paremal pool. Hüüded: See on üks koguni uus amet.) Meie saame õige pea jälle niisuguse ettepanekuga tulema otsekoheste maksude asjus ja toetama end just selle eelarwe ja puudujäägi peale, paneme Wabariigi Walitsusele ja Riigikogule tõsiselt südame peale, kapitaali maksu sisse seada ja kaudseid maksusid võimalikult vähendada, otsekohesteid maksusid asemele soowitades.

Kui meie tööpoolest ja tõsiselt oma riiki tahame üles ehitada, siis peame otsekoheste maksude maksusüsteemi juure üle minema ja ei tohi seda mitte tegemata jätta. Meie walitsus ja ka parempoolsed parteid, kes praegusest walitsusest huwitatud on, peawad ometi seda teadma, et suurem osa Eesti rahwast waene rahwas on, ja waest rahwast ei tohi mitte ülejõu koormata, kui riik mitte hätta ei pea jääma. Ma tuletan siin uuesti ühe tuttawa Norra riigimehe juhtmõtteid meele, kes ütles, et wõistluses ilmaturul jääb wõitjaks see rahwas, kelle töölisteklass kõigeparemini elab, kelle töölistel kõigeparemad palgad on ja kõigeparemad töötõngimised, ja kellel kõigewähem muresid tööpuuduse ja ülespidamise pärast on. (Paremalt poolt: Ja kes ka kõige rohkem tööd teewad.) Õige küll, aga olge head, teie tahtsite wist weel midagi öelda, lisage aga juure. Ma wõin teile julgesti seda öelda, et see inimene alati ka palju tööd teeb, kes niisugustes oludes elab, nagu see Norra sotsiaalpoliitiker ütles. Inimene, kes alati puhanult ja täie jõuga tööle läheb, teeb muidugi rohkem tööd ja niisugust tööd, mis maailma turul wõitjaks jääb. Ka meie, oma uut riiki üles ehitades, peame seda põhimõtet silmas pidama, ja meie pahemal pool oleme seda ikka teinud ja saame seda ka edaspidi tegema, ehk küll kahetseda tuleb, et meie praegusel silmapilgul Eestis seda täie jõuga teha ei saa, sest et õnnetumal kombel Eesti töölisteklass killunenud on ja praegu mitte kõike oma jõudu seadusandlise töö peale koondada ei suuda. Aga mis wõimalik, teeb tema siiski.

Kui meie sellest seisukohast oma eelarwe peale waatame ja meele tuletame, mis herra . . . (Paremalt poolt: Seltsimees!) . . . ei, mitte seltsimees, waid herra rahaminister Westel ütles siin maksude liigituse kohta, et meil on nii palju otsekohesteid maksusid ja nii palju kaudseid, siis eksis

tema ka selles. Tema arwas, nagu minu „toetaja“ herra Anderkopp, ühe liigi maksusid eelarwest otsekohesteks maksudeks, mida mina aga kaudseteks maksudeks pean, — see on nimelt äri- ja tööstusmaksud. Siin on 206.000.000. — mida herra minister otsekohesteks maksudeks arwas, kuna mina aga neid mitte otsekohesteks maksudeks lugeda ei saa, need on kaudsed maksud, sest äri- ja tööstusettevõtjad panewad selle maksu üleüldisesse kontosse, rehkendawad, nagu teie kõik väga hästi teate, selle oma „Generalunkosten“ arwele. (Rkl. J. Hünerson kohalt: See on ju siiski otsekohene maks.) Otsekoheseks maksuks ei saa seda, herra Hünerson, kuidagi lugeda. Sest kui teie tõsiseid otsekoheseid maksusid maksate 50.000 ja teie konkurent 5.000 —, ja siis mõlemad selle maksu oma produktide hinna juure rehkendada tahate, kui teie mõlemad ühesugust kaupa walmistate, siis wõib teie wõistleja oma kaupa palju odawamalt müüa, sest et ta ainult 5.000 marka maksu juure tarwitseb arwata, kuna teie aga 50.000 maksate. Waadake, äri- ja tööstusmaksudega on samane lugu, nagu nende maksudega, mis talupoeg maksab, mida ta aga kõik töökuludeks arwab. Selle järele tuleks siis eelarwes, minu arwates, otsekoheseid maksusid kõigest 406 miljoni, aga mitte 640 miljoni. Tõsisteks otsekohesteks maksudeks pean ma ainult tulumaksu ja weel § 4 nimetud maksusid kapitaalide, hoiusummade jne. pealt. § 3. leiduw liikumata waranduste maks on juba õige kahtlane asi, sest liikumata waranduse maks lükaletakse harilikult tüürniku peale. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Üüriseadus ei luba seda.) Õige, ja sellepärast tegingi ma talle kaks kriipsu alla, sinise ja peale selle weel ka punase. Põllumees lisab selle maksu igatahes wiljapuuda hinnale juure. (Rkl. A. Jürman kohalt: Ta ei saa seda teha, Ameerika jahu tuleb ju palju sisse.) Seda ei tule weel mitte. (Rkl. A. Jürman: Aga ta hakkab ometi ju tulema.) Õige on, et ta ikka ükskord tulema hakkab, aga senni maksab liikumata waranduse maksu ikkagi rukkii ostja. (Rkl. A. Jürman kohalt: Põllumees ei tee seda, herra Martna). Ma olen Teile, herra Jürman, ju mitu korda näidanud, et põllumees rukkipuudast 1000 marka wõttis, kuna tal omal aita wiies see kõigest 106 marka maksuma läks, nagu meie rühma asjatundjad wälja rehkendasid. (Rkl. A. Tupits kohalt: Siis nad seal pahemal pool ei rehkendanud küll mitte oma rukkid.) No, herra Tupits, teie räägite väga julma keelt. (Rkl. A. Jürman kohalt: Teie hul-

gas ei ole ju põllumehi!) Neid oli meie seas mitu meest.

Minu eelkõneleja rhs. Piiskar näitas juba, missuguseks koormaks kaudsed maksud waesemale rahwakihiile saawad, nagu neid Eestis kaugelt suurem osa on. (Paremalt poolt: See on Marksi õpetus). No, kas Teie ka Marksi tunnete? (Paremalt poolt: Olen Teie käest temast kuulnud.) Eelkõneleja Piiskar näitas ka, et igas riigis nõnda olnud, et walitsewad klassid endid ikka maksudest wabaks hoida oskawad, neid waesema kihi kanda lükates. Kui meie ajaloose tagasi waatame, siis leiame, et see täitsa õige on. Inglismaal, näituseks, 13. aastasajal, kus piiskopid ja krahwid oma wõimu maksudemääramise asjus kodanlise klassiga jagama pidid, sest et kodanline klass kauplemise ja õitseletõusnud willase riide tööstuse läbi jõukaks oli saanud. Prantsusmaal katsuti seda 14. aastasajal, aga Prantsuse kodanlus ei olnud ühesmeelses. Kuningal oli ja jäi wõimalus maksusid ühekülgselt peale panna. See maksude süstee kiirendas suurt rewolutsiooni. Ludwig XIII minister Richelieu, kes ise ka waimulik mees oli, läks Sens'i peapiiskopi juure ja ütles: Armas sõber, manitse oma sellsi-mehi ja mõisnikka ja ütle oma klassisõpradele, et kuninglik walitsus muidu enam edasi ei saa, kui ta peab teie käest maksusid wõtma hakkama. See auwäärt piiskop ütles auwäärt kardinaalile: Kirik on ammusast ajast sellest põhimõttest kinni pidanud, et rahwas ohwerdab riigile oma waranduse, mõisnikuseisus oma were ja waimulik seisus oma palwed. Et Richelieu ja Ludwig XIII mitte väga wägewad ei olnud, siis pidid nad edaspidigi mõisnikkude werrega ja waimulikkude palwetega leppima, sest maksusid nad nende käest ei saanud. Alles suur rewolutsioon lükkas wana korra ümber ja pani ka neile maksud peale. Ma tuletan meeles, kuidas ma 20 a. eest ühes praeguse riigiwanemaga tema ajalehetoietusel lühikest aega koos tööd tegin ja kuidas meie, nii hästi praegune riigiwanem kui ka teised toimetusel liikmed, selle üle kurtsime, et meid kaudsed maksud ja tollid rõhusid. Meie kõik ihkasime midagi paremat ja midagi uut. Nüüd, austatud herrad, oleme meie seal, kus meie enestele selle uue parema oleksime wõinud muretseda. Kuidas on aga nüüd lugu? Kui meie Eesti riiki rajama hakkasime, kuidas waatasime meie siis tollide peale? Ma olin üks neist, kes wäljamaale läks ja seal wõõrastega kokku puutus. Küsimiste peale, kuidas on Eestis tollidega lugu, rõhutasime meie rinnahäälega ja

wehkesime kätega, et Eesti saab tolliwaba maa olema, sest meil ei ole vähematki mõtet Eestist tolliriiki teha. (Wahelhüie välisminister A. Piip'i poolt.) Herra professor, ma ei räägi sellest, mis Wenemaal arwati, waid sellest, mis meie Helsingis, Stockholmis, Kopenhaagenis jne. kõnelesime. Mis teie Londonis ütlesite, seda ma ei tea, aga teie praegune hea sõber ja meie nõndanimeetatud parem diplomaat ja saadik Karl Robert Pusta on alles hiljuti Barcelonas öelnud, et Eesti on wabakauba maa. (Wälisminister A. Piip: Waba transiidi maa.) Kui nõnda, siis oleme meie wäikese tagasitõmbe teinud ja ei ole enam tolliwaba maa, waid waba transiidi maa. Igatahes oli mõte wähe keeruliselt edasi antud, nii et ma oma wana peaga sellest walesti aru olen saanud, tolliwaba maad olen mõelnud, kuna herrad nüüd transiidi wabadust olla mõelnud . . . Enne pulmi oli jutt teine . . . Nüüd ei wõi sest enam juttugi olla, et Eesti tolliwaba maa oleks.

Kui meie oma riiki tahame üles ehitada ja kui meie temast tõepoolest elujõulist ja tugewat riiki tahame luua ja oma rahwa käekäiku ja elamiswõimalusi parandada, nii et ta tõepoolest kõige oma were ja närwidega riigi juures oleks, siis peame teistsugust poliitikat ajama, siis peame waatama, kas meie muuseas oma wäikest maad tõesti mitte tolliwabaks maaks teha ei saa. Meie uus tollitariif olla sennisest madalam, aga ikkagi tuleb keskmiselt tolli maksta 7—10% kaupade wäärtusest. Ma olen sellest ainult ajalehes lugenud ja pean kahetsema, et meie walitsus ka selles tähtsas asjas Riigikogu liikmeid mitte wääriliseks ei pea, et ta neie tollitariifi kätte saadaks. Meie elame tolli asjas isarnases seisukorras, et tollisid ei määra mitte parlament ega walitsus, waid 2 ministrit. Kui ma õieti olen kuulnud, siis on 2 ministrit nii öelda laewalt laewale tollisid määranud. Kui laew sadamasse tuli, siis mindi laewale ja otsustati, kui palju peaks selle laewa kauba pealt tolli wõtma. (Rkl. A. Jürman: See oli enne) Teie kinnitate ise, et see enne nii oli, tähendab, nüüd on asja muudetud, nii et wõib olla — 1. maist peale mitte enam laewast laewa tollisid eriti ei määrata. (Rkl. J. Hünerson: See oli siis, kui teie seltsimehed walitsuses olid.) Noh, teil ju seltsimehi ei ole. Kanapojad on teie seltsimehed. (Üleüldine naer.) (Wahelhüie keskelt: Herra Kana tunneb ennat puudutatud olewat.) Ma ei ole seda sugugi mõelnud.

Kui meie uut tollitariifi waatame, mis 1. maist on maksuma hakanud, mille kallal

arwatawasti need 2 ministrit on töötanud ja mille walitsus kuulsa § 12-a põhjal maksuma on pannud, siis jääb kahtlemata see tunne, et meie nagu endises ülemuseriigis elame ja mitte demokraatlikes wabariigis. Meil ei jää siin midagi öelda, waid tuleb ajaleht osta ja waadata, missugune tariif on määratud. Sealt leiame siis kõige pealt, et põllurammu on tollist waba. Ma ei ütle seda mitte selles mõttes, et see talupoegadele heaksmeeleks oleks tehtud, ma ütlen, et see on tõepoolest hea. See on tõepoolest hea, et põllurammu tolliwaba on. Niisama peaks aga ka kõik muu tolliwaba olema. Trükitööde abinõude tolli on 80 marga peale puuda pealt alandatud. On ka mõistlik, mõistlikum oleks, kui ta nulli peale langeks, sest meie trükikojad, nagu teie teate, on wäga wiletsad. Et seal riigi eelarwet lasta walmistada, selleks läheb meil 300 nädalat waja! Trükikojad tuleks tingimata paremini korda seada. Siis on weel olemas üks asi, nimelt ajalehepaber. See ei puutu enam sotsidesse, sest et meil oma ajalehte enam ei ole. Ma ei mõtle siin mitte üksinda ajalehepaberit, waid üleüldse paberit. Paberitoll, kui paber mitte ajaleheks ei lähe, on 400 mk. puuda pealt. Ma olin minewal pühapäewal ajakirjanikkude kongressil. Seal tuli ka ajalehepaberi küsimus arutusele. Keegi auwäärt ajalehe wäljaandja, kes seda asja juba aastakümneid tunneb, tutvustas meid, et praegugi parem on Soomemaalt ajalehepaberit tellida. Esiteks on ta paremast materjaalist, on kergem, annab rohkem wälja ja laseb paremini trükkida, ja mis peaaasi, tuleks palju odawam kui Eesti oma. Minu arust oleks lihtne abinõu tolli ära kaotada, ja paberiwabrikud oleksid sunnitud paberi puudahinda alandama. (Wahelhüie paremalt poolt: Aga tööliste palgad?) Ma tean seda wäga hästi, et teie tööliste palkade eest wäga hoolitsete. Ma ei unusta seda kunagi. Aga asjatundjad, need, kes paberiga miljonid teeniwad, ma juba ühte herrat nimetasin siin, kes õhtul magama heitis ja hommikul üles tõustes 5 miljoni rikkamaks oli saanud, kui õhtul magama heites, teawad öelda, et meie paberiwabrikud õige suurt kasu teeniwad. Asjatundjate arwates wõiksid paberiwabrikud palju odawamalt töötada. Tõepoolest pean ütlema, et paberitoll meile mitte kasuks ei ole, iseäranis seda silmas pidades, kuidas see meie haridustasapinna alamale surub ja kängus hoiab. Ajalehtede lugemine on wäga kahanenud. Niisamuti on raamatute ostmine ja trükkimine kahanenud. Wäga arusaadawal wiisil kannatab ka meie

post selle all. Kui ajalehed oleksid odavamad, siis tellitaks neid rohkem; ühtlasi teeniks ka post rohkem.

Edasi leiame sellest uuest tollitariifist, et puuda riisi pealt tuli enne maksta 40 mrk. tolli, nüüd aga 80 marka, saiajahu pealt 40 mk. puuda pealt, tangude pealt 40 marka puuda pealt, kui nad väljast sisse tulewad. Kuiwatatud puuwilja pealt enne 480 marka, nüüd 600 marka puuda pealt tolli. (Wahelhüüe.)

Juhataja K. Wirma: Palun mitte kõnelejat segada.

Rkl. M. Martna (sd.): Ma ei taha selle üle mitte waielda, kas puuwili teile on maiusasi wõi mitte. Puuwilja ei ole mina sellest ajast saadik mitte enam maiusajaks pidanud, kui ma kodukülast ära tulin. Mujal ilmas elades, näituseks, Schweitsis tulin sellele arusaamisele, et puuwili on samasugune toiduaine, nagu palju muud. Omal ajal Bernis elades nägin, et seal puuwilja väga rikkalikult tarwitati ja mina ise tegin seda kah. 5 liitrine mõõt õunu maksis näituseks 35 tsentiimi, seesama mõõt kartulid 30 tsentiimi. Edasi näeme tariifis, et kohwi eest tuleb maksta 800 marka puuda pealt, tee eest 800 marka, 1 naela tubaka ja sigarettide pealt wõetakse tolli 800 marka. (Wahelhüüded!) Et kohwi, tubaka ja sigarettide pealt nii kõrget tolli wõetakse, on ennekuulmata asi. Öeldagu küll, et nimetud ained toredusained on, kuid meie oleme siiski inimesed, ja meil on harjunud kombetest raske lahkuda. (Rkl. J. Annusson: Tubakat wõime kodumaal kaswatada!) Öelge mulle, herra Annusson, kus teie kaswatate tubakat, kas lillepotis? (J. Annusson kohalt: Ma ei ole suitsetaja!) Mina ei ole ka mitte suitsetaja, mina ei kannata selle all, kuid teised kannatawad. Suhkru pealt wõetakse tollimaksu 160 mrk., enne oli ta 120 mrk. olnud. (Wahelhüüe: Oli 160 ja on praegugi!). Wõi nii, siis on ajalehes trükiwiga. Tollitariifis wõetakse sigurite pealt 400 marka puudast. (Wahelhüüe rkl. O. Amberg'i poolt.) Ma ei soowi Teiega siin mitte nalja heita, herra Amberg, meie wõiksime ühe teise aja selleks määrata, kui soowite. Juba rohkem kui 100 aasta eest loeti Inglismaal ja Hollandis kohwi tarwiliseks tarbeaineks, nagu Hispaania shokolaadi. Seda wõite wana teadusemehe Adam Smith'i juures järele waadata. Edasi wõetakse soolapuuda pealt 12 marka tollimaksu. Ma mõtlen, see on ikka wist puuda pealt. Waesele inimesele oleks armsam osta ilma tollita. Ka heeringate pealt wõetakse tolli. Tallanaha pealt on 1000 mrk.

puudast tolli maksta. (Rkl. O. Amberg kohalt: Seda ei ole sugugi tarwis sisse wedada, meil on nahawabrikud.) Toll on siin selle jaoks, et meie oma nahawabrikud tallanaha eest wõimalikult kõrget hinda saaksid wõtta, see on nahawabrikantide huwides, nagu eelkõneleja rkl. Piiskar väga õieti tähendas. Lihtsate saabaste pealt on 120 marka tolli naela pealt, liht seep 200 marka puuda pealt. (Rkl. K. Ast kohalt: See on põllumeestele luksuse asi!) Meesterahwa walmsiiriete pealt on tolli 200 marka naela pealt, willase kanga pealt oli enne 200, nüüd on alanenud 150 peale, puuwillasameti pealt oli 250, nüüd 120. Need arwud on „Päewalehest“ wõetud. Ma nimetasin puuwillasametit sellepärast, et see on üks väga odaw ja tugew riie. Prantsusmaal on ta igapäewane töölise riie, nagu meil mingisugune tumesinine; Saksamaal tarwitatakse teda vähem, Schweitsis ka, aga Belgias ja Prantsusmaal on ta üleüldises tarwituses. Meile peaks niisuguse hea ja odawa kauba sissetoomistkergendatama. Meesterahwa ülikondade pealt tuleb 2000 marka tolli maksta. Üks Inglis kaupmees oli tahtnud 2500 töölise ülikonda üsna odawa hinna eest Eesti sisse tuua, ta kawatses neid umbes 3 shillingiga välja müüa. Kuid talle ei antud sissetoomiseks müüdu luba, kui 2000 marka ülikonna pealt tolliraha makstes. Ärimees ei wõinud seda odawat riidet mitte Eesti tööliste kättesaadavaks teha, toll oli liiaks kõrge, ja ta oli sunnitud seda Wenemaale saatma. Wene kommunistid lasksid need ülikonnad ilma tollita sisse ja andsid seal oma töölistele. Mul ei ole midagi selle wastu, et 2500 inimest Wenemaalt said, aga ma oleksin heameelega näinud, et Eesti töölised ka oleks wõinud odawat riidet saada. See oleks igatahes meie oma turu peale parandawalt mõjunud.

Ma peataksin nüüd wähe aega piirituse juures, mis mulle väga õnnist Wene aega meele tuletab. Ma kõnelesin juba wiimane kord siin, et see tuletab meele seda tutawat Wene eelarwe nimetust — „purjus“ eelarwe, wõi midagi sellesarnast. Meie asufasime oma riigi sel ajal, kui meil wormlikult keeluseadus maksis. Siis läks aga salawiinapõletamine nõnda suureks, et walitus ja eriti rahaminister tarwilikuks pidasid rahwale wiina awalikult kättesaadavamaks teha. Minu rühm ja mina isiklikult olin selle poolt ja selles arwamises, et kodune wiinapõletamine väga palju kallist leiawilja ära raiskab, wabriku paremini sissetatud puskariköögis wõib seda jooki aga väga hästi kartulitest teha. Sellepärast oli

niisugune kombinatsioon väga arusaadaw, sest nende abinõudega, mis politseil käes oli, salawiinapõletamist häwitada ei saanud. Hiljuti kuulsin ma Wigalast, mis üle Eestimaa enam walgustatud nurk on. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Jõukam, aga mitte walgustatud.) Ma wõin teile näituseks öelda, et Wigalas sel ajal juba inimesed gümnaasiumis ja ülikoolis õppisid ja kadund Hermann Laipman Wigala talupojana 5 wõi 6 gümnaasiumi klassi lõpetanud oli, kui minu naabrikihelkonnas üle soo ei teadnud inimesed, mis gümnaasium ja ülikool on. Ma arwan, et wõin õigusega öelda, et Wigala üks enam walgustatud nurk on. Seal kõneldi mulle wiimasel ajal, et seal niisugune olukord on, mis sellele täiesti wastab, mida herra Linnamägi wiimane kord siin halba ette kandis. Niisugune woorusline langemine, korralagedus, et hirmu peale ajab. Iga õiglane inimene, kes ausale mõttele woli tahab anda, waadaku ette, et teda mitte maha ei lasta ega kuidagi ei kiusata. Seal põletati enne salaja wiina ja põletatakse ka praegu. (Paremalt poolt: Seal on palju sotsisid!) Seal on palju lugijaid. (Rkl. W. Linnamägi: Seda seal küll ei ole.) Herra Linnamägi, seal on palwemaju ja palwewendi, kõiksuguseid wärioseid ja ka nõndanimetatud tõrreusulisi. Wigalas on nagu igas teises kohas 800 aastat puhast ristiusku õpetatud ja õpetatakse ka tänapäewani, aga tagajärjed on hirmsad.

Salawiinapõletamist silmas pidades oli soowitaw, et walitsus luba annaks kartulist wiina teha ja kitsendatud wiisil paraja hinna eest rahwale kättesaadawaks teha. Kui mina selle poolt hääletasin, siis waatlesin ma selle peale rahwa alalhoidmise seisukohast ja et salawiinapõletamise wastu wõidelda. Nüüd aga näeme meie, et sellest on nii öelda riigi rahaline alus wõi wundament tehtud. Meie eelarwest leiame piirituse ja eeteri müügist sissetuleku 1.250.000.000 marka. See on üks kõigesuurematest sissetulekusummadest meie eelarwes. Siin öeldakse küll, et see kõik mitte meie oma rahwa taskust ei tule, waid et pool wõi isegi rohkem piiritust wäljamaale saadetakse. Herra rahaminister tähendas oma kõnes, et kodumaa ärajoodud wiinast umbes 600.000.000 marka sisse tulla.

Tema rehkendab, et liiter wõi pooltoopi maksab 200 marka, kuid minu arwamise järele on ostjal rohkem maksta. Hiljuti, see on wist umbes kuu aega tagasi, pärisin ma järele, kui palju siin tshekiipiirituse eest makstakse. Mulle wastati, et makstakse selle portsjoni eest, mis ühe kaardiga wälja

antakse 285 marka, peale selle weel 15 mrk. linnale. (Rkl. W. Linnamägi: Ei ole õige! Pool toopi maksab 145 marka plus 15 marka linnale.) Herra Linnamägi, kui teil õigus oleks, siis ei oleks herra Westel siin öelnud, et 200 marka mõõdu pealt kasu saadakse. Ja ma usun oma rahaministrit enam, kui Teid, herra Linnamägi. (Rkl. W. Linnamägi: See on liiter!). No wot, liiter, see ongi see mõõt, millest ma kõnelen. Ja see mõõt ei too riigile mitte 200 marka, waid toob 271 marka sisse, sellepärast saab see summa suuremaks, kui 600.000.000 marka. (Rahaminister G. Westel: Kõik piiritus ei ole ühehinnaline. Tehniliseks otstarbeks saab odawamalt.) Wäga hea, wõtan selle arwesse! Teie näete, ma olen väga wastutulelik, ma lepin kõigi nende mõistlikkude argumentidega, mis mulle nähtawad on ja millega nõus olema peab. Aga igatahes on see üks väga ränk koorem meie rahwale.

Selle osa piirituse kohta, mis wäljamaale saadetakse, on hiljuti Soomemaal üks proshüürrike ilmunud, mille pealkiri on: „Eesti alkoholipoliitika ja selle mõju“. Ja mitte ainult see ei walgusta meie alkoholipoliitikat, waid walgustab ka see, mis meie Soome saadik, herra Kallas selle üle kõneleb, kuidas Soomes meie alkoholi salakaubitsemise peale waadatakse. Igas Soome warietes lauldakse nalja- ja pilkelaule Eesti piirituse wabariigist. (Rkl. J. Parik: Ja joodakse!) Jah, väga õige, nad joowad heameelega, aga naerawad siiski, nagu pilkajad teewad. Igatahes ei awalda meie piirituspoliitika wäljas head nõju, waid halba ja seda rohkem weel, kui walitsus selle peale kui sissetulekuallika peale waatab. Igatahes ei ole meie walitsus selles asjas, no kuidas ma pean seda ütleva, sotsiaalselt walgustatud. (Rkl. O. Amberg: Aga kust need sissetulekud siis peawad tulema?)

Herra Amberg! Teie küsite ikka, et kust need sissetulekud siis peawad tulema! Kui Teil oma majapidamine on, siis ei tee Teie ometi niisugust wäljaminekut, mis teiste sissetulekute saamiseks hukutaw on! Teie ei müü ometi ühe masinaratast ära, millega Teie tööd tahate teha. (Rkl. O. Amberg: Teie ei näita ju muid sissetulekuid!) Ma wõin Teile öelda, et olen kõrwalt kuulnud, et meie endised walitsused olla lasknud otsekoheste maksude seaduseelnõu professor Beerensi poolt wälja töötada. Aga seaduseelnõud seisawad kusagil kalewi all wõi sahtlis, neid ei panda maksma sellepärast, et herra Amberg ja tema sõbrad niisuguste maksude wastu on. Waadake, kui niisuguste sissetulekuallikatega tullakse, siis on neil

niisugune käekäik, niisugune saatus, nagu meie eelarwelgi. (Rkl. O. Amberg: Kust Teie teate, et ma selle seaduse wastu olen?) Ma küll nii palju läbinägi ei ole, kui Teie, aga ma arwan seda kõigest sellest, mis ma Teie poolt kuulnud olen.

Teie tulete ju muidugi ja ütlete, et alkoholi maks on toreduse maks, ja kui minna kellegi riigiametniku juure ja hakata nuri-sema niisuguse maksu üle, siis wastab ta teile: „Keegi ei sunni teid piiritust ostma. Ma tean väga hästi, et see 270 marka on suur raha, teie saate selle eest 3 naela wõid, minge siis ja ostke omale seda wõid!“ Aga psühholoog ei ütle seda mitte nii; tema teab, et rahwale on wiina tarwitamine lihasse ja luusse kaswanud. See on muidugi väga halb haigus, aga ta jääb, ja mida kallimalt wiina müüakse, seda enam see waeseid kurnab. Mõned arwawad küll, et kallis wiinahind inimesed wiina tarwitamisest ära wõrutab. Mitmetes maades on sellega katseid tehtud, kuid katsed on näidanud, et kõrge hind mitte karskuse poole ei wii, waid rahwa kurnamise poole. Mina tahaksin teile üsna kindlalt öelda, et tulewa aasta lõpul ehk weel sel aastal, hoolimata kõrgest hinnast, näeme meie wiina tarwitamise tõusu, mitte langemist. Ja see on rahwa wäljakurnamine, kui alkoholipoliitikat sel kombel edasi aetakse. Minu parteisõber Ernits on nende asjadega ligemalt tuttaw ja saab teile wist pikema seletuse andma. (Wahelhüüded: Waheaega määrata, kell on juba 8!) Ma oleks sellega väga nõus.

Juhataja K. Wirma: On ettepanek tehtud waheaega määrata. Rkl. herra Martna jätkab oma kõnet peale waheaega. Kas keegi ei räägi selle wastu? Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 8.

Peale waheaega algab koosolek kell 8.30 min.

Koosolekut juhatab esimees O. Strandman.

Sekretäri kohal abisekretäär J. Bergman.

Rkl. M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei taha teid enam kaua kinni pidada. Ma tean, et ühe kõneleja kõnet kaua kuulata on igaw. Wõib olla, on mul juhused järgmisel korral weel sõna wõtta. Ma tahtsin siiski weel mõne asja juures peatada, kõigepealt rahaministeeriumi eelarwe juures. Selle eelarwe juures tahaksin ma kõige pealt rõhutada seda, et selles eelarwes on tähendatud laenu kogukondadele. Ma pean ütleva wõi

küsimise ette panema: mispärast on rahaministril tarwis kogukondadele laenusid anda? Mina oma poolt wastaksin selle küsimise järgmiselt ära: kogukondade sissetulekud on väga piiratud, nende sissetulekud on äärmiselt piiratud. Ma ei tea kui õige see on, aga igatahes kõneldakse rahwa seas, et Wabariigi Walitsus on kogukondadele nagu näpuga näidanud: wõtke wiinakaartide pealt sissetulekuid. Sügisel, kui ma maal käisin, räägiti, et wallakassa oli päris tühi, maksusid kõrgendada ei lubata, ainult wiinakaartide pealt on sissetulekud. Ma pean tähendama, et nii halb kui meie üleriikline maksusüsteem ka on, kogukondadel on ta täiesti wõimatu.

Juhataja O. Strandman: Ma palun publikumi mitte segada, palun rahu.

Rkl. M. Martna (sd.): Sissetuleku puudusel tõstetakse aina maksusid kinodele ja hobustele, wõetakse kõiksugu lõbustusmaksusid, aga otsekoheleid maksusid ei luba walitsus mitte wõtma hakata. Kogukondade sissetulekute juures tuleb meelega jälle see wana Wene tants — pearaha. Ma arwan, et austatud Riigikogu liikmed mäletawad niisama, kui mina, et Wene ajal pearaha oli ja et meil selle üle rõõmus meel oli, kui tema ära kaotati. Nüüd on aga pearaha uuesti maksmas pandud. Selle aastasaja algul kawatseti kogukondades iseäranis pearaha ära liigitada ja jõukamate käest, premeeste käest rohkem wõtta, karjaste, sulaste ja teenijate käest aga vähem. Aga ometi ei saadud seda kätte, mida soowiti, ja praegusel ajal on uus pearahamaks kõrgem, kui ta sel ajal oli. Ma tean väga hästi, et ka mõnes teises riigis weel niisugust isiklikku maksu wõetakse, näituseks Soomemaal; kui ma ei eksi wõetakse naisterahwa pealt 2 marka ja meeste pealt 4; ka Schweitsis on niisugune maks olemas, mida seal „Mannsteuer“ nimetatakse. Schweitsis niihästi kui ka Soomemaal, kus niisugused isikmaksud olemas, oldakse nende wastu ja soowitatakse nende ärakaotamist. Niihästi kui meie riiklises maksusüsteemis üleüldse, niisama ka eraldi kogukondades on otsekoheled maksud soowitawad. Ka kogukonnad peaksid paremaid sissetulekuallikaid saama, kui neil praegu olemas on. Kõnes on olnud juba aastate eest meie juures nõndanimetatud wäärtuse juurekaswumaks majade ja liikumata waranduste ostmise ja müümise juures, mis teistes maades juba waremalt, ühes kohas waremalt, teises kohas hiljemalt sisse on seatud. See on maks, mis keegi kogukonnale wõi riigile maksab

summa pealt, mis ta warem ostetud waranduse müümise juures rohkem saab. Ütleme, et keegi minewikus ostis ühe maja, aga nüüd müües saab ta tema eest rohkem, selle summa eest, mis ta rohkem saab, maksab ta riigile maksu. Niisuguse maksuseaduse juures wõiks ju ära määrata, missugune osa tuleks kogukonnale ja missugune riigile. Niisama oleks pärandusmaksu liigitus. Meil on pärandusmaksu seaduses kahtlemata uuendusi tarwis. Pärandusmaks on meil wördlemisi väga wäikene.

Nõnda palju maksusüsteemist kogukondade asjus. Ma tahaks weel mõne sõna kõneleda töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe kohta. Töö- ja hoolekandeministeerium on minu arwates üks väga tähtis asutus ja temal on ju ka 81.000.000 eelarwes üles wõetud. Aga see ministeerium on nõnda öelda waeseklapsiks jäänud, tal otsekohest juhatajat ei ole. Korra oli ta siseministeeriumi all ja nüüd on ta wist 2 ministeeriumi alla asetatud, — kokkuhoidmise mõttes. Aga nüüd, nii palju kui asjatundjad selles asjas kõneleda teawad, ei ole selles mingisugust suurt wõitu, aga töö läheb halvemini kui ta siis oleks läinud, kui sel oma minister eesotsas oleks olnud. Ma toonitaksin seda ja oleks heameelega tundnud huwi selle kohta, kui praegune töö- ja hoolekandeminister oleks öelnud missugused kawatsused temal sotsiaalse töökaitse seaduse andmises oleks olnud. Aga, austatud rahwasaadikud, teie teate, et see nüüd muud ei ole, kui et töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe 81.000.000. — ja rahaminister, kes senni üksi on kõnelenud, ei ole seda asja mitte puudutanud. Wõib olla, et töö- ja hoolekandeminister selles tähtsas asjas sõna wõtab. Siis wõib ju asjast edasi kõnelda. (Rkl. A. Schulbach kohalt: Seal on praegu 2 ministrit, iga ühe käes üks osakond.) Siis andku kaks, igaüks oma osakonna kohta aru ja näidaku igaüks eriti neid sihte ja plaane, mis sellel ministeeriumil oma tegewuse alal on. Meil on töökaitse seadused alles saamas, meil puudub väga palju seadusi selles asjas, terve asi on weel logalaga punktil. Meie oleme siin juba põllutööliste tööaja ja palgaseaduse arutamisel ja läbirääkimistel selle puhul näinud, et ta väga puudulik on. Seal on tarwis paragrahw sisse wõtta, mis kinnitusse puutub, sest kinnituse seadust ei ole olemas, see on aga väga tarwis. Siis on tarwis paragrahw sisse wõtta, mis arstiabi andmise ja arstirohtudesse puutub, aga sellekohast seadust meil ei ole. See ei ole mitte niisugune asi, mis aastate peale wõib edasi

lükatud saada. Walitsus oleks pidanud nüüd eelarwe puhul selles asjas igatahes selgust andma. Samas mõttes nimetan ma ka põllutööministeeriumi, millel siin ka summad üles tähendatud on, midagi 235 miljoni ümber. Meie teame aga, et meie oma maareformiga praegu wist väga täbaras seisukorras oleme. Riigikogu rühmad, Riigikogu Juhatus ja walitsus saawad igapäew kirju ja kaebtusi, nagu neid meie rühmki saab, ja nagu üks tänastest ennelõunastest arupärimistest näitas. Meie ei oska enam mitte aru saada, kust need wead ja puudused kõik tulewad. Põllutööminister oleks pidanud meile selles asjas selgust andma. Sügisel, enne kui praegune walitsus moodustati, ilmus praeguse riigiwanema poolt ühes Saksa lehes kiri, mis meie maareformi väga halvast walguses paista laskis, nii et karta wõis, et praegune walitsus maareformi peale teiselt seisukohalt waatab, kui endine walitsus, kui praeguse walitsuse eelkäijad selle peale waatasid. Ma ei tea selle kohta öelda, kui palju ja kas praegune walitsus selles asjas halba on teinud ja kas ta tahab seda teha. Igatahes peaks walitsus ka selles asjas selgitust andma, missuguste takistustega maareformil wõidelda tuleb, kui kaugele meie oleme jõudnud ja kuhu meie ligemal ajal tahame saada. Need kartused, mis praegune riigiwanem, herra Päts awaldas, ei ole mitte täielikult täide läinud. Ma arwan, et wõin siin seda meele tuletada, et meil hiljuti kõne oli siinsamas sellest, et taheti wõid ja sealiha wälja saata. Kui niisugune küsimus päewakorda tulla wõis, siis on see tunnustus selleks, et küsimusel asjalik alus oli, et meil wõimalik oli mõelda selle peale, produkte wälja saata. Kellegil ei ole saladus, et meilt Wenemaale toiduaineid on saadetud, küll komisjonidele ja komisjonide kaudu Moskwasse ja Peeterburi. Ma ei ütle seda mitte sellepärast, et seda peaks ära keelutama, waid ma ütlen seda selles mõttes ja tahan toonitada, et maareform ometi näib wilja kandnud olewat, ja et maareform siiski samm paremuse poole on olnud. Ma loodan, et ma oma pahempoolseid naabrid ei haawa, kui ma neile meele tuletan, mis nad minule isiklikult nii sagedasti näkku on wisanud, et meie oleme kodanlise riigi Siioni wahid, see on — et meie oleme demokraatlist riigikorda toetanud; meile on sellepärast etteheiteid tehtud. Aga ma tahaks oma naabritele lühidelt seda öelda, et meil selles asjas õigus on. Kui omal ajal seltsimees Anseele Brüsselis tööliste leiawabrikut asutades ütles ja kui Wiinis hammerwerkides ümmar-

guste leibadega kodanluse müürisid lõhkuda lubati, siis ütlesin mina, et meie siin — demokraatlike korra müüri peal Siioni wahiks olles — vähemalt kartulikasvatust võimaldasime ja et nüüd võimalik oli 2 miljoni puuda kartulid Wenemaale saata. Kui neid nüüd ilusti mulda pannakse, siis sooviksin ma, et Wenemaa nendest sügisel 100 korda rohkem saaks, kui meie oleme võinud saata. Mina arwan, et meie demokraatline riigikord sel väikesel, wäesl kiwisel pinnal ometi oma põllumajanduses sedawõrd edasi on jõudnud, et tema suurele Wenemaale nii palju kartulid suurtis anda, ja mina luban enesele selle julguse, ja usun, et kui meie oleksime 1918 aastal kommunistlike riigikorra maksma pannud ja nõukogude riigi siia toonud, et meil siis mitte võimalik ei oleks olnud neid kartulid Wenemaale saata. Ma tuletan Teile, rkl. Bleiman, meeles, et üle 100-miljoniline Wene riik meile mitte ei ole suutnud kartulid anda, meie ei ole sealt ka jahu saanud. (Rkl. M. Bleiman kohalt: „Odamehe“ aken!) Ja „Odamehe“ aken on ka minule silma paistnud. (Rkl. A. Anderkopp kohalt: See aken näitab Wenemaa wiltsust.) Kartulid ei ole aga „Odamehe“ aknal mitte, kartulid oleme meie Wenemaale saatnud ja mina arwan, et meie kartulitega küll mitte Wenemaa kommunistlike seina ei purusta, ega seda ka teha ei tahagi, waid tähtis on see, et Eestil võimalik oli Wenemaad nii palju aidata. Ja kui nüüd siiski weel kinnitatakse, et Wenemaa ja Eesti õnnelikumad oleks olnud kartulite ja muude põllusaaduste suhtes, kui meie 1918 aastal nõukogude riigi ja kommunismi juure oleks üle läinud, siis waidlen ma selle wastu, sest see ei ole mitte õige. Mina arwan, et see, kes olusid õieti hinnata tahab, tunnistama peab, et see ainult selle korra juures võimalik oli, mis meil maksis. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Wanja ei usu.) Ma loodan, et ka Wanja seda usub. Aga nagu teie, herra Linnamägi, kui teie usuõpetusega tulete, ainult piiblist hingeõnnistust loodate ja ei lase mitte midagi muud selle kõrwal maksma panna, nii ei taha ka kommunistid midagi muud uskuda, kui seda, mis neile Moskwast ette kirjutatakse, aga see ei kõrwalda mitte seda, et Eestil võimalik oli makswa demokraatliku korra juures kartulid kaswatada. Ma kahetsen seda väga, et suur osa kartulitest on wiinana, nagu ma kuulen, üle piiri ja mujale läinud, ja ma näeks heameelega, kui ka need kartulid, mis wiinaks põletatud on, oleks Wenemaale saadetud. Aga hoolimata sel-

lest sooviksin mina, et meile põllutöömister ja Wabariigi Walitsus üleüldse selge pildi annaksid eelarwe puhul, missuguses seisukorras meie oma maareformiga seisame, kas saame meie tulewal aastal rohkem kartulid üle piiri saata, kui senni. (Rkl. T. Kalbus kohalt: Saadame rohkem!) Kas teie, herra Kalbus, ka minister olete? (Rkl. T. Kalbus kohalt: Kas teie ka minister olete, kui wahele räägite?) Seda pattu ei ole ma mitte ihaldanud. (Rkl. A. Anderkopp kohalt: Siis pole ka kõik mitte õige, mis teie räägite.) Ma ei ütlegi, et ma kindlasti tean, et kõik õige on, mis ma rääkinud olen.

Haridusministeeriumis tahaksime meie nii mõndagi asja teada saada. Loodame, et meie eelarwe arutamise ajal võimalust saame seal ühte ja teist kuulda. Hiljuti tähendas üks minu parteiseltsimees, kellel mõndagi teada on, mis meie rühmal mitte wastik kuulda ei olnud, nimelt, et haridusministeeriumi poolt kõik see, mida tema poolt kardeti, õnnelikul kombel mitte sel määral teoks pole tehtud, nagu karta oli, aga haridusministeerium on just see koht, kes kooli ja hariduse asjas peab teada andma, kus kohal meie seisame. Meie kuuleme kooli alal palju kaebusi, kitsikusi ja kokkupõrkamisi väga mitmet laadi ja meie ootame nüüd, et haridusministeerium eelarwe arutamise ajal meile ühe ja teise asja üle selgust annab, ja meie tahame kindlasti teada saada, missugust joont mööda praegune walitsus haridusasjas käia tahab. Meie oleme wiimasel ajal kooliasjas nii mõndagi kuulnud, mis meile mitte armas ei ole. (Wahelhüüe: Noorproletaarlaste ühing.) Noorproletaarlaste ühing ei ole mitte ainult ühelt poolt waadates halb, igal ajal on kaks külge. Ka sel noorproletaarlaste ühingul on oma teine külge. Täna kõneldi siin, et noorproletaarlaste ühing on täielikult proletaarline organisatsioon olnud. Mina waidleksin selle wastu, mitte selles mõttes, et mina selle ühingu wastane olen, waid tahaks öelda, et noorproletaarlaste ühingus õige palju neid on, kes selles wanaduses harilikult ikka pahempoolsed on, kui nad aga oma adwokaadi wõi doktori eksamid ära on annud, saawad nad „mõistlikuks“, nii kui meie parempoolsetes ridades neid on, kes ühes teistega wõib olla ka minuga Ülemiste mäel salakoosolekut pidasid. Noorproletaarlaste ühingus on väga palju keskkooli kaswandikka ja meie toonitame muidu ikka, et proletaarlaste lapsed keskkooli ei pääse. Selles ühingus on ka palju teie ideoloogide lapsi, kes usuõpetu-

sest mööda lähewad ja kommunismiga lepiwad, kuid õige pea jälle „mõistlikuks“ saawad. (Rkl. J. Hünerson kohalt: Nagu Teie poeg.) Minu poeg on ju seal minuga ühes. (Rkl. J. Hünerson kohalt: Teie seltsimeestest.)

Meie kooliasi on üleüldse alles saamas, nagu igal Riigikogu liikmel väga hästi teada on. Wõib olla, et meie kooliseadused liiaks ruttu on küpsetatud ja et neid mitte wõimalik ei ole nõndasama ruttu läbi wiia, teoks teha. Meie teame, et koolimaju vähem on, kui tarwis, et Tallinn ja iga teine linn kooliruumide puuduse all kannatab, nagu ka koolid selle all kannatawad. Meie kuulsime wiimati Flachsmann'i asja seletamise ajal, et väga palju paha just selle läbi tuleb, et ühte ja neidsamu kooliruumi alatasa tarwitatakse, nagu minewa aastasaja algul Inglismaal tööliste sänge nõnda tarwitati, et üks kiht tuli wabrikust ja heitis sängi ning selle ülestõusmise järele teine kiht töölt tulles sedasama tegi, nii et sängid mitte külmaks ei saanud, nagu lentsõnaga seda wiltsust ära märgiti. Nõnda ei saa ka meie kooliklassid kunagi külmaks, sest ühe kooli lõpu järele astub teine kohe klassi asemele. Ma ei taha sellest mitte selles mõttes kõneleda, et koole kitsendada, et neid ruumidest välja ajada ja koolide arwu vähendada, waid ma tahan kuulda eelarwe arutamise juures, kuidamoodi haridusministeerium selles lahendust kawatseb ja kas need 271 miljoni selleks ulatawad. Ma soowiksin, et need miljoni ulataksid ja et meie kooliasi lahendamale alusele pääseks. Ma arwan, et meie maa ja linna kogukondades kooliasjad rohkem paraneksid, kui kogukondade sissetulekute ja maksude süsteem paremaks muudetud saaks.

Teedeministeeriumi juures peatan ma ja tuletan meele neid alalisi tariifide tõstmisi, peaaesjalikult ka postitaksi tõstmisi. Eile wõi üleüle lugesin ma jälle, et esimesest juulist wõi koguni esimesest juunist postitaksi tõsta tahetakse. Wäga tähtis oleks meile materjaal, millest näha oleks, kuidas taksitõstmine postikäigu peale on mõjunud. Lootsin herra Rikandile siin selgeks teha, et ta taksid tõstmise puudulik on, nii nagu herra Westelile tema finansstatistika kohta näitasin, et see mitte igas asjas paika ei pidanud. Minu arwates ei wõi alalised taksid kergitamised meie riigi ja rahwa majanduslist elu mitte tõsta. Ka telefoni taksid tuletame meele, mis ka riikline asi ja ka selle rubriiki alla käiwad ja mida herra Linnamägi „logalaga“

olekuga märkis. Kui teie telefoniga kõlistate, siis lastakse teid sagedasti ainult kakskolm sõna rääkida, ja lahutakse siis ühendus järsku ära. Teie kõlistate teine, kolmas ja neljas kord, enne kui asja kuidagi õiendatud saate. Iga kõlistamise eest pannakse 1 mark teile arwesse, mida teie ise kunagi kontroleerida ei saa. Ma wõin öelda, et Soomemaal ei ole mitte nii, samuti ka Schweitsis mitte, — teie armastate ju eriti wiimase maa nime kuulda! Ma ei taha Eestit kuidagi alandada, aga meil walitseb ka selles asjas sallimata korralagedus, millest me isenesest lugu pidades lahti saada peame püüdma.

Tahan teile wäikse anekdoodi meie postiasjas jutustada: kui ma wäljamaalt tagasi tuln, ja postiülemaga herra Rikandiga kõnelesin, tema tähelpanu ajalehtede sõnumi peale juhtides, kus teatati, et nüüd wõetakse wäljamaale kirju wastu. Ma küsisin, kuidas herra Rikand selle korralduse on teinud. Siis wastas tema; ma awaldasin teate selles eelduses, et ega kultuura inimesed neid ikkagi tagasi ei saada. Eesti wäljamaa post usaldati siis kultuurilise heatahtluse hooleks! Mina sõitsin kodusõidul Schweitsist, Saksamaalt, Hollandist, Daanist ja Rootsist läbi ja leidsin, et selles suhtes meie poolt kusagilgi korraldust tehtud ei olnud. Sain oma poja käest 6-lehelise kirja, millel Soomes 5½ lehekülge mustaks oli lakeeritud, ainult kakskolm rida olid järele jäänud. Sel kombel oli siis meie kirjade wäljamaale saatmine korraldud. Teine lugu oli nõnda, et anti 1919 a. talwel teada, meie post tulla seitsaadiik Helsingist õhulaewaga kaks korda nädalas Tallinna. Kaks-kolm päewa peale seda teatas aga seesama postiwalitsus, et meie wäljamaa post Kopenhaagenist Läti maale käsutatakse, kuid warsti peale seda hakkasid lätlased oma laiarööpalist raudteed kitsarööpaliseks ümber ehitama ja seega jäi meie postisaatmine Läti kaudu seisma. Niisuguseid juhtumisi teate teie ise niisama hästi. Meie posti asjus oleks sellepärast igatahes suurem korralikkus soowitaw.

Meie elame pealinnas; kui hommikul postikasti ukse küljes waatad, siis on ta ikka tühi ja ainult päewa ajal ilmub sinna midagi sisse. Meie post käib tigukäiku. Meie oleme uhked oma kultuuri üle „Narroowa tagustega“ wõrreldes. Kui me aga parlamendihoonet waatame, siis ei leia meie siit mitte postkastigi. Ennemalt oli küll kast siin, aga nüüd on ta kadunud, ainult ase on jäänud. Nähtawasti meie

Riigikogu seda ei tarwita. (Naer.) Olugi, et meie 539 miljoni telegrammi aastas laiali ei saada, nagu Daanimaal, siiski arwan ma, et meie postidirektor teistwiisr peaks talitama ja seda mitte ainult posti ning telegraafi takside tõstmise teel toimetama. Meie peaksime rohkem kirju, ajalehti ja telegramme saata wõima, see tõstaks meie kultuuri ja edendaks ka majanduslist elu. Minul oli waja Wenemaale telegramme saata, aga kui ma taksisumma kokku wõtsin, tulin otsusele, et ei wõi. Riigikogu liikme palk on küll suur — seda öeldakse — aga kõiki wäljaminekuid kokku wõttes peab tähendama, et õige rutu käest ära kaob. Wäga kahju, et rkl. Lattik täna puudub, ta wõiks tõendada, et ta kuus rohkem raha wabariigi raudteel maha sõidab, kui ta Riigikogus palka saab! Meie teedeministeerium peaks raudtee, posti ja telegraafi asjus tõsiselt järele kaaluma, kas see alaline tariifide tõstmine meie „terwise“ kasulik on.

Toitlusministeeriumi eelarwe on kõigest 23 miljoni suur. Näib nii wälja, nagu oleks see ahtralehma eelarwe. Kuulda on, et seda ministeeriumi kawatsetakse likvideerida, mina arwan aga siiski ja loodan, et toitlusministeerium meie eluhoiu kallinemist weel ära hoidma peaks. Meie elame ikka weel selles ajajärgus, kus elukalliduse wastu tuleb wõidelda. Ja seda peaks toitlusministeerium tegema. Siseministeeriumi kohta on täna ennelõunat siin juba küllalt soowe awaldatud. Mina ei loe enast selles asjas mitte suureks asjatundjaks. (Wahelhüüe: Seda on rkl. Allikso!) Igatahes pean ma pealiskaudse arusamise juures ütlema, et ka siin näib palju parandada olewat. Ma ei taha herra sise-ministrit sellega haawata, aga selle järele, mis siin ette kantud, pean tunnistama, et ka siin parandust ja puhastust tarwis on. Siin tuleb raudset luuda tarwitada, wõib olla, vähem kommunistide ja rohkem pealiskaudsete kommunisti „wastaste“ kohta, kahepaiksete inimeste wastu, kes ujuwad mustas wees ja kes kõigi käest sadatuhandeid ihaldawad, kes nagu arwata wõib, ka kommunistide raha ei põlga ega tagasi ei lükka, ja kelle nimeks wõiks anda „wõtamehed“. Nende wastu peaks sise-ministeerium raudset luuda rohkem tarwitama, kui seda siinamaale on tehtud. Mis üksikasjaliselt sisemisse korrasse wõi mittekorrasse puutub, siis ma arwan, et teised Riigikogu liikmed selle walgustamises kompetentsemad on ja kauem selle asja juures peatawad.

Wälisministeeriumi kohta tahan ma aga ka mõne sõna öelda. Herra minister pole kahjuks ise mitte siin. Herra wälisminister ütles õnnetumal kombel ükskord, et tema juba küllalt peadele aukusid sisse on kõnelenud ja et see aeg nüüd õnnelikult möödada olla. Igalt poolt oleme meie de facto ja de jure tunnustatud, nüüd peaksime meie ka wälisministeeriumis praktilist poliitikat ajama hakkama, mis senni kaunis puudulik on olnud. Meie konsulite tegewus on üsna puudulikult korraldatud. Meie teame, et meil mõnes kohas konsulid on ja meie Soome konsul saadab ka sagedasti ajalehtedele sõnumid. Seda ei tarwitseks ta aga mitte teha, sest meie lehtede toimetused telliwad nii kui nii selle Soome lehe ja wõiksid wäga hästi ise neid sõnumid ümber panna, mis meile Soome konsul saadab. Aga noh, see ümberpanek on ju ka töö. Kui meie näituseks ühe asja peale waatame, ja nimelt, wabandage, et ma seda asja siin puudutan, aga ma ei saa sellest mitte mööda. — Meil oli mullu poliitiline-diplomaatiline esitus Stockholmis. See herra saadeti sealt aga ära Berliini. Ma arwasin sellepärast, et meil Stockholmis niisugust esitajat waja pole, kuid nüüd saadeti aga meilt teine mees esimese asemele. Nõnda oli siis sinna esitust tarwis! Kui wälisministeerium nägi, et meie endine Stockholmi esitaja seal umbes nõnda töötas, nagu Saksa käsitöölaine oma poisile ütles: „Hans, mis sa teed seal? — Ma awitan Juhanit. — Aga mis Juhanit teeb? — Garnichts“. (Üleüldine naer.) Ma arwan, et see kõigile teada on ja ei ole ka mitte meie wälisministeeriumile saladus, et meie esitaja Stockholmis midagi ei teinud. Aga ma ei saa aru, mispärast see herra nüüd Berliini saadeti? Kas tõesti Hansu aitama? Ma usun, et just Berliin niisugune koht on, kus tõesti üks wäga tähelpanija ja tegew inimene peaks ametis olema, sest Saksamaa on see maa, kus meie wastu kõigerohkem tagaselja sepsitatakse, on sepsitunud ja ikkagi sepsitatakse. Kui meie praegune Eesti saadik Berliini läks, siis terwitas teda just kõigewanameelsem ajakirjandus öeldes, et just see inimene on meile kõigewastuwõetawam. See oli niisugune terwitus, nagu sõjaajal Ameerika saadik New-Jorki telegrafeeris, et ma olen Saksa wälissekretääriga praeguse herra Zimmerman'iga wäga rahul. Sakslased ütlesid, see on tunnustus, et see herra küll Ameerikale hea on, waewalt siis aga ka meile — sakslastele. (Rkl. A. Anderkopp: Zimmerman oli wäga hea poliitika-

mees.) Jah, ta ratsutas Saksamaa ikka edasi sinna poole, kus keiserlik Saksamaa oma haua leidis, kus ta wiimaks üle pea ja kaela pori sees oli. (Rkl. A. Anderkopp: Teised oleks sedasama teinud.) No ja muidugi, kuid tema tegi seda weel kiiremini. Kui meil ka nõnda peaks minema, siis oleks see kahetsemise väärt. (Rkl. A. Anderkopp: Seda ma ei soowigi.) Ma tahan seda iseäranis rõhutada, et Saksa maal teistest meie naabririikidest väga agarad inimesed tegewad on. Ma tuletaksin üht asja meele; meie kõik teame, et Saksa okkupatsiooni wõimud meilt hulga miljonite eest sõjariistu ja muud warandust ära wiisid. Välisminister peaks meile teada andma, mis nende asjade tagasitoomiseks tehtud on ja mida kawatsetakse teha. (Rkl. A. Tupits: Wäga palju on tehtud.) (Rkl. J. Piiskar: Kas Wilde ei tea?) Herra Tupitsil on sõna. Ah, Teil tuli meele, et herra Wilde Saksamaal oli. Tema oli küll seal ning esitas meie walitsust. Käskusid ei annud temale mitte meie rühm, waid välisministeerium. Arwatawasti on ta nii palju ära teinud, kui palju välisministeerium temale teha andis.

Mis meie Wenemaa komisjonide tegewus puutub, siis on meie rahulepingus mõnedki tingimised wälja kaubeldud, mida meie walitsus weel mitte ei ole suutnud realiseerida. Näituseks lonkab waranduste tagasitoomine hirmsasti. Nähtawaste aga mitte nende waranduste Eesti toomine, mis „Odamehe“ ja teiste meeste akendel näha on. Minul ei ole põhjust oletada, et meie Wenemaa komisjonid kalli portsellaani asjus süüdi on, aga soowida jääb, et mitte müüdawad kunstiasjad, waid reaalne, wooruline komisjonide tegewus, mis igale riigile ja walitsusele tarwiliseks hiilgeks peab olema, rohkem silma paistaks. Siin juures ei saa mitte mööda minna sellest asjaolust, et näituseks, meile seda edu ei paku meie sadamad ja raudteed, mis meil wõimalik kasutada oleks. Meie walitsus ei ole mitte seda teinud, mis ta tegema oleks pidanud, et seda kasulikku seisukohta sel määral kasutada, mis meil oleks kasutada wõimalik olnud, nimelt kaupade läbiweo asjus Wenemaale. Ma arwan, et ma siin seda punkti täie õigusega toonitada wõin, et meie seda eesõiguslist seisukohta tarwitada wõime ja keegi ei saaks meile etteheidet teha, nagu seda aga küll teha wõidakse, näituseks, piirituse wäljasaatmise asjus.

Juhataja O. Strandman: Rkl. Ernits'i poolt on järgmine kirjalik ettepa-

nek sisse tulnud: „Teen ettepaneku peale waheaega eelarwe arutamist katkestada ja teiste päewakorra-punktide juure asuda“. (Wahelhüüded: Waheaeg on ju läbi.) Ma ei saanud aga ettepanekut mitte warem hääletamisele panna, sest kõne ei olnud weel lõppenud.

Rkl. W. Ernits (sd.): Teatawasti otsustas Riigikogu minewal korral, et eelarwe arutamisele mitte enne ei asuta, kui materjaal paljundatult Riigikogu liigetele kätte ei ole jagatud. Täielist eelarwet ei ole meie weel sugugi saanud, lühendatud kokkuwõtte saime alles täna hommikul ja sellepärast on loomulik, et kõigil Riigikogu liigetel wist mitte kõik arutuseks tarwisminew materjaal käepärast ei ole, mispärast mõtteta oleks tänasel koosolekul eelarwe arutamist jätkata. Seaduseelnõusid on väga tarwilikka üsna palju järjekorda ootamas ja neid wõiksime meie ilusasti senni arutada, kunni kõik eelarwesse puutuw materjaal meile kätte antakse, et siis täielikule eelarwe arutamisele wõiksime asuda. Selles mõttes tegin ma oma ettepaneku ja toetan seda.

Rkl. A. Jürman (põl.-k.) Ma peaks herra Ernits'i ettepanekule wastu waidlema, eelarwe arutamist edasi lükata. Nagu meie täna kuulsime, toonitasid kõik kõnelejad, et eelarwesse puutuw materjaal puududa ja sellepärast selles asjas nemad põhjalikumalt sõna wõtta ei saa ja materjaali puudusel peaksime, wõib olla, mitu kuud ootama. Asja enese seisukohalt on tingimata tarwis, et eelarwe kiires korras komisjonis läbiwaatamisele tuleks, mispärast kõigeotstarbekohasem on eelarwet komisjoni anda. (Pahemalt poolt: Aga kust komisjon materjaali saab?) Komisjonil on küllalt sellest materjaalist, mis walitsuse poolt on sisse antud, et ta tööle asuda wõiks ja seda materjaali jätkub alamkomisjonide tööde tarwis, kuid seda materjaali ei ole mitte nõnda palju, et teda kõigile Riigikogu liigetele laiali jagada wõiks. Sellepärast on täitsa mõteta üleüldistest fraasidest kokkuseatud kõnedega eelarwe arutamist wenitada, waid kõigeotstarbekohasem oleks, nagu kord juba ütlesin, eelarwet komisjoni läbiwaatamiseks anda.

Juhataja O. Strandman: Herra Ernits on ettepaneku teinud eelarwe arutamist täna katkestada ja teiste seaduseelnõude juure üle minna. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.)

See ettepanek on 32 häälega 24 vastu tagasi lükatud.

Rkl. J. Wanja (kom.): Seda peetakse igatahes suureks asjaks, et walitsus Riigikogule eelarwega on esinenud. Mina ei taha ka seda salata, et algaja riik ja tema walitsuswõimud hästi on teinud, kui nad kokku wõtnud ja arweluual ära rehkendanud, kui palju 1921 a. töolisteklassi üle walitsemine nendele maksma läheb, kui palju sellest töolisteklassil oma taskust wälja maksta tuleb, kui palju peawad töölised oma näljapalgast ära andma selle lõbu eest, et kapitaal nende üle walitseb. Teie, parem tiiw, tahate kogu rahwa tahtmise nimel selle töörahwa üle walitsemise kulude ja tulude eelarwele oma pitsati alla wajutada, meie aga töolisteklassi nimel protesteerime selle vastu. Eelarwe kesksolemeks on riigiwõlgade tasumise protsendid, mis sisaldawad 342 miljoni Eesti marka ja erakordsete kulude katmiseks on 646 miljoni 575 tuhat Eesti marka. See on riigiwõlgade ja nende protsentide tasumiseks. Need ligi 989 miljoni Eesti marka on wäga selgeks tunnistuseks meie Eesti rippuwusest ja iseseiswusest ja annawad meile ka wäga selge tunnistuse asumaa seisukorrast. Seesama asumaa paneb aga seekord töolisteklassi peale kahekordse ikke, s. o. oma Eesti kodanluse ikke ja wäljamaa kodanluse ikke.

Rahaminister seletas siin wäga lahkesti et wäljaminekud ja sõjakulud on pärit sõjajast. Meie teame ka seda, ilma meeletamata, et liitriikide poolt meile laenu anti ainult nii kaua, kui meil selle eest suurtükiliha wälja anda oli. Kui see lõpenud oli, lükati uued wõlapalumise palwed tagasi. Kaks ja pool aastat oleme kuulnud, et kõige ilma nuumikud on huwitatud sellest, et Eesti kodanline riik püsiks edasi. Teie igatahes rõõmustate selle üle, et teie nii suured mehed olete, et wõite Soome, Läti ja Leedu riikidega oma riigi kõrwu seada, et teie kaitsewalliks olete kommunismi vastu, et wiimane mitte Euroopasse ei pääseks. Kuid ma ütlen, see lõbu läheb teil palju maksma, selle au ja waewa eest, sandarmi ametit pidada, tuleb teil ligi 6 miljardi kõrwa maksta. Mannerheim laenas praeguse peaministri ja Rei walitsuse ajal 10 miljoni Eestile. See oli igatahes wäike summa sellega wõrreldes, mis siis maksta oleks tulnud, kui Eesti punawägi Helsingi all dessanti oleks teinud. Siis oleks neil igatahes suuremad wäljaminekud olnud. Ameerika kulud Laidonerile on ka

wäiksemad, kuid nemad tegid Denikini, Koltshaki ja nende suurte herradega tegemist, kellelt ei ole wõlgade tagasimaksmiseks enam lootust. Nemad on läbi korstna pühkmekasti läinud. Kindral Laidoner on nende pisikeste kulude eest ometi kätte saanud selle kaitsewalli, mis kommunismi laiililagunemist takistaks. Wõiks ka weel juure lisada ehk see küll püha asi on, ei saa siiski mööda minna, et püha Georgi ordumärk, mida ülemjuhataja oma rinnal kannab, maksab riigile terwelt 6 miljardi marka. Peab ütleva, et see odaw ei ole. Nii näeme, et Wene töolisteklass ei lasknud ennast wõrgutada ega petta nendest demokraatlistest herradest, kelle seljataga kindralid olid. Neil ei ole praegu mitte kontributsiooni peal, kui meil seda on. See tuletab wäga meelega 1905/6 aastat kui waldadele kontributsiooni peale pandi. Niisama tehtakse nüüd ka. Eesti töörahwas tuli sõjast lööduna tagasi ja nüüd tahate teie need kulud töörahwa peale panna, mis teile maksma läks, et töörahwa üle walitsejaks saada.

Kuid ma tahaks teada, kui palju kodanlus ise selleks ohwerdas, et ta Eesti töörahwa üle wõimust on saanud. Seda näitab meile meie sisemine laen ära. Sellega on kätte saadud 40.000.000, aga kodanlus ise wõttis enesele sel ajal 2.500 miljoni ja peale selle weel aktsiapangad, nagu „Silwa“, „Ilmarised“, „Kosmosed“, „Atlantad“ ja „Rewalised“ ja weel kõiksugu õhusõidu aktsiaseltsid. Need on kõik 100.000 miljonilise põhikapitaaliga. Waadake, see on selge pilt. (Naer. Hüüded: Ei mõista lugeda.) See on igatahes selge pilt. Kui palju kodanlus sellesinatse demokratismi altari ette toob ja kui palju weel töolisteklassi käest nõutakse. See on proletaarlase keeles — Eesti kodanlus annab 4 Eesti marka ja saab selle eest 250 marka. Kui teie töölistele annaksite neid 250 margalisi nii lahkel käel, wõin öelda, et töölised teile riigilaenuks 4 marka mitte ei keelaks. Nagu näete, ei leia teie wastutulekut kodanlastele andmisega. Töölisele ei tasu teie tema palehigi ära. Kui jutt on töölise palkadest, siis imestab parempool, kuidas töölised nii palju saawad. Ma ei hakka siin teile seletama, kuipalju nad tõepoolest saawad. Teie olete ju töölisteestitajad, teie peate teadma, ehk minge wabrikusse, küsige töölise eneste käest, nemad saawad teile kõigeselgemaid teateid selle kohta andma. Nõnda tuleb siis küsida, kui palju siis töolisteklass teile nende weeringite ja pennide eest wõlgneb, kui palju teie nen-

delt tahate saada — neid sissetulekuid — ja maksusid. Sama eelarwe ütleb: kõik, mis meil kulu läks walitsejaks saamisega, peab töötaw klass kandma. Töolisteklassile jääb siis järele walida, kas edasi minna selles sihis, mis peale surutakse, et nõnda kanda ka ühtlasi liitriikide kapitaaliiket, ehk wõtta Wene töolisteklassi seisukoht ja tühjaks tunnistada, igasugused välisriikide nõudmised, sest et meil ei ole sellest sõjast mingisugust kasu olnud; peale selle ei ole mõtet, et töolisteklass kurnajate kodanlisele walitsusele pennisid annab. Selle tõttu tuleb ka eelarwe tagasi lükata.

Rkl. J. Soans (kom.): Kommunistlise Töolisterühma nimel ei saa mina mitte rääkida selle eelarwe poolt, waid nimelt just wastu. Eesti riigi loomisega sai töolisteklass linnupriiks ja siitsaadik ei ole ta leidnud mingisugust kaitset ei põhiseaduse, ei praeguse kodanlise walitsuse poolt. See on, temal ei ole wõimalust eluks, temal ei ole wõimalust ka maksuks. Prantsusmaa näitab praegu sõjaslangenute haudade peale ja ütleb — Saksamaa maksku. Et Saksamaa maksaks, selleks on tarwis, et Saksamaa wõiks tööd teha, et Saksamaa wõiks ise elada, siis wõiks ta ka maksta. Hirm selle eest, et Saksamaa wõiks elamiswõimuliseks saada, kirjutab kindral Fochile ette, et tema sõjapoliitikat ajab, selleks et Saksa tööline ei saaks üles tõusta ja Prantsusmaale seda kätte tasuda. Nii-sama on ka lugu Eesti töölisega. Kui temal elamise wõimalust ei ole, siis ei ole temal ka maksuwõimalust. Kui temal elamise wõimalust on, siis on temal ka maksuwõimalust. Sennikaua kui Eesti riik ei ole oma töölisi kindlustanud, ei wõi tema nende käest mingisuguseid maksusid nõuda. Tühjast kotist ei saa keegi midagi wõtta. Riigikogu wõttis töolisteklassi wastu jällegi suurema sõjakäigu ette, kus rikuti Kommunistlise Töolisterühma puutumatus. Wangistati nimekirja järele Riigikogu töolisterühma kandidaadid. Wangistati Tallinna linnawolikogu Kommunistline Töolisterühm terwes koosseisus. Wangistati Wiljandis töoliste nimekirja järele maakonnakoogusse walitud töolistesaadik. Wangistati Pärnus töoliste nimekirja järele linnawolikogusse walitud Looper. (Wahelhüüe: See ei käi eelarwe kohta!) See käib eelarwe kohta, sest kui töölisel ei ole wõimalik maksta, siis ei saa ta ka maksta. (Rkl. A. Jürman: Wangid ei maksa maksusid.) Wangistati Tallinna kesknõukogu juhatus ja noorproletaarlaste ühingu juha-

tuse liikmed. (Rkl. K. Ipsberg: Teie hakkasite wale lehekülje pealt!) Wangistatud on peale selle weel linnas ja maal mitmed töölised, kes kohalistes töölisteühingutes tegewad olid. Kinni on pandud noorproletaarlaste ühing. Seisma on pandud Tallinna kesknõukogu tegewus. Maksma on pandud siseministri poolt määrus streikide wastu raudteedel, postil ja muudes ametkondades. (Naer paremal pool ja keskel.) Töolisterühm ei wõi kodanlise walitsuse eelarwe poolt hääletada, sest et see walitsus töölisi orjastab... ja kurnab ning päewawargaid nuumab. (Rkl. J. Hüner-son kohalt: Nüüd tuleb Kingissepp'a poolt saun).

Juhataja O. Strandman: Ma palun selgemini lugeda. Ma ei saanud aru, kelle kohta „päewawaras“ käis.

Rkl. J. Soans (kom.): Ma ei oska enam selgemini lugeda. (Üleüldine naer. Wahelhüüe: Kelle kohta see „päewawaras“ siis käib?) (Naer.) See käib nende kohta, kes tööd ei taha teha. Töolisterühm ei wõi mitte... (Naer.)

Juhataja O. Strandman: Palun rahu.

Rkl. J. Soans (kom.): Töolisterühm ei wõi olla niisuguse eelarwe poolt, mis Euroopa sandarmite reas seisab proletaarlise rewolutsiooni ja nõukogude Wenemaa wastas üleilmalise kontrrewolutsiooni staabi käsikuna. Kommunistline Töolisterühm paneb ette seda eelarwet tagasi lükata ja kõik riigiwõlad tühjaks tunnistada. (Naer ja wahelhüüded paremal pool ja keskel.) Seda nõuame meie, töölised, ja meie ei tunnistata mingisuguseid wõlgu, mis wäljamaa kapitalistid siia teie sõdimise ja tööliste weristamise jaoks on annud. Töolistel, nagu ma juba enne tähendasin, ei ole midagi maksta, sellepärast et nad isegi näljas ja ilma tööta on. (Rkl. A. Jürgenstein: See on Wenemaal nii!) On tarwis selle eest muretseda, et töölised tööd saaks. Mina olen seda öelnud, mis öelda oli, teie wõtke seda heaks wõi pahaks. (Naer.)

Rkl. W. Ernits (sd.): Herra rahaminister rääkis, et eelarwe olewat kõigi olewate püüete peegeldus. Selle kohta tegi rhs. Martna paranduse ja tähendas, et eelarwe on õigemini wõimulolewate kihtide püüete peegeldus. Mina ütlesin oma poolt, et eelarwe on walitsuse aparadi osade, eriametkondade wahekordade ja jõe tasakaalu peegeldus. Meie walitsuse aparatuur on tekkinud juhuslikult, sinna on koond-

nud juhuslikka jõude ja iga osa tunneb omal teatud autonoomiat. Sellest siis tuleb ka, et seal mõnigi asi tegelikule elule ei wasta. See on esiteks. Peale selle . . . (Rkl. M. Martna: Lugege selgemini! Rkl. M. Bleiman: Herra Ernits loeb kah!)

Juhataja O. Strandman: Palun mitte segada!

Rkl. W. Ernits (sd.): Teine märkus on öieti üleüldse kogu riigi eelarwe kohta, samuti ka kõigi riikide eelarwete kohta. Tuleb tähele panna missuguses wahekorras on nendes eelarwetes algelutarbed kõrgemate waimliste tarwidustega. Primitiivsed elutarbed nõuawad kaugelt suurema osa eelarwest, wõib olla 99%, nii et 1% waimliste elutarbete peale jääb. See on mõtte alus, sest enne, kui kõrgem elu üleüldse wõimalik wõib olla, peab olemas olema elumaja, söök — ühe sõnaga materiaalne osa. (Rkl. J. Seljamaa: Söömine, joomine, koda, maja.) Nojah, nii kui katekismus seisab. Kuid, mis imelik, on see, et kui kokkuhoidmisi hakatakse tegema, siis tehakse selles osas, mis kõigewäiksema protsendi eelarwest wälja teeb. Kui neid küsimusi üksikult wõtta, siis on nõndanimetatud waimlised osad wast ühe tuhandiku osa eelarwest ja selles osas tahetakse nüüd kokkuhoidmist teha. Selles osas ei saakski meie palju kulutada, sest kui teie tahaksite 10.000.000 Eesti kirjanduse peale ohwerdada, siis teie seda kuidagi ei oska wälja anda. Tahate teie kakssada ehk kolmsada tuhat marka anda, sellest saan ma aru, ka leiduks tõepoolest inimesi, kes sellega midagi luua wõiks, kuid pillata siin ei saa. Ma wõin selle kohta häid näitusi tuua: kirjanikude palgaseaduse järele antakse raha ainult väga wanadele kirjanikkudele; see on inimlikust seisukohast täiesti arusaadaw, kuid kirjanduse seisukohast aga mitte küllalt, sest just noori peaks toetama, kellel annet on ja meil ei ole neid wist mitte palju. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Kas Marie Under?) See ei ole meie kirjanduse süü, kui mõnele temast arusaamine raskusi teeb. Meie kunstikoolidele antakse wähe toetust, wiimasel ajal on kuulda, et „Pallas“ Tartus 100.000 m. puudujäägiga seisma jääb. Siis on üles wõetud Tartus meie olewa Eesti ajakirjanduse bibliografeerimise küsimus, selle üle on kõnesid peetud, selle tähtsus peaks arusaadaw olema, kes tahab, et meie rahwa kultuuri uurimine kuidagi edeneks. Kui keegi praegu mingisuguse eriküsimuse kohta tahab ülewaadet saada, siis peab ta kõik Eesti

ajakirjanduse kolmsada kunni nelisada aastakäiku läbi lugema. Sellega läheb muidugi mitu kuud ära ja resultaati ei ole suur. Oleks see töö tehtud, nagu Soomes, ja ajakirjandus süstemaatiliselt bibliografeeritud, oleks asi kahe kunni kolme päewaga käes. Siis on Eesti kirjanduse selts palunud 480.000, kuid seda summat vähendati 100.000 peale ja sellegi kättesaamisest teab kirjanduse seltsi abiesimees herra Hünerson jutustada, kes selles asjas mõnesuguseid samme on teinud, mis terve aasta otsa on kestnud. Nii palju kui minul teada on, on nimetatud seltsil umbes 8 erisõnastikku, mis trükki taheti anda, ja siin ei jätku wist 100.000, kuna Russowi kroonika ka wäljaandmist ootab, milleks jällegi raha ei leidunud. Niisugune kokkuhoidmine on ikkagi minu arwates liialdatud, sest see meie eelarwet sugugi weel kraawi ei aja, kui sinna puudujääki üks ehk kaks miljoni juure tuleks. Kui meil tuhat kolmsada miljoni puudujäägi asemel tuhat kolmsada kaks miljoni oleks, siis see üleüldise eelarwe seisukohta palju ei muudaks, aga meie waimuelu saaks hoopis suuremat hoogu. Pidage ikka meeles, et waimline elu on materiaalse küljega seotud; meil on, näituseks, isegi Riigikogu protokolle paljundada tarwis, ja ülikoolis oli kord niisugune lugu, et ettelugemiste nimekirja ei saanud trükkida, et liiga kalliks minewat. Nüüd on lõppude lõpuks ikkagi seda juletud. Ma arwan, et siin tuleks ikkagi palju julgemalt talitada. Ühe asja peale tahtsin ma weel tähendada, mis siin waimlise osa hulgas liialdatud on. Ma ei taha sugugi wanawara uurimise wastu olla, ma saan selle tähtsusest väga hästi aru, kuid eelarwes temale määratud summa on wäike wõrdlemisi teiste, sarnasteks kultuurilisteks otstarbeteks lubatud summadega.

Edasi tahtsin weel peatada mõne asjaolu juures. Kõigepealt pean ma tähendama, et mul kõiki walitsuse andmeid ei ole aga ma panin tähele, et rahaministri abi tõi alkoholi kohta arwustiku ette, et absoluutset alkoholi nii ja nii palju, siis weel ölut nii palju. Harilikult on arwustikkudes nii wiisi, et tehakse üleüldine arw absoluutset alkoholi kohta, mis rehkendatakse protsentides wälja, siis seal kõrwal tähendatakse, et põletatudwiina nii palju, ölut nii palju jne. Absoluutset alkoholi sisaldab ka õlu. See oli minu esimene mulje.

1903 aastast peale on karskusliikumine edukäiku läinud. Siin ma wõiks öelda, et peale 1908 aastat karskusliikumises tõepoolest väga põhjalikka muutusi on olnud,

Ameerika-Ühisriikides on 1915 a. keeluseadus välja kuulutatud ja ta elab väga hästi. Peale selle on keeluseadus makse suuremas osas Kanaadas, Islandi wabariigis ja Soomes; seal teeb küll raskusi Eesti piiritus, aga Soome karsklased ei kahtle selle juures, et nad ka sellest jagu saavad. Norras on makse keeluseadus juba üle aasta, New-Foundlandis ja mujal, nii et on terve suur osa maailmast, kus keeluseadus makse. Siis on väga mitmel maal sõjaaegseid kitsendusi; sõjaaegne keeluseadus oli makse, näituseks, Wene-maal, Rumeenias ja Saksamaal. Saksamaal maksawad iseäranis kõwad kitsendused, mis väga häid tagajärgi on annud. Nende tagajärgede üle on kirjutatud pikemalt ühes saksakeelses ajakirjas: „Archiv für Gerichtliche Medicin“; selle ajakirja esimene wiik on õige pikk ja põhjalik. Kahjuks ei ole mul teda mitte praegu käepärast, muidu wõiks ma teile üksikasjalisemaid andmeid ette tuua. Aga üleüldine tagajärg on igatahes see, et keeluseadus on mõjunud haiguste vähendamise, üleüldise wiletsuse vähendamise mõttes jne. Räägitakse küll, et joodikuid miski asjaga ei saa parandada, aga siiski on neid parandatud. Siin on, näituseks, paar arwustikku. Näituseks waimuhaigete arwustik 1913—1917 aastani. 1913 aastal oli nimelt 7000. (Rkl. J. Seljamaa: Näidake kõigile. Herra rahaminister tahab ka näha. — Rhs. W. Ernits wiib tabeli walitsuse lauale.)

Teine tabel näitab seda, kui palju on miski aastal toetust saanud need, kes joomise läbi waeseks on jäänud. (Rkl. J. Seljamaa: Miks seal kahte moodi wärwid on?) Sinine wärw näitab arwusid enne sõda, enne keeluseaduse makspanemist, punane — pärast sõda. (Wahelhüü: Nad ei lähe nüüd enam arsti juure.) No mis pärast nad siis enne läksid? (Rkl. W. Linnamägi: Nüüd on kokainistid ja morfinistid.) Kokaiin ei ole alkoholi aseaine, waid ta on hoopis isesugune ollus. Kokaiin ärritab närwe hoopis teistsuguselt, kui alkohol. See ei ole mitte ainult minu arwamine, waid seda räägiwad ka kõik arstid. Saksamaal on praegu niisugune tendents, et kui kitsendused ära kaotataks, et siis seal palju rohkem hakatakse jooma, kui enne sõda. (Rkl. J. Parik: Saksamaal on kõik lubatud.) Kui see peale selle on sündinud, kui see artikkel on kirjutatud, siis ma sellest ei tea, aga tol ajal igatahes joomine lubatud ei olnud.

Siin herra rahaminister tähendas selle peale, et meil juuakse vähem, kui mujal.

See on väga halb troost. Meil mõjub alkohol palju halvemini, kui mujal. Selleks on mitmesugused põhjused olemas; kõige pealt alatoitus, sest meil seda normaaltoitlust ei ole, mis alkoholi wastu kõwemaks teeks. Peale selle on teiseks põhjuseks üleüldine sõja kurnaw mõju ja neil põhjustel ei tohiks praegu mitte alkoholi tarwitamist lubada. Praegu juuakse, wõib olla, vähem, kuid efekt, mõju on palju suurem, sest inimeste wastupidamise jõud on wähenenud. Peab tähendama, et külmas kliimas mõjub alkohol halvemini, kui soojas, nii et ta külmas kliimas palju häwitawam on. Mina soowiksin, et protsent alla 35 oleks. See oleneb muidugi sellest ära, missuguse protsendi teie leiata paraja olewat. Ma ei usu et teie liiga palju alandaksite. Siis pean tähendama veel seda, et meie praegune rahaminister ei soowigi, et rahwas piiritust ja wiina liiga palju jookks, waid soowib sellega wiinajoomist wähen-dada ja tema asemele rahwale õlut soowitaa. Huwitaw nähtus on aga see, et kus õllejoomine tõuseb, seal tõuseb ka wiinajoomine; selle kohta on mul väga tähtsat arwustiku materjaali olemas. Kogu see raamat on selle kohta teateid täis. Sealt ma wõiksin teile palju näitusi tuua, et igal pool, kus õllejoomine tõusnud, on ka alkoholi-joomine tõusnud, näituseks, Belgias ja Inglismaal. Samasugune lugu on ka Prantsusmaal ja igal pool, iseäranis Saksamaal. Näituseks, Baiiris on hoolimata suurest õllejoomisest wiinajoomine endisel määral sündinud. Siis, mis puutub iseenesest õllejoomise kasudesse, siis ei ole ta sugugi nii süüta aine, nagu arwatakse, waid ta rikub inimese südant. Saksamaal on teada, kus õllejoomine kõrgel kraadil on, et seal on inimestel õige nõrgad südamed. Tema kahjulik mõju ei ole ehk küll silmaga näha, aga ta mõjub inimese keharakukeste peale niisama kahjulikult, kui wiin.

Suureks joodikuks peetakse iga inimest, kes korralikult alkoholi joob ja alaliseks joodikuks saab; parajaks joodikuks peetakse niisugust, kes näituseks ühe liitri õlut päewa kohta ära joob; keskmine joodik joob juba natuke rohkem — 2½ liitrit päewas; 100—160 grammi — see on kõwa joodik, üle selle on marujoodik. Sellepärast ei maksa ennast sugugi trööstida, et õllejoomine ei ole kahjulik. (Wahelhüüded: Kell on juba 10. Waja lõpetada, järgmine kord wõib edasi jätkata.) Tehke ettepanek koosolekut lõpetada.

Nagu ma tähendasin, on sõjaaeg kõik-sugu kitsendusi alkoholi kohta kaasa toonud. Sõja järele on aga alkoholi mõju seda suurem ja sõja järelendus on see, et ta igalpool on teatawal määral läbi murdnud, sest moraal on igalpool langenud ja tarve alkoholi järele on tõusnud. Üle terve ilma on alkoholi laine läbi käinud ja seal, kus seadus selle vastu nõrk on olnud, on ta võimust võtnud. Meil on alkoholi laine pealetormamine suurem olnud, kui mujal. Mujal on see vähe rohkem pikaldaselt sündinud. Meil on see igatahes väga suur. Siin on väga palju süüdi endine walitsus ja Asutaw Kogu, kes õieti siin palju selleks tegi, et wiinatarwitamist edendada. Tagajärjed on enam-wähem, nii palju kui silmaga näha ja kuulda on, igapähele tuttawad ja ma usun, kes õiglane ja otsekohene tahab olla, see peab ütleva, et praegu joomine suurem on, kui see keeluseaduse ajal oli. Teieks tõendawad seda ajalehed. Mul ei ole täna aega ega juhust teile seda materiaali täieliselt ette kanda, mis ajalehtedes leidub ja millest väljamaal mitmed kümned numbrid täis on. Sealt igatahes võiks leida õige huwitawaid nähtusi selle kohta kuidas praegu juuakse. Nüüd tooksin aga ainult ühe asja ette; nimelt võiks põrutawaid teateid tuua purjus omawalitsuste wolikogude kohta, kus purjuspeaga asju on aetud ja sellepärast ka paljud wolinikud trahwitud saanud. See on peaaesjalikult sündinud siis, kui riigimõisaid jagati. Nähtawasti on need, kes maasaamise kandidaadid olid, mehed purju jootnud, et siis oma tahtmist läbi wiia. Siis on weel surnuksjoomisi ette tulnud. Ametlikult on ainult üksainus juhtumine registreeritud. Nähtawasti neid asju ei registreerita mitte, aga ajalehtedes on selle kohta mitu sõnumit leida; näituseks, Tapale toodi 2 waati piiritust ja 2 meest jõid surnuks. Wäike-Maarjas jõi end kooliõpetaja surnuks, Tallinnas on 5 sarnast juhtumist olnud, Pärnus ka 5 juhtumist. (Hüüe paremalt poolt: Ega neist kahju ei ole, kes surnuks jõid!) Aga võib ka juhtuda, et mõni wäärtuslik mees selle õnnetuse osaks saab. Igatahes arwan mina, et kui selle kohta õige arwustik oleks, siis oleks meil 10-ned, võib olla, isegi sajad juhtumised teada. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Ega selle kohta kahtlust ei ole, et alkohol kahjulik on. (Rkl. J. Parik kohalt: Oleme teiega nõus, herra Ernits.) Kui teie nõus olete, siis tehke sellest tarwilised järeldused. Kui teie selle üle selgusel olete ja nõus olete, kuid siiski sellest järeldusi ei tee, siis ma pean oletama, et teie

waimline aparaat mitte küllalt täielik ei ole. (Naer.)

Juhataja O. Strandman: Rkl. Ernits, ma palun teid Riigikogu liigete kohta mitte haawawaid märkusi teha.

Rkl. W. Ernits (sd.): Ma teen ainult loogilisi järeldusi. Kõigeparemini walgustab alkoholi mõju arwustik ja sellepärast tahan mina teile mõnda arwustikku näidata. Siin on esiteks arwustik rahurikkumiste kohta 1920 a., kokku seatud kriminaalpolitsei poolt. (Siseminister K. Einbund kohalt: Aga politsei ei anna ju õigeid teateid.) Arwustikust on näha, et keeluseaduse ajal minewal aastal jaanuarikuul oli 101 juhtumist, weebruaris 82, aprillis, näituseks 44, aga juunis juba 169 — siis oli juba piirituse müügiseaduse wastuwõtmine. (Rkl. J. Parik kohalt: Ah, see arw oleneb aastaegadest!) Ei mitte, sest juulikuus, kus piirituse müük awati, oli juba 370, augustis — 414, septembris — 668, oktoobris wäike langemine — 407, nowembris — 606, detsembris 427. Nagu näete, on pilt hoopis teistsugune ja ei wõi tõendada, et monopooli seadus kuritegewuse peale ei ole mõjunud. (Siseminister K. Einbund kohalt: Kuulge, herra Ernits, seltsimehed ütlevad, et politsei annab waletateid, siis ei ole ju need arwud õiged!) Kui nad õiged ei ole, siis ei ole nad kõik mitte õiged ja see ei muuda protsendilist wahekorda. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: Kas muud asjad siis kuritegewuse peale ei mõju? Rkl. J. Parik kohalt: Teie räägite kuritegewusest, pidite ikka alkoholist rääkima.) Need teated on ikka kõigetäielisemad.

Järgmine tabel esitab rööwimiste arwu Eesti wabariigis. Esimese kolme kuu jooksul oli rööwimiste arw suurem, aga seda tuleb sellega seletada, et sõjategewus Eesti piiril weel lõppenud polnud. Siin langeb see arw alla ja tõuseb lõppude lõpuks jälle 53-ni, tähendab kõrgem, kui aasta alguses. Seda võib jälle ainult alkoholi mõjuga seletada. Detsembris langeb see arw küll jälle natukene. (Rkl. J. Parik kohalt: Pilt lõpeb siis ära, kui langeb. — Wahelhüüe paremalt poolt: Tõus oleneb demobilisatsioonist.) Demobilisatsiooniga ei saa seda mitte seletada, sest need olid ainult esimesel poolaastal. Siin on weel arwustik warguste kohta. (Rkl. O. Amberg kohalt: Aitab juba! Teame isegi!) Ma usun, et teie liig palju sellest weel ei tea. Warguste arw püsib pool aastat umbes ühel kõrgusel, siis aga tuleb, nagu näete, väga järsk tõus. Teie,

muidugi tõendate, et warguste arw ühenduses joomisega ei ole, sest purjuspeaga juba wargile ei minda, wõib sisse kukkuda. (Rkl. A. Kerem kohalt: Kust Ernits seda teab) Nii tõendawad teoreetikerid. Ma seletan otsekohe, et warguse põhjuseks on elukallidus. Kui keegi saab 1500—2500 marka kuus ja kulutab joomise peale 500—600 marka, siis on selge, et joomise mõju ühenduses elukallidusega warguste arwu suurendab. (Rkl. J. Seljamaa kohalt: Kelle tehtud need tabelid on? — Rkl. J. Parik kohalt: Aitab tänaseks juba! Teinekord rääkige edasi.) Hea küll, lõpetage koosolek ära, küll teie järgmine kord veel näete. (Wahelhüüded paremalt poolt: Rääkige ikka edasi.)

Siin on kuritööd 1919 ja 1920 a. Algu- ses on arw wäike ja tõuseb siis järsku ühe kuu jooksul, see on sellega seletataw, et esialgu arwustik puudus. (Rkl. J. Parik kohalt: Mispärast lõpus arw ikka alla läheb?)

Juhataja O. Strandman: Rkl. Parik, Teil pole veel sõna.

Rkl. W. Ernits (sd.): Aga nagu näete, on sest ajast peale, kus piirituse müük lubati, kuritegewus kohutawalt tõusnud. Siis on siin veel üks tabel. (Rkl. W. Linnamägi kohalt: See ju punane! Enamlaste tabel!) Selles tabelis on wälja arwatud kui suur kuritegewus oleks olnud, kui 1920 a. oleks täiesti keeluseaduse aasta olnud, kui wiinamüüki poleks awatud. Siis oleks kuritööde arw olnud 32.451, kuna aga tõepoolest oli 45.956, nii, et alkoholi tõttu kuritööde arw 40% suurem on. (Rkl. J. Seljamaa kohalt: Teil on transtsendentaal nägemine.) See arw on wõetud wõrreldes I pooleaasta andmetega, kus keeluseadus maksis. (Rkl. J. Seljamaa kohalt: Arwud lonkawad kõik.) Siin on kuritegude üldarw 1919 a. ja 1920 a. poolaastate wiisi. Nagu ma tähendasin ei ole ta täielik. Siin on ta muutunud, siin alla langenud ja siin jälle natukene tõusnud. Tõus on 41%. Keeluseaduse ajal ei ole kuritegude arw mitte palju tõusnud, sest 40% tõusu ei ole sugugi palju. Selles wiimasel selle seeria tabelis on esitatud wangide arw 1919 ja 1920 a. wangimajade peawalitsuse arwustiku järele. Tuleb tähendada, et see arwustik algab 1919 a. maikuul. Enne sõda ei ole üleüldse arwustikku peetud; siin on esialgu wäikene langemine siis tõus, kuid siit algab keeluseaduse lõpp ja siin kerkib wangide arw kohutawalt suureks ja sellest wõib järeldada, et

arwamine, nagu wäheneks keeluseaduse kaotamisega wangimajade elanikkude arw, on ekslik. Wangimajad on nüüd inimesi rohkem täis kui ennemalt. Wangide hulka on arwatud ka joodikud. Wangide üleüldine arw oli wiimasel kuul 3.108. Ennemalt oli wangide arw 25—30, aga miite tuhandeid.

Tahaksin nüüd ka majanduslist külge puudutada. Arwatakse, et piirituse müük on majandusliselt väga tarwilik. Kõigepealt peab tähendama, et rahaministri seletuse peale tuleks walmistusele 3.000.000 toopi piiritust; see oleks ligi 7.000.000 toopi wiina. Igaüks teab, kui inimene ennast purju joob, et ta siis osa omast tööjõust kaotab. Kui inimene 1 toobi piiritust ära joob, siis kaotab ta selle peale 1 tööpäewa. Kui 3 miljoni toopi piiritust ära juuakse, siis on ka 3 miljoni tööpäewa kaotatud ja kui meie arwame 100 marka päewas, siis on kaotatud 300 miljoni marka, ehk kui meie wõtame tööpäewa wäärtuse 200 marka, siis on sellega kaotatud 600 miljoni marka. 1919 a. tehti awalikuks 2.400 salawiinawabrikut ja iga üksiku seadusliku wiinawabriku wastu wõib seada mitu sada salawiinawabrikut. Peale selle läheb veel palju materjaali kaduma ja see on jälle kulu. (Wahelhüüded: Raisku läheb veel rohkem salawiinawabrikuid.) Tehke ja kõnelege mis teie tahate ja teie usu wastu ma waielda ei saa, aga see on fakt, et salawiinapõletamine palju vähem joomist edendab kui kroonu monopoolid. Sel kombel saime meie juba 300 miljoni kulusid. Siis on veel kulu majanduslise kultuuriga ühenduses ja see oleks 60 marka toobist, mis 3 miljoni peale 180 miljoni wälja teeb. Siis oleks kuritegewuse peale 40%, politsei peale kuluks ka 40%, siis wangimaja eelarwe peab ka 40% olema. Terwishoiu peawalitsuse eelarwet ma ei tea, aga igatahes arwan mina, et selleks suur osa langeb. Ma ei tea küll, kui suur osa sellest alkoholi peale langeb. Kahjud, mida kuritegewuse tagajärjel saadakse, tõusewad üksikutel kuudel 20 kuni 30 miljoni marga peale; joomise läbi waeseks jäänute hoolekande peale tuleks jällegi miljoniid wälja anda. Rahwa waesemaksjäämise tõttu oleks maksude puudujääk igatahes kümned miljoniid. Üleüldise majanduslise produktiooni kängujääk ja ettewõtlikkuse halwamine tuleb rehkendada jälle kümned miljoniid, kui mitte sajad. Kui nüüd veel muid wiletusi arwesse wõtta, siis on kindel et refleksi aastate kaupa kestab ja majanduslises

elus puudujääk veel kaua ennast tunda saab andma. Igatahes peab tähendama, et see wiinaarwe siin eelarwes täitsa ekslik on ja võib põhjendada seda ainult sellega, et asjast ei ole aru saadud. (Wahelhüüded: Lõpetage ära. Alkoholi seaduse ajal võite edasi kõneleda.) Ma teen ettepaneku koosolekut lõpetada.

Juhataja O. Strandman: Herra Ernits on ettepaneku teinud koosolekut lõpetada. Kas soovitakse praegu koosolekut lõpetada? — Ei soovita. Ma palun kõnelejat kõnet jätkata.

Rkl. W. Ernits (sd.): Siin puudutati piirituse väljaveo küsimust. See küsimus toob meile mõne saja miljoni sisse, aga mina arwan, et meie kõike mitte sellega mõõta ei saa. On olemas ühelt poolt rahvusvaheline õigus ja teiselt poolt rahvusvaheline moraal, ja kui meie sellest seisukohast asja hindama hakkame, siis peab ütleva, et sellel väga kurvad tagajärjed on. Mitmel pool Soome, Inglise ja Ameerika ajakirjanduses on piirituse väljavedu hukka mõistetud. Isegi niisuguse endise ja praeguse karsklase kohta väljaveo asjus, nagu herra Tõnisson oli, on pidanud Soome karsklased imestama, et tema on alkoholi väljavedu toetanud. Soomes ollakse meie kohta halvas arvamises, millest väga kahju on, kui mäletame, et meie Soomele aitamise eest tänu võlgname. (Wahelhüüded: Nemad saadavad meile kontrabandi tubakat!) Seda ei saa kaugeltki võrrelda sellega, mida meie alkoholiga Soomele teeme. Mul on kindlad andmed selleks, et Tallinna sadamast mootorpaat 2 inimese ja 6.000 liitri piiritusega Stockholmi välja sõitis ja järgmisel päeval juba tagasi tuli. (Hulgalised hüüded. — Välisminister A. Piip: Teie kõnelete asjust, mis mitte faktid ei ole. Ajalehed kirjutavad selle ära ja seega rikute naabrite wahkordi.)

Ma juba tähendasin, et meie eelarve rahaline külg alkoholist palju ei võida. Juhin veel tähepanu selle peale, et ajakirjanduse kihutustööst hoolimata meie kunst, teater ja teised selle läbi kaotavad, ja warietee võidab. (Hulgalised wahelhüüded.) Siis on saadud teated, et meie noorsoo hulgas joomine väga laiali on lagunenud. Lõppude-lõpuks on kõik see kõrvaline asi ja pea tähtsus on füsioloogilisel mõjul. Selle küsimuse arutamine wiiks väga pikale. Igatahes on rahwa tulewik hädaohus ja kõike, mis alkoholi alal sünnib, võib ainult sellega seletada piibli-

sõna järele, et anna neile andeks, sest nemad ei tea, mis nad teewad.

Tahtsin veel paar wastuwaidlust teha herra Piiskar'ile ja Martna'le. Nemad tõendasid, et joomine on kodanline pahe ja et pahem pool selles mitte süüdi ei ole. Nii palju kui mina mäletan, on see Martna tõendus ekslik. Tähendan, et ka kodanlaste poolt on joomine igalpool hukka mõistetud ja iseäranis on Ameerikas kodanlaste poolt keeluseadus maksma pandud, sest seal on arusaamine, et alkohol tööstuse peale väga halvawalt mõjub. Kodanlistes ringkondades peaks karskusest arusaamine nii kaugel olema, et ka seal keeluseadus enesele poolehoidu tohiks võita. Kui nüüd odawat wiina hakatakse andma, seda suuremaks siis joomine läheb. Kui see pahe nüüd juba olemas on, siis olgu ka wiin kallis, sest siis ei lähe ta ikkagi veel nii väga suureks. Kui wiin aga odaw on, siis on joomine palju suurem.

Juhataja O. Strandman: Rkl herra Martna poolt on kirjalik ettepanek tulnud, et koosolekut lõpetada. Kas soovitakse selle kohta sõna võtta?

Rkl. M. Martna (sd.): Ma arwan, et meil oleks ammugi juba õhupuhastust waja ja kui nüüd koosolek veel kauem kestaks, siis ei suudaks meie enam välja kannatada. Mina igatahes teeks kõigeparema meelega ettepaneku, koosolekut lõpetada ja koju minna. Kui waja peaks olema, siis võiks ju homme hommikul jälle tagasi tulla.

Juhataja O. Strandman: Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) — Ma näen, et enamust wastu on. (Rkl. M. Martna: Saame aru, mis teil mõttes on. Teie olete nüüd Issanda wiinamäel.) Et soowi on awaldatud hääli ära lugeda, siis palun uuesti hääletada. (Hääletatakse. Sekretäär loeb hääli.) See ettepanek on 13 hääle poolt-olemisel 23 hääle wastu tagasi lükatud.

Rkl. A. Liiberg (is.): Austatud Riigikogu liikmed! Meil ei ole eelarwet veel mitte käes, waid on ainult eelarwe kokkuwõte ja siiski on see kokkuwõte kõik annud; ühelt poolt suurt rõõmu awaldada ja käsi plaksutada..., ning väga optimistiliselt on arwustanud ning kirjeldanud seda eelarwet herra rahaminister. See on ühelt poolt. Teiselt poolt on aga meil tänane päew ära kulunud, et pahempoolsed erakonnad seda eelarwe kawa on püüdnud üksikasjaliselt läbi võtta, kuid eelarwesse

enesesse ei saanud nad mitte puudutada, sest seda ei ole üleüldse kellegile kätte antud ja ei teata üleüldse mitte, missugune see soomustatud osa eelarwest on. Meil on praegusel silmapilgul terve eelarwe weel soomustatud, mida üks pool nii suure waimustusega kiidab. Meil on teadmata, mis see eelarwe õieti sisaldab, kuid siiski need andmed, mis meil ette on toodud, lasewad küllalt selgesti wälja paista, mispärast see eelarwe nii suure waimustusega wastu wõetud ja kaitstud on ja miks tema wastuwõtmist nii suure igatsusega ootab parem pool, et enne wastuwõtmist koosolekut lõpetadagi ei taha. Seesamane eelarwe andis põhjust pahemale tiiwale terve koosoleku jooksul tema sisu paljastada. See eelarwe on esimest korda ilmaie sündinud ja seegi sünnitus on väga puudulik. Eelarwe Eesti wabariigis on esimest korda esitatud. Ja see eelarwe on õige puudulik. Esimestel aastatel ei olnud üleüldse eelarwet, teda ei suudetud, ehk õigemini õelda, ei tahtud kokku seada.

Tõuseb tahtmata küsimus, mis oli siis selle põhjuseks, et eelarwet mitte ei esitatud. Minu arwates oli põhjus see, et ei olnud ega leitud õiget süsteemi, kuidas üleüldse walitseda tuleks. Kui meie waatame, kui palju lubati selleks teha, et töörahwa elu kergendada. Kui peeti sõda, siis tegi see suuri kulusid ja wõttis ikka miljonid üles, isegi miljarde. Igaüks hakkas mõtlema, et kust tulewad need sissetulekud, millega meie kulud kaetud saawad ja siis teatas selleaegne rahaminister, et suurem osa kuludest peab saama kaetud waranduse ja kapitaalimaksudega. Aga see kapitaalimaks wenis ikka pikale ja hakati otsima teist pääseteed, sest kuidas wõiks ohwerdada seda kallist erawarandust. Seda ei wõidud ohwerdada ja wõib olla leiti siis üks teine süsteem, — lubati maad sõduritele, aga seda maad on antud õige wähe. Ka see süsteem ei kõlbanud ja nüüd leiti hoopis uus süsteem, nõndanimetatud Wene süsteem. Isegi juhatuskirjas eelarwe juure on öeldud, et meie eelarwe on kokku seatud Wene süsteemi järele ja see Wene süsteem awaldab ennast ka eelarwes eneses. Meie näeme, et sellesse eelarwesse on sisse jäetud niisugused proportsioonid, nagu näituseks rahwahariduse kohta on öeldud, et see on rahuldatud 5 protsendiga. Sõjaministeriumi eelarwe on wõtnud aga terve lõwiosa ja nimelt 32 kuni 33%. Nii näeme et on leitud süsteem, mis rahuldab paremat tiiwa Riigikogus, aga mitte põrmugi ei rahulda ta pahemat

tiiwa. Sellepärast ongi see eelarwe wastu wõetud üheltpoolt suure rahulolematusega — teiselt poolt suure rahulolemisega. Suurt rahulolemist awaldas parem tiiw sellepärast, et tema on ikkagi praegu walitsew tiiw, ning et eelarwe on kokku seatud wastawalt parema tiiwa huwidele ja sellepärast on põhjust käsi plaksutada ning head meelt awaldada. Rahaministril on põhjust eelarwet ja riigi majanduslist seisukorda väga roosiliselt ette kujutada; see on ju ka arusaadaw, sest et keegi ise oma tööd ei laida.

Kui meie nüüd wõtame üksikult läbi need arwud, mida eelarwe sisaldab ja 1) sissetulekud wõtame, siis näeme, et üks sissetulekuallikas on tulumaks. Mis ütleb herra rahaminister tulumaksu kohta? Ta ütleb, et tulumaks peaks rohkem andma, kui ta tööpoolest annab ja selles asjas lähewad meie arwamised ühte, — tulumaks peaks tööpoolest palju rohkem andma, kui ta praegu annab. Mispärast ta siis nii wähe annab? Öeldakse, et ei saa mitte nii palju sisse, kui peaks saama, ja sellepärast tekib küsimus nendel, miks ei saa töölise käest mitte seda kätte, mis tulumaksu näol tema käest kätte saada on. Oo jah, seda saadakse nüüd ikka kätte, sellepärast, et korraldus on tehtud, et kui isik tulumaksu maksta ei suuda, siis kohe tema waranduse üleskirjutamisele wõib asuda, nii et töölise käest tulumaksu ikkagi kätte saab. Kuid kellelt teda kätte ei saa, on suuremad rahamehed, sellepärast et nad oma sissetulekud ära peidutawad. Neil on küll raamatupidamine ja raamatupidamine on isenesest üks väga hea asi, aga neid raamatuid peetakse ikka nii väga mitme süsteemi järele. Üks on nõndanimetatud Ameerika salajane süsteem; selle juures kirjutatakse sisse eraldi peremehe jaoks üks raamat ja maksuinspektori jaoks teine raamat, peremehe raamatusse peidetakse muidugi suuremad summad, mis sisse tulnud, sest kui need ka maksuinspektori raamatusse saaks kantud, tuleks awalikuks, kui palju miljonnäär-ärimees tulumaksu peaks maksma. Kui tulumaks tõesti niisugune oleks, kui ta olema peab, siis rahuldaks tema juba suurema osa rahwa wäljaminekutest.

Wõtame nüüd liikumata waranduse maksu; see annab kõigest 37.000.000 mrk. See on maks majade ja maade pealt, sellega ainukene waranduse maks. See on aga liig wäike summa, see 37.000.000 mrk.; ministergi ütles, et ta wõiks olla suurem. aga... ja seal oli siiski üks „aga“. Suurem osa maast ei olla mitte ära hinnatud ja

tema hindamise peale tuleks kulutada ligi 50.000.000 Eesti marka, võib olla veel palju rohkem, ja kuidas nüüd võib teha wabariigile kahju, maad hindama hakata ja suur summa wälja anda. Kuid herra rahaminister ei wõta sugugi arwesse siin juures seda, et hindamine enese ära tasub, sest et selle tagajärjel liikumata waranduse maksusumma suurem on, nii et see hindamiskulu päris produktiivne kulu oleks, nii et seda tegema peaks. Aga, et herrad põllumehed mitte wäga kurjaks ei saaks, siis lubab herra minister kohe ette ühe kombinatsiooni, lubades seda asja teiselt poolt tulumaksu juures parandada. Kui põllumees juba liikumata waranduse maksu maksab, siis wõiks nendelt ära kukkuda tulumaks, sest põllumehed ju raamatuid ei pea ja kuidas sa neilt siis selle tulumaksu ikkagi kätte oskate saada. Siis on veel maks hoisusummade ja kapitaalide pealt, see on kõigest 2.000.000.— Isegi kui meie wõtame kaudse maksu, näituseks, maksu pärmi pealt, siis näeme, et saiategijad niisama palju maksawad, kui suured kapitalistid. Sissetulek kohtutest on õige tuntaw — 139.000.000 marka, rahaministri arwates wõiks seda isegi tõsta, sest siis läheks kohtud kallimaks ja igaüks ei saaks kaebama minna. See pole aga sugugi wastuwõetaw pahemale poolele. Ülewõetud waranduste maks on 2.000.000 marka, selle ülewõetud — üleläänud — waranduse all on mõeldud päranduse ja muud sarnased sissetulekud. Üleüldse näeme meie, et lubatud „waranduste“ maks kusagil eelarwes ei figureeri, teda ei saa seal olemagi nii kaua kui parempoolsed erakonnad walitsewad, ehk küll needsamad erakonnad seda sisse seada lubasid, siis kui tarwis oli raha ühtelugu wõtta. Kuid nüüd peaks ometi aru saadama, et üks kiht kuigi kaua ainult anda ei suuda.

Läheme nüüd edasi kaudsete maksude juure, need maksud peaksid puudutama just otsekohe jõukamaid kihte. Siia hulka tulewad esiteks tollimaks — 195.000.000, kuna aga see jällegi peaaesjalikult waesemate rahwakihtide käest tuleb, sest tolli wõetakse ju kaupade pealt, mida kõik tarwitawad ja teadupärast on, et meil kaugele suurem osa kaubatarwitajaid waesed on. Järjelikult wõetakse ka see maks jällegi töörahwa käest, nemad saawad tollimaksu läbi wälja pigistatud. Edasi, aktsiisimaksu wõetakse 40.000.000, see on ka kaudne maks, pärmi pealt wõetakse 1½ miljoni, tubaka pealt 4.000.000, tuletikkude pealt paar miljoni. Ka ei paku eelarwe

iseenesest mitte selget pilti, sest peale muu on siin veel mingisugune iseäraline sissetulek „mitmesuguste summade“ näol — 179, 5 miljoni. Mis on need „mitmesugused summad“, jääb arusaamatuks. Edasi, on jälle sissetulekuna ette nähtud 20% raudtee maksu. See maks tuleb jällegi suuremalt osalt II klassi reisijate pealt, mitte I klassi reisijate, pealegi on I klassi sõitjad juba nii wõrd kawalaks läinud, et nad II klassi poewad. Nii peab ka seda maksu maksma suurem rahwa mass.

Siis on veel riigi ette wõtetest näidatud ainult sissetulekud, wäljaminekuid näidatud ei ole, nii et otsustada ei tea, kas ette wõte kasu ehk kahju toob. Edasi näeme, et piirituse pealt saadakse sissetulekuid 1.250.000.000. See summa tuleb jälle tarwitaja taskust. Töölised, kelle eest ei hoolitseta, on pandud sarnasse seisukorda, kus nad jooma hakkawad. (Wahelhüüe paremalt poolt: Burshuid joowad kah!) Jah, burshuid joowad shampanjeri, aga töölised on sunnitud jooma lihtsat wiina. Mul oli paari päewa eest juhus käia Port-Kunda wabrikus. Ma nägin seal kohutawat pilti. Wabriku direktor elab lossis, ametnikud elawad kiwimajades, mis iluaedadega piiratud, aga töölised elawad barakkides, mis latritesse jaotatud. Ühelt poolt näeme marmori, teiselt poolt on aga lihtsad barakid. Niisuguseid ette wõtteid toetab riik oma summadega. (Rkl. J. Seljamaa: Teie ei ole Port-Kundas käinud.) Ma olin just 1. mail Kundas. Waadake, just faktid tor-kawad teile silma.

Edasi on eelarwes sissetulekud riigimaadest, metsadest ja hoonetest 356 miljoni. Metsade sissetulek wõiks wist olla suurem, kui ei oleks wahelkauplejaid ja hangeldajaid. Terwed riigi metsad lähewad hangeldajate kätte ja töölised ei saa põletispuidki. Asutatakse kõiksugu aktsiaseltsse, nagu Wiljandis elektri aktsiaselts. Wiljandis ei ole see selts ühtegi elektri jaama ehitanud, küll on ta aga metsa wälja wedanud Inglismaale. Peale selle on asutatud seal mingisugune puutööstuse aktsiaselts, kes ühtegi tooli ega lauda ei ole teinud, aga kes jällegi metsaga on kaubelnud. Need sissetulekud on kõik tarwitajate käest wälja pressitud. Sissetulek raudteedest on eelarwes 700 miljoni marka. See sissetulek on jällegi wõetud tarwitajate taskust ja just nende taskust, kes õnnetuks on sunnitud raudteel sõitma. Harilikult on nii olnud, et riik hõlbustab liikumist, aga siin on ümber pöördud. Sellest

on juba räägitud, et posti ja telegraafi maks kallis on. Lõpuks on sissetulekute grupis ette nähtud mitmesugused sissetulekud 50 miljoni marka. Siia peab jällegi küsimismärgi panema. Nõnda on selles eelarwes puudujääk 148 miljoni, siis veel 65 miljoni ja lõppude lõpuks 156 miljoni ja veel 756 miljoni, mis kogusummas välja teeb 1 miljard 129 miljoni. See kohutaw puudujääk on välja kutsutud sõjakuludega. Sõjakulusid lubasid katta need, kelle huvides üleüldse sõjad peetakse, aga nad ei kata mitte. Nüüd katsutakse maksupressi pigistada waesema kihhi peale, ja antakse välja paberraha, mis on jällegi wõlg. Kulud ei saa kaetud mitte nende poolt, kelle huvides nad tehtud, waid töölisteklass peab nad oma taskust maksma. Töölisteklassil ei ole elatismiinumumi, ta saab palka ainult $\frac{1}{2}$ elatismiinumumist.

Meil öeldakse, et tööline maksab teiste riikide töölistega wõrreldes vähem maksusid. Sellega antakse lootust, et meie töölistest wõib veel midagi välja pigistada. Siin rõhutati Inglismaad, kuid Inglismaal saab tööline enam, kui elatismiinumumi ja sellepärast wõib ta ka maksusid maksta. Meil on kindlustatud ainult üks kolmandik elatismiinumumist ja sellepärast on täitsa wõimatu töölistelt midagi wõtta. Kui seda tahetakse teha, siis tõuseb töörahwas selle wastu üles, et oma huwisid kaitsta. Tulude eelarwes on kolm niisugust punkti, kus on näidatud ainult mitmesugused tulud, millede juures wõib kaela murda.

Asume väljaminekute eelarwe juure. Siin on kulud riigi keskasutuste peale. Rahaministeeriumi kulud on 517 miljoni pluss wõlgade protsent 342 miljoni; 859 miljoni on, muidugi, üleüldine summa. Suur summa läheb jällegi nende kulude katmiseks, mis on sõjaajal tekkinud. Kui selle peale waadata, et need summad on kõik õhku lastud, siis peab tähendama, et sellest riigile mingisugust kasu pole tulnud. Meie eelarwes on öeldud, et meie eelarwe-summad lähewad riigi ülesehitamise peale. Ka Saksa keiser Wilhelm ütles; meie ehitame riigi, Saksa riigi, et tema tugewaks saaks. Riigi tugewakstegemine, see on sõjawäe tugewakstegemine, kelle abil teisi hakatakse ära wõitma. Meie Eesti wabariik ei wõida kedagi ära. Muidugi pealetungimise sõjas, kaitse sõjas — seal wõib mõndagi juhtuda. Nii siis pealetungimiseks ei ole mingit tagatist. Keiser Wilhelm lõi sellepärast tugewa sõjawäe, et tema Indiasse ja Egiptusesse tahtis tor-

mata. See oleks juba olema ülesehitamine suurtükkide waral ja see ei wii kaugele. Kogu see mäng ei tasu isegi küünalt ära, mis selle juures ära põletatakse.

Haridusministeeriumi eelarwe kuludeks on 271 miljoni üles wõetud, kõigest $5\frac{1}{2}\%$, mis meie eelarwest tõesti wäike summa on, wõrreldes teiste ministeeriumide väljaminekutega. Iseäranis wõrreldes sõjaministeeriumi väljaminekutega, mis kõik sõjajumalale ohwerdatakse, see on nimelt 32%. See on tõesti palju. (Wahelhüüe: Tahsite Wiljandi riiki wõita!) Teie wõite alati sinna oma nina pista, kui soowite ja kui teile see huwitaw on.

Kohtuministeeriumi eelarwesse on üles tähendatud 203 miljoni. Kohtuministeerium oleks ju wäga austatud asutus olema, kui ta tõesti erapooletu oleks ja kui ta õigust silmas peaks. Kes ei näeks ei paremale ega pahemale poole, kes talitaks täitsa erapooletult. Meie näeme missugust wilja lõikab kohtuministeerium. Kohtuministeeriumi alla kuuluwad kõik sõjakohtud, kes mõistawad inimesi surma, et neil on teistest lahkuminek ilmawaade.

Kaubandusministeeriumi eelarwe ulatab 276 miljoni peale. Kaubandus-tööstusministeerium on enesele ülesandeks seadnud tööstust korraldada, nii et ta tõesti annaks rahwale tuntawat kasu. Selle tööstuse korraldamine, nagu meie näeme, ei nihku selles sihis, et esimesse järjekorda tarwilised asjad oleks wõetud, nii et nad kättesaadawad oleks. Mis annaks kätte jalanõusid, ehk annaks riideid. Meil on küll olemas suurtööstusi, kuid need tööstused on aktsiaseltsid, nagu ma tähendasin, need kõik ei tasu ennast ära.

Toitlusministeerium määras oma eelarwe 23 miljoni peale. Ma ütlen toitlusministeerium ei ole sugugi rahwa huwisid talitanud, ei ole rahwa huwisid silmas püüdnud, sest ta on halwemad ja kallimad produktid muretsenud.

Siseministeeriumi üle on täna pikalt ja laialt kõneldud. Selle ministeeriumi eelarwe summast läheb lõwiosa riigihoone ehitamise peale. Sellesse eelarwesse on niisugused kulud üles wõetud, mis kellegile silma ei tohi puutada, isegi riigikontroll ei tohi teada, kuhu lähewad need summad. Need summad lähewad kaitsepolitsei heaks. See eelarwe on sellega täitsa soomustatud eelarwe.

Töö- ja hoolekandeministeeriumi jaoks on eelarwesse 81 miljoni üles wõetud. Oleks

ju kena, kui see hoolekanne ennast kuidagi wiisi teostaks. Tööliste eest hoolekandmise on enda peale siseminister wõtnud, kes töölisi karistab, neid taga kiusab, neid kinni paneb. Töölistel ei ole maja, kuhu nad endid wõiks koguda. Neil ei ole ühte kultuurilist asutust, kus nad wõiks koos käia. Nende organisatsioonid lõhutakse ära. Kas tõesti wabaduse kitsendusega tahetakse tööliste eest hoolt kanda? Ja selleks on teil raha tarwis?

Wälisministeeriumi eelarwesse on wõetud 72 miljoni. Wälisministeeriumi kohta ei tea meie suuremat öelda, kuid wälisminister hoolitseb selle eest, et Eesti kujuneks töörahwa paradisiiks. See lubamine maksab 72 miljoni. (Wahelhüüe: Lõpetada!) Palun kindlaks teha, kas on tarwiline arw kwoorumi.

Juhataja O. Strandman: Wabandage, Teie peate kõnet, Teil ei ole sõna kwoorumi kohta. (Naer.)

Rkl. A. Liiberg (is.): Minul isiklikult ei ole midagi selle wastu. Need olid siis korralised wäljaminekud. On olemas ka weel erakorralised kulud, mis erakorraliste aegade ja erakorralise riigi üleschitamise ühenduses. Ma just jällegi pean toonitama, et kui on erakorralised wäljaminekud, siis peaks ka olema erakorralised allikad. Neid erakorralisi allikaid ei näe meie aga eelarwes sel kujul, kui meie, töörahwaesitajad, näha soowime. Parema tiiva mehed peaks endid tõesti kitsendama ja jätma niisuguse rahapillamise järele, mida isegi oma kildkonna mehed ette wiskawad, nagu siin olid pikad kõned nendest „Mustadest Kassidest“ ja ratasrinnaga miljonäridest. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Seda rääkis herra Linnamägi ja kutsus meelearwusele. Ei ole tarwis meelt parandada, waid on tarwis ennast kitsendada ja anda rahasumme tõsiste erakorraliste kulude katmiseks, aga selle wastu tehakse hoopis teisiti. Erakorralised wäljaminekud on teedeministeeriumil; see on arusaadaw, sest teedeministeerium peab teed ehitama jne. Haridusministeeriumil on tõesti wäike osake eelarwes — 15 miljoni, sellega peab haridusministeerium koolimajad korda seadma, uusi ehitama jne. Tõesti, selle summaga ei saa terwishoiule wastawaid maju ehitada. Kaubandus-tööstusministeeriumile on pool miljardi määratud. Tõesti, on tarwis, et wabasadam saaks ehitatud, ja selle wastu ei wõiks midagi olla, aga kõik see peab jälle saama

tehtud nii wiisi, et saaks ka raha selleks muretseda, mitte üksi wäikestest sissetulekutest, waid peaks jällegi leidma sissetulekuid nendelt kihtidelt, kelle huwidel saab sadam ehitatud. Sellega saab edendatud kaubandust, ja kaubanduse esitajad peaks ka suuremad summad kandma.

Siseministeeriumil on erakordseid wäljaminekuid 81 miljoni. Mis nende erakordsete wäljaminekute all mõista, seda, muidugi, meie ei tea, sellepärast et ei ole mingisuguseid andmeid. Sõjaministeeriumil on meil juba suurem osa korralikust eelarwest, terwelt 33%; nüüd on weel erakorraliseks wäljaminekuks juure lisatud, nimelt 324 miljoni. Need wäljaminekud olewat produktiivsed riigi üleschitamise wäljaminekud, kuid meie arwates ei ole nad tõesti mitte rahwa huwidele wastawad, waid täiesti tuuldekülwatud summad. Teie ei saa mitte kindlustada riiki, et ta täitsa garanteeritud oleks igasugu juhtumiste wastu, ja sellepärast oleks pidanud teie esitama eelarwe, mis tõesti erapooletult kokku seatud oleks ja mitte ainult teie klassi huwides. Siis tuleb keskastutuste operatsioonide summa, millest suurem osa on rahaministril tarwitada. Operatsiooni summa on, nagu meil teada on, mahutatud riigipanka. Riigipangal oli 10 miljoni põhikapitaali senni; nüüd on see aga 200 miljoni peale suurendatud. Mis tarwis? Seal pangast on wälja antud tööstuse ettevõtetele suuri summe toetuseks ja tagasi wõtta ei ole mitte nii kerge, kui anda. Neid summe anti ilma küsimata, kas need ettevõtted hästi wõi halvasti töötawad, aga riik on pigipeal kinni ja raha enam tagasi wõtta ei saa. Kui läheb ettevõtte libeda tee peale, siis anna aga weel, laena weel. Eraettewõtetele on 165 miljoni wälja antud; kas millegi muu asja peale oleks nii suur summa wälja antud? Mis sellega tehakse? Toetatakse kapitaali. Kas on see laiemale rahwakihi kasulik, annab ta wõimalust korralikult elada, korralikult teenida? Kapital surub rahwa weel rohkem wälja, pikendab tööpäewa, palka ei anna. Seal kõrwal meie näeme, et saboteeritakse riigi ettevõtteid, kuna eraettewõtteid toetatakse. Kui Jõõpre turbaraba tööstust asutati, siis oli see riigi kulul tehtud, kuid kui riigi ettevõtte, tema ei wõinud mitte sissetulekuid anda ja teda pidi diskrediteerima, pidi maha tegema selleks, et eraettewõtjad saaks lõigata wilja. Eraettewõtjad saawad riigi portfelliga suuri summe, neil on wäga

hea töötada, sest ühelt poolt saavad nad suuri summe, millega wõivad opereerida, ja teiselt poolt ei kanna nemad riisikot, sest seda kannab riik. Riik kannab wastutuse, nemad lõikawad sissetulekuid. Riigi tööstused peaksid olema eeskujulikud, nad peaks just näitama, kuidas tööstus peaks end edendama, laiendama, ja see tööstus peaks andma tööliste töö, ja ei peaks olema niisugune tundmus, et ta täidab eraettevõtjate taskuid, waid et ta ka wõib õiglast tasu maksta tööliisele ta töö eest. Aga need on nii öelda waesedlapsed, nad ei edene mitte sellepärast, et eraettevõttesse on pandud need 165 miljoni. Ma kujutan endale ette, et siis oleks need riiklised ettevõtted palju laiemad olnud, kui see raha sinna oleks pandud. Herra rahaminister toonitas seda, et kuidas wõib üks parempoolne ülepea rääkida selle wastu, et antakse riigipangast raha eraettevõtetele. See edendab ju majandust, annab tööd töölistele ja sellepärast ei wõida pahempoolse seisukohast selle wastu rääkida. Kuna aga minu arwates sellele just peab wastu rääkima sellepärast, et need eraettevõtjad, kui nad saaksid weel suuremad summad riigilt, siis nende moraal ei läheks mitte teiseks, nad ei toetaks mitte töolist, waid meie näeme, et suuremad ettevõtjad peawad oma töölisi kõigealatumal wiisil barakides, mille ümbrus on kui kõrbe, nende tööliste meeleolu on rõhutatud, isegi nii rõhutatud, et nad lugemisesaali ei julge minna, kartes, et meister näeb, et ta loeb kirjan dust. 1. mail, töölistepühal töötab wabrik täiel aurul ja tööline ei leia kusagilt warjupaika, kuhu ta wõiks minna. Niisugune on pilt, mis tekib sellest, kui eraettevõtted saawad nii suurelt toetatud ja kui sellega saab majandust suuresti edendatud. Ma ei näe, et see sissetulek läheks tööliisele, et tööline oma palka saab korralikult, waid tööline saab kõigewähem palka ja kõik see suurem osa läheb kõrvalt kaduma suurte direktorite losside ehitamiseks. (Rkl. Chr. Kaarna: Aga Wenemaa kontsessioonid?) Herra Kaarna, kas teie tahate ka kontsessioonäriks hakata? Selle üle mina teile ligemaid näpunäiteid ei tea anda. Hiljuti sõitis komisjon Wenemaale neid kontsessioone uurima ja kui ta tagasi tuleb, siis teie saate teada. Wenemaal on hoopis teine asi. Seal nõutakse kontsessioonäridelt juba ette ära, et nad peawad täitma kõiki tööliste kaitseseadusi. Kuna aga meil antakse raha, ilma et ühtegi paragrahwi selle kohta oleks, kuidas peaks töolistega

ümber käima. Waid neile antakse kohe raha kätte ja öeldakse, et tehke töölisega, mis teie tahate.

Noh, siis tulumaksust tuleb vähem sisse, kui peaks sisse tulema, sest jõukad kihid ei maksa maksusid. Aga kui mõni waesem inimene ei ole jõudnud oma maksu ära maksta, siis müüakse neil wiimane lehm wõi hobune ära. Aga jõukate kohta maksab sõna, et kellele jumal raha on annud, sellele on ta ka mõistuse annud seda raha warjata. Nii et siis sellest kõigest järgneb ainult see, et need arwud, mis siin ette on toodud, ei paku miskit troosti töörahwale. Töörahwas on tõesti petetud. Ta on oodanud, et ükskord ometi tuleb aeg, kus ta saab kergema waewaga elada, kus ta saab õigust tunda. Meie demokraatlikes riigis pidid kõik wahed kaduma, aga nad on ainult suuremaks läinud. Ühelt poolt läheb waesus suuremaks, teiselt poolt — tõuseb aga rikkus. Ja see rikkus awaldab ennast selles, et tekiwad üle öö küpseksaanud miljonärid, kes autodes sõidawad, raha pillawad, ja niisugust nagu teewad, nagu oleks nad kõik seda raha oma töö ja waewaga teeninud. Aga kuidas nad seda teeniwad? Wiljandis oli üks niisugune lugu, et oli seal keegi waene raamatukaupmees; tal oli ainult üks wäikene osa linaketramise wabrikust. Ja korraga on ta miljonäär, läheb Tallinna elama, sõidab autos ja küsitaw on, kui palju ta riigile maksusid maksab.

Rahaminister on ühe wõi teise kaudse maksu juures seletanud, et tollid wõiks rohkem anda, et kõik kaudsed maksud wõiks weel tõusta, sest et nemad olla palju wäiksemad, kui wäljamaal. Aga ma ei kuulnud kusagil seda, et ta oleks öelnud, et mõni maks wõiks vähendatud saada. Kusagil ei ole aga öeldud, et wõiks meie wäljaminekuid vähendada. Nüüd on erakorralisi wäljaminekuid, näituseks, sõjakulud, mahutatud korralistesse eelarwetes. 33% sellest on sõjakulu — sõjaministeeriumi eelarwe. See on wõetud korralise kuluna; tähendab — saab meil olema tulewal ja ületulewal aastal seesama.

Ei ole miskit lootust, et tööliste elu wõiks kergemaks minna. Kõik sõjakulud, kõik ülesehituse kulud, kõik maksab tööline, ja teiselt poolt tekiwad miljonärid, kui seened wihmasel ajal. Ja need miljonärid tarwitawad oma kapitaale selleks, et teenida uusi kapitaale, aga mitte töö ja waewa läbi. Nendel on kontorid, bürood,

wabrikud ja seal on tööline oma higiga. Nii et üleüldse tuleb öelda, et teie parempoolsed waatate nii wiisi riigi ja tema eelarwe peale, nagu waatas Prantsuse kuningas Ludwig, kes ütles: „Riik olen mina“. Teie ütlete: „Riik on kodanlus“, aga ükskord peab olema: „et riik on töörahwas“, et kes töötab, see söögu ja kes mitte, see ärugu prassigu. Räägitakse, et kodanlusel on üleilmiselt raske seisukord. Tõesti, kodanluse seisukord, selle peale waatamata, et tal praegu niisugune hea prassimise aeg on, ei ole mitte hiilgaw. Kodanlus ise ka ükskeist ei armasta. Meie praegune Prantsuse kodanlus ei armasta Saksa kodanlust, Saksa kodanlus ei armasta Poola kodanlust jne. Sellepärast, et üks tahab rohkem saada, kui teine; sellepärast, et üks tahab teise suutäied ära wõtta. Meie näeme, kuidas Prantsuse kodanlus pigistab Saksa kodanlust; Saksa kodanlus ei saa nüüd küll kedagi pigistada, aga et üles ehitada militarismi, sellepärast püüab pigistada jällegi töörahwast. Et ta ise ei ole nõus oma rahwast wälja kurnama, siis annab ta sellest osa wäljamaalastele, asutatakse aktsiaseltse ja hakatakse siis ühel nõul ja jõul tööle. Nii sünnib siiski miskisugune tööjagamine. (Rkl. J. Hünerson kohalt: Aga Lenini poisid räägiwad niisama.) Wenemaa olusid ei tunne teie sugugi. Mis kriisi üleüldse puutub, siis kriisi ajad on ikka niisugused, et sel ajal teewad suured kapitalistid head äri, väikesed kapitalistid, muidugi, saawad sealjuures hukka, ja need kasud selle kriisi pealt on töölised, muidugi, pidanud kinni maksma. Sel ajal wisatakse töörahwas uulitsale, siis väikesed wabrikud ka ei jõua wastu panna suurtele, jääwad kinni, ja suured kapitalistid awawad siis ettewõtted kasulistel tingimistel: palkawad uulitsa pealt inimesi weel odawamini, kui enne, ja selle tõttu hakkawad jälle suuri kasusid nõutama. Niisugused kriisid on väga wastuwõetawad suurkapitalistidele.

Noh, siis see on esimene eelarwe wabariigi kestwuse ajal, sellepärast et eelarwet enne ei ole olnud, waid on olnud ainult aruanded. Eelarwe on väga õnnetumal ajal sisse tulnud, nimelt, siis kui juba pool aastat mööda on läinud, kui meie teda lõpuni arutame, on juba aasta mööda läinud ja siis ta ei ole enam eelarwe. Meie pärast teda wõiks arutada ka pikemalt; tõesti, ta meile wastuwõetaw ei ole. Tõesti, sel kujul on ta parempoolsetele nii kui mõni väga magus suupiste ja nad tahaks seda ruttu

wastu wõtta. Eelarwe numbrid ei ole mitte õhust wõetud, ütleb rahaminister, waid need olewat nõndanimetatud eelarwe, mis näitab kui palju wõtab üles praeguse walitsuse minimaal-programmi teostamine; see on töölistele väga raske kuulda, et niisugused suured summad, kaudsed maksud ja tollid on tarwis ainult selleks, et minimaal-programmi täita. Selle järele tuleb, muidugi, maksimaal-programm, ja et seda täita, läheks kohutawaid summe tarwis ja maksupress saab rõhuma palju raskemini. Ei ole ka mitte troost wõrdlus Daani-maaga; wõrdlus ei ole mitte kõigeõnnelikum. See wõrdlus sai täna juba kõne alla wõetud ja seal sai näidatud, et see wõrdlus kuigi õnnelik ei ole, sest et ei ole näidatud ülejääki inimeste teenistusest, waid on näidatud ainult seda, et meil on maksud wäiksemad kui Daanis. Meid huwitab see, kui palju üle jääb, aga seda ei ole mitte öeldud. Meil on küllalt räägitud sellest, et Eesti eelarwe puudused on nii suured, et nendest wõime rääkida homme hommikuni. Kapital maitseb laialt wabadusi, aga töölistele on see rõhuw. See on üks pilt, mis paistab wälja sest eelarwest.

Kui meie siis lühidalt kokku wõtame, missugune õnnistus eelarwest töörahwale ja kodanlusele on, siis näeme, et see, mida see eelarwe töörahwale lubab, on niisugune, et töörahwas ei tohi muud mõelda tulewikus, kui et tuleb maksimaal-programmi teostamine, mis nõuab suuremaid summe, ja selle tõttu tõstetakse kõrgemaks tollid, palju kõrgemale tõstetakse need kaudsed maksud, et teostada maksimaal-programmi, mida kõik teada ei tohi. Juba minimaal-programmi teostamise eelarwes on niisuguseid summe, mida kõik teada ei tohi, nagu sõjaministeeriumi wäljaminekud, keegi ei tohi teada, mis seal tehakse, nendesse komisjonidesse meie esitajad ei saanud minna. Õnnistus kodanlusele on väga wastuwõetaw, kodanlus rõõmustab üliwäga, et eelarwe on ilmale sündinud niisugune, mis neile pakub suurt tulewiku, miljonid. Näete, missugune kontrast siin on: ühelt poolt suur rahulolemine, teiselt poolt aga suur rahulolematuse. See rahulolematuse saab nii kaua kestma, kui üks osa teist kurnama saab. Üks osa ei saa alati anda ja teine osa wõtta, sest mõelge — ka see osa wäsib ära andmast ja siis on lõpp ja see lõpp on, muidugi, niisugune, mis teile soowitaw ei saa olla. 1) Teil ei ole enam midagi wõtta ja 2) wõib olla, tuleb teil anda.

**5. Kwoorumi küsi-
muse ülestõstmine
ja koosoleku lõpe-
tamine.**

koridoris kõlistada.

Juhataja O. Strandman: Rkl. herra Bleimani poolt on kwoorumi küsimus üles tõstetud. Palun Palun sekretääri ära

lugeeda, palju liikmeid koos on. (Loetakse rahwaesitajaid.) Koos on 37 Riigikogu liiget. Sellega kwoorumi ei ole. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees O. Strandman.

Abiesimees K. Wirma.

Abisekretäär J. Bergman.